

Essay samling

ÅBEN **dialog**

Åben Dialog Essaysamling er udgivet i 2016 i et samarbejde mellem Styregruppen for Åben Dialog Uddannelsen og Udviklingsenheden, Socialforvaltningen, Aarhus Kommune.

Du kan læse mere om Åben Dialog samt hente denne Essaysamling på hjemmesiden www.udviklingsenheden.dk under Åben Dialog.

Forord	side 5
Præsentation af essays.....	side 10
Forandring flyder af Pernille Mørch Jensen.....	side 13
Om at blive sat fri... af Rikke Bjerregaard Nielsen	side 25
Når jagten på åbninger og nye forståelser bliver en forhindring af Line Top Abildtrup	side 35
Når livet tager en drejning af Hanne	side 45
Ubetinget kærlighed af Henrik Bartels Christensen.....	side 55
Fra tavshed til dialog af Halie Overvad	side 67
At forblive i det åbne og forholde sig undrende af Marianne Grøndal	side 77
Kan Åben Dialog redde liv? af Kenneth Sandell Henriksen.....	side 87
Jeg ender på Håbets Allé... af Lisser Diker	side 99
Når livet atter - skal i vatter af Anna	side 111
Netværksmødet. Indsamling af fortællinger af Anette Østergaard	side 123

Forord

Denne essaysamling opstod som idé i 2015, fordi styregruppen for den 2 årige uddannelse i Åben Dialog, relations- og netværksarbejde ved læsningen af essays på uddannelsen så muligheder i, at en sådan kan være med til at udbrede forståelsen af Åben Dialog, relations- og netværksarbejde.

Vi har udvalgt 5 essays fra hold 4, som afsluttede uddannelsen i 2015 og 6 essays fra hold 5 som afsluttede i 2016.

Samlingen har fra vores synspunkt flere formål. Det ene er selvfølgelig, at samlingen kan tjene som eksempler for kommende kursister i forhold til det at skrive et essay. Det andet er at essayene i praksis giver eksempler på, hvad Åben Dialog, relations- og netværkssamtaler kan være og kan gøre. Samlingen kan derved være med til at give billeder på Åben Dialog i forskellige kontekster.

Essayene illustrerer forskellig praksis, primært socialpsykiatriske, fordi det er der de fleste kursister kommer fra. Der er dog også enkelte eksempler fra rehabiliteringsrådgivning og behandlingspsykiatri.

Titlerne på essayene taler sit eget tydelige sprog. Samlet set giver de udtryk for vigtige og eksistentielle dimensioner. Der er tale om læreprocesser, der udtrykkes i en konkret faglig praksis, og det er tydeligt, at der for forfatterne er noget på spil. De giver af sig selv, og vækker derved forhåbentlig også læsernes egen refleksion over praksis.

Praksisfortællingerne er bortset fra et enkelt (her er der hentet tilladelse fra alle deltagere) alle anonymiserede. De fleste forfattere står med fornavn og efternavn, enkelte med fornavne - efter eget ønske.

Vi er rigtig glade for, at vi har fået tilladelse til at bruge essayene og derfor stor tak til alle forfatterne.

Styregruppen for Åben Dialog

Om det at udforske egen praksis - ved at beskrive den

Hvorfor skriver vi essays - på Åben Dialog uddannelsen?

At udvikle en egen dialogisk praksis i løbet af en to årig uddannelsesperiode, er ikke en bevægelse langs en lige linje, hvor man er færdig uddannet når hele pensum er gennemgået, og eksamen er bestået. Mange kursister spørger i starten: "Hvad der det 'egentlig' vi skal lære her, som vi ikke allerede kan"?

"I skal lære at lytte" - siger jeg til dem .. og lyder som en eller anden østerlandsk vismand. For hvad skal man sige? Jeg tænker at det at lære dialogisk praksis er en personlig og faglig udviklingsproces - som tager tid. Og første skridt på vejen er at overhovedet få øje på, hvad man skal lære.

Efter noget tid - begynder praksis alligevel at forandre sig. Det hører vi mange fortællinger om i refleksionsgrupperne. Kursisterne fortæller - nogen gange lidt forundret, at kontakten med patienter eller borgere er blevet meget bedre, at noget lykkes - som tidligere ikke har været muligt, samarbejdsrelationer forbedres.

Mennesker forandrer sig, i nogle tilfælde kan det være konkrete og mål-bare forandringer i livssituationen for de patienter eller borgere som nu bliver mødt - dialogisk. Men for kursisterne på Åben Dialog uddannelsen er forandringen ofte mere mærkbar - end konkret. De sidder på de samme kontorer og har de samme arbejdsopgaver som de havde - før de startede på uddannelsen.

Så, hvordan kan denne nye kundskab formidles - ud over den helt nære kreds af kollegaer og medkursister, og hvordan får man selv øje på sin egen forandrede praksis?

Vi har erfaret at lige netop essayformen kan være meget hjælpsom i forhold til dette - og at der i den essaytradition, som vi formidler, er elementer som på mange måder 'taler ind' i uddannelsens indhold.

Vi spørger os selv: Hvordan kan vi egentlig se og forstå den praksis, som vi selv står midt i? Filosofen Ludvig Wittgenstein gør os opmærksom på at:

"De aspekter ved tingene, som er vigtige for os, er skjult på grund af deres simplicitet og hverdagsagtighed. (Man lægger ikke mærke til det, - fordi man hele tiden har det for sig.)

Det egentlige grundlag for menneskets forskning lægger det slet ikke mærke til. (Wittgenstein, 1971, § 129)"

Dette er i høj grad gældende der, hvor mennesker arbejder med mennesker. Vi har derfor brug for en metode til at synliggøre et fragment af praksis ... fange et øjebliksbillede - som vi kan arbejde os dybere ind i. Noget af det arbejde som handler om at skulle hjælpe andre mennesker - udfoldes i konkrete handlinger og ord, men samtidig er rigtig meget af det der sker internaliseret, de tanker som ligger bag ordene og handlingerne, motiverne, etikken, - kan være svær at få øje på.

Vi tænker derfor, at fordi essayet tager udgangspunkt i en fænomenologisk praksisbeskrivelse, så får vi nogle flere dimensioner med, end dem vi umiddelbart ser og hører.

Merleau Ponty (2008) gør os opmærksomme på, at vi aldrig ophører med at leve i vores egen verden, som vi perciperer. Vores bevidsthed er integreret i vores egen kropslighed og er hele tiden i et komplekst samspil med vores omgivelser. Kroppen er ikke "et objekt i verden" det er vores eget udgangspunkt "our point of view in the world."

Det betyder, at vi gerne vil have fat i vedkommendes oplevelse af den beskrevne situation, da vi anerkender at der ikke findes rene 'objektive' sandheder om det, der sker i mødet mellem mennesker.

Hvordan arbejder kursisten så videre, med sit essay? Hvordan kan man trække ny viden og erkendelser ud af hverdagsoplevelser, almengøre dem i en grad så læseren både kan genkende det oplevede, og samtidig få ny viden om dette fagområde? Det unikke er jo ikke at fortælle om en oplevelse, det gør vi alle - meget ofte, hver dag.

I arbejdet med essayet tager de derfor en enkeltstående hændelse, et netværksmøde .. måske blot en sekvens af et møde og stiller sig i en reflekterende position i forhold til begivenheden. De indtager en 'fænomenologisk indstilling': forholder sig åbent undrende, undersøgende - reflekterer over egne og andres ord og handlinger, og kan - fordi man selv har været til stede, også reflektere over egne tanker og følelser, før, efter eller under mødet.

Måske opstår der nye erkendelser i skriveprocessen, måske kan man se med nye øjne på sin forforståelse i udøvelsen af egen praksis. Måske opstår der helt nye spørgsmål, eller man opdager betydningsfulde momenter i samtalen, som man slet ikke havde øje for, da man stod midt i oplevelsen.

På dette sted er det vigtigt at inddrage andre stemmer i processen. Både stemmer fra litteraturen, hvor man kan få inspiration fra de tænkere,

filosoffer og andre som har beskæftiget sig med det, som sker i det dialogiske rum, men også fra 'levende' mennesker - medstuderende og vejledere.

Vi opfordrer de studerende til at inddrage sin studiegruppe i refleksionerne over praksis. Nogen vælger at læse sin praksisfortælling op for gruppen. Andre fortæller om praksissituationen eller skriveprocessen og får dette spejlet i de andres refleksioner.

For nogen føles det blufærdigt, nærmest grænseoverskridende at skulle åbne op for, at andres øjne kigger med - ind i et ufærdigt produkt.. at skulle dele sin usikkerhed, både i forhold til om man nu 'skriver godt nok' .. eller det at skulle tale hudløst ærligt om sine spæde praksiserfaringer - i et endnu ikke erobret praksisfelt. For de fleste kursister kommer dette alligevel til at være lige den hjælpende hånd, de har brug for, man arbejder videre, hjemme i lønkammeret - på lidt mindre usikker grund.

Ofte kommer medkursisterne og vejlederens refleksioner til at åbne nye døre, man får øje på egne blinde vinkler eller bliver sporet ind på andre teoretiske indfaldsvinkler end dem, man selv i udgangspunktet havde tænkt på.

Hvad er det så vi leder efter - i disse oplevelser? Er der et særligt 'budskab' som disse essays afspejler? Professor Anders Lindseth, som både underviser på uddannelsen, og har været med til at beskrive den fænomenologisk-hermeneutiske metode, som vores essayform er inspireret af, er optaget af hvordan vores etik og moral kommer til syne i vores handlinger. Han siger at:

Vores handlinger internaliserer vores etik og moral uden at vi nødvendigvis kender dem, eller italesætter dem. Italesættelsen sker igennem fortællinger (Anders Lindseth 2015)

Vi tænker derfor, at arbejdet med essayet kan blive en betydningsfuld proces for den enkelte, i forhold til at komme i levende kontakt med de bagvedliggende etiske grundantagelser, som er med til at forme ens tanker, ord og handlinger. Nogen fortæller at de i gennem uddannelsen - og i sær i arbejdet med essayet, er kommet til at 'huske' hvorfor de i sin tid valgte sit fag - og at arbejde indenfor det sociale eller sundhedsfaglige område.

Den dialogiske praksis kommer til, fra tid til anden, at bringe os ud på usikker grund, der hvor vi møder mennesker, som er dybt ramt i deres eksistentielle grundvilkår.

I sådanne situationer er det godt at have kontakt med sit eget personlige fundament. Ikke blot som fagperson men også som medmenneske.

Der er meget lidt plads og tid - i de flestes travle hverdag til refleksioner og drøftelser om, hvad det vil sige at være et medmenneske, samtidig med at man er en professionel medarbejder. Og dog - når jeg læser de essays som kursisterne skriver, kommer jeg indimellem til at tænke, at det er lige netop det, som denne uddannelse har skabt et rum for, og som gør at disse essays kommer til at fortæller nogle betydningsfulde fortællinger - om hvad det er, at arbejde med mennesker.

Astrid Eiterå

Litteratur

Lindseth, A. (2015) "Svarevne og kritisk refleksjon – Hvordan utvikle praktisk kunnskap?" i Praktisk kunnskap som profesjonsforskning, Fagbokforlaget. Bergen

Merleau-Ponty, M. (2008) "An unpublished text by Maurice Merleau-Ponty: A prospectus on his work" in The Primacy of Perception. Evanston. Northwestern University Press; 3-12 *

Wittgenstein, L. (1971) Filosofiske undersøgelser. Munksgaard, København

Præsentation af essays

Forandring flyder af Pernille Mørch Jensen

Essayet handler om hvordan den åbne dialog kan anvendes i kritiske situationer, når livet er på spil. Et dilemma om at bevare respekt og dialog i svære situationer og det som fagperson at få sin selvfølelse anfægtet og at lytte til sig selv, når man føler sig ubekvem. Den handler ligeledes om at dele, at dvæle og give plads til eftertanke.

Om at blive sat fri af Rikke Bjerregaard

Her spørger Villads på tre år sin mor om noget der giver stof til tanker, om det at se noget fra forskellige perspektiver. Det handler om, hvordan man kan være tilstede som mødeleder, så man bliver i stand til at se andre perspektiver end sine egne. Og om hvordan man samtidig kan være sig selv og give umiddelbar respons. Det at være fri i modsætning til at finde endegyldige svar om sandhed.

Når jagten på åbninger og nye forståelser bliver en hindring af Line Top Abildtrup

Essayet handler om og spørger om, hvordan vi kan frigøre os fra vores traditionelle position som professionelle, som dem der skal sørge for at skabe udvikling, give redskaber, træne, behandle, fikse, løse, sikre, ordne.... Udgangspunktet er, at hvis vi i den åbne dialog's ånd opgiver at have noget for med den anden, opgiver vi så den anden eller hvad er det så vi vil?

Når livet tager en drejning af Hanne

Her er vi med Hanne på hjemmebesøg. Hanne er sagsbehandler og visiterer borgere til kommunens tilbud. Borgeren, familien og Hanne selv er nervøse for mødet. Hanne anvender Den åbne dialog som tilgang i mødet og fortællingen illustrerer, hvordan det at blive hørt og set kan give nye muligheder for handling og samarbejde.

Ubetinget kærlighed af Henrik Bartels Christensen

Er fortællingen om gråspurven, der ruger på et strudseæg som symbol på forældres ubetingede kærlighed til deres børn også når det er svært. Det handler om diagnostisk forforståelse kontra det som viser sig. Om det at have sin egen historie med som resonansbund i forståelsen af den anden, at blive berørt igennem samtalen uden at det fylder andet end som et anslag af en tone. Og hvad det betyder for samtalen i et netværksmøde.

Fra tavshed til dialog af Halie Overvad

Fra tanker om togrejser i Danmark til kaffemik i Grønland. Og hvad betyder egentlig kropssprog? Og hvor stor en del er det af dialogen. I denne fortælling fra et netværksmøde i psykiatrien i Grønland sættes der fokus på, hvordan man kommer fra tavshed til dialog. Vi får eksempel på hvordan langsommeligheden åbner for et møde, hvor dialogen både udspilles kropsligt og verbalt.

At forblive i det åbne og forholde sig undrende af Marianne Grøndal

Her kommer vi med til et revisiteringsmøde hos en 71 årig kvindelig beboer på et botilbud. Kvindens pårørende er inviteret for første gang. Det handler om tvivl og nænsomhed i mødet med en borger, der fortrinsvis er tavs. Hvor svært det er at forblive åben og forholde sig undrende i en sådan situation. Om landskaber der tegnes og igen må revurderes. Hvad betyder det, når personen i fokus er så tavs, men til stede? Og om små tings store betydning.

Kan Åben Dialog redde liv? af Kenneth Sandell Henriksen

Et kontroversielt essay der handler om Åben Dialog, som en tilgang til forebyggelse af og opløsning af konflikter. Netværket i denne fortælling er faktisk beboeren, som har været i konflikt med to medarbejdere, som har følt sig truet i en specifik situation. Det er medarbejderne og lederen, der inviterer til mødet, det er deres behov. Beboeren føler sig lidt presset til at sige ja til mødet. Ikke desto mindre viser fortællingen, hvordan problemer og konflikter kan opløses, når der gives plads til at anskue dem fra forskellige vinkler.

Jeg ender på håbets Allé... af Lisser Diker

Her får vi indblik i nogle prøvelser, der kan ligge i det at være mødeleder for første gang og samtidig få det optaget på video. Puha! Essayet svinger mellem inde fra perspektiver, oplevelser af det at være i situationen og til ude fra perspektiver hvor teorien og eksempler inddrages til både svar og spørgsmål i stadig vekselvirkning. Prøvelserne der på denne måde reflekteres er forforståelse, kan den udtrykkes? Udtryk og indtryk, at skabe opmærksomhedsrum og hvornår er noget dialog og hvornår udveksling af information? Og endelig kropssproget, som sættes i forbindelse med dels oplevelsen af sig selv og det som vises til andre. Alt i alt prøvelser, der ender ud på Håbets Allé.

Når livet atter – skal i vatter af Anna

Anna er myndighedsperson og har særligt at gøre med visitering af ydelser til borgere, der har psykiske lidelser. Vi inviteres ind i Annas overvejelser om det overhovedet er muligt at arbejde sådan som myndighedsperson. Gennem et eksempel, hvor Anna er mødeleder i et Åben dialog netværksmøde med en beboer på bosted, dennes forældre og to kontaktpersoner føres vi gennem Annas overvejelser omkring det som myndighedsperson at holde møde på denne måde.

Netværksmødet.

Indsamling af fortællinger af Anette Østergaard

En fortælling fra et psykiatrisk ambulatorie. Patienten har ikke tidligere inddraget sin familie i hvordan han har det, men vil gerne invitere dem til et netværksmøde. Gennem fortællingen om dette netværksmøde reflekterer Anette over hvad det betyder at sætte ord på svære ting og hvor svært det er at håndtere skyld, ikke at søge forklaringer og løsninger, men bare være sammen. Anette drager i fortællingen også paralleller til sit eget liv.

Forandring flyder

Af Pernille Mørch Jensen

Et essay om bevægelighed og uafgjorthed

Forandring flyder

I dette essay præsenteres en hændelse som udløste et netværksmøde.

I hændelsen blev min egen rolle bragt i spil, og i det efterfølgende møde opstod en sanset erkendelse af, hvordan vi, helt ind i sproget, skaber hindrernes mulighedsbetingelser.

At udvælge én hændelse og ét netværksmøde og postulere, at de til sammen er 'historien', føles naturstridigt. Som at søge at standse flodens bevægelse og kun forholde sig til lige bestemt dét vand som er lige dér, inden for rammen, lige da. Vandet kan ikke standses, og der er så mange strømme og bevægelser før, under og efter, som hører med. Men her er så alligevel et fragment, som er med til at forme den professionelle, som jeg stadig er undervejs med at blive.

Det begyndte med en opringning

H. ringede om morgenen, lige da jeg var kommet på arbejde. Jeg har kendt hende i snart tre år, først som beboer i Orion, så som én som – på eget initiativ – flyttede ud til egen bolig i en naboby, men opretholdt kontakten, både som dagbruger i Orions Kulturhus og som ansat i Orions køkken/café. Selv om jeg ikke er kontaktperson, men arbejder som udviklingsleder, har jeg haft meget samarbejde og mange snakke med H., både formelt og uformelt¹.

Nu ringede hun så. H. havde haft en svær periode, men var ved nogenlunde godt mod, selv om hun stadig havde meget ondt i ryggen. Hun ventede en opringning fra hospitalet, og håbede, de ville indlægge inde senere på dagen. Humor, også lidt sort, prægede vores snak, og set i bakspejlet, var det nok også den side af H. jeg kaldte på. Vi sluttede samtalen, og jeg gik videre med hasteopgaver ved skrivebordet, inde på kontoret som jeg deler med R.

Halvanden time senere går døren op. Ind kommer recovery-mentoren K., med en telefon i hånden. Hun ser på mig, og siger højt, ind i telefonen: "H., nu er jeg lige gået ind til Pernille, og nu sætter jeg medhør på, er det ok, H.?" Der nikkes, og K. sætter mig kort ind i situationen, mens H. hører på: At H. har det meget dårligt, at hun har prøvet at blive

---

¹ Jeg har eksempelvis været til Åbent Hus i hendes nye lejlighed, jeg har sammen med flere andre fejret 1-årsdagen for hendes flytning på en kinesisk restaurant, jeg har givet hende et lift, hvis hun skulle ned og besøge sin far, som ikke bor langt fra mig, og jeg har samarbejdet med H. og også med recovery-mentoren K. om den bog, de skrev sammen, og som jeg redigerede.

indlagt med rygsmerter, men at de ikke vil indlægge hende, og at hun nu har taget en masse piller – for mange – men ikke vil lade sig indlægge på Psyk. Hun har det dårligt og ved ikke hvad hun skal stille op. Hun vil bare have at det skal slutte.

Jeg får telefonen, og spørger, stadig med medhør på, hvad der er sket siden vi talte sammen halvanden time før, siden tingene har udviklet sig som de har gjort. H. svarer lidt uldent, at det hele virker uoverskueligt og håbløst, og at hun ikke orker mere. Jeg siger: "Jeg har ikke forstand på alle de dér piller, men har du taget så mange af dem, at det er farligt for dig?" Det svarer H. bekræftende på, men understreger samtidig, at hun ikke vil indlægges og igennem hele den procedure der er, når man har taget en overdosis, og som hun har prøvet mange gange før.

Der er stadig medhør på, og jeg kigger spørgende på både K. og R. som også er på kontoret. Jeg er i tvivl om, hvordan jeg svarer H. på en ordentlig måde og hvordan jeg i mit svar kan balancere de modsatrettede hensyn, jeg oplever situationen kalder på. Jeg giver over for H. udtryk for, at jeg er meget i tvivl om, hvad vi skal gøre, og jeg siger, at jeg har brug for en kort pause for at overveje situationen, sammen med K og R. Jeg siger, at jeg – hvis det er i orden med H. – vil lægge på, og ringe op igen om ti minutter. På den måde kan vi alle få tid til at tænke os om. H. accepterer dette.

En konklusion med eftertanker

Jeg vender mig mod K. og R. og spørger R. om det er i orden, at vi beder ham reflektere sammen med os om, hvad vi skal gøre. Det er det. Vi når efter en lille snak² frem til, at vi igen vil ringe H. op og sige, at vi som professionelle er forpligtede til at handle på den oplysning, som hun har givet os, nemlig at hun har taget en overdosis som kan være farlig. Det betyder, at vi kommer til at ringe 112 og give oplysningerne videre, så sundhedsprofessionelle kan tage stilling til, hvad der er brug for. Jeg kan mærke, at det er afgørende for mig, at vi er tre som sammen drager den konklusion og det er betydningsfuldt for mig at vi er netop de tre mennesker: Vi kender hinanden og vi kender og respekterer H.

Jeg ringer H. op igen og fortæller hvad vi er nået frem til. Jeg spørger H. hvad hun tænker om det. Hun svarede, at hun godt kunne forstå os, og at hun selv var nået til samme konklusion, og allerede er begyndt at pakke en taske. Jeg sagde til H. at jeg var glad for at hun tog det på den måde, og at det var vigtigt for mig, at vi bagefter fik snakket sammen.

---

2 I virkeligheden er der en yderligere forgrening på forløbet her, men det udelades, fordi det ikke er af afgørende betydning i denne sammenhæng.

Selv om jeg var lettet og tilfreds med forløbet, kunne jeg også godt mærke, at det 'sad' i mig og påvirkede mig resten af dagen – og i dagene der fulgte. En del af det, der betød, at jeg ikke kunne slippe oplevelsen, var følelsen af at blive sat i en position, hvor jeg forventedes at tage ansvar og skære igennem, men på en måde som anfægtede min selvforståelse:

- Hvordan kunne jeg tage stilling til om noget var så farligt, at det krævede handling i form af indlæggelse?
- Og hvad skulle jeg stille op med at jeg havde en fornemmelse af, H. måske slet ikke havde taget så mange piller at det var farligt, men at det i højere grad var en måde at kommunikere afmagt i situationen?

Den måde jeg forholdt mig til det første spørgsmål var at afvise det i den form. Jeg ville og kunne ikke foretage den vurdering, men måtte alene henholde mig til, at H. selv gav udtryk for, at hun havde taget så mange piller, at det var farligt. Jeg tolkede mit ansvar som, at jeg havde pligt til ikke at sidde denne information overhørig.

Det betød også, at min tolkning eller fornemmelse af, hvad H. havde gjort eller ikke gjort egentlig var uvedkommende – jeg måtte tage den information, jeg fik, for pålydende. Og selv om min tolkning eventuelt var rigtig, så gav H.'s handling under alle omstændigheder god mening: Hvis hun havde behov for at blive indlagt og taget vare på, så var det hendes erfaringsbaserede viden, at man ikke blev indlagt, hvis man ringede og sagde det som det var. Hvorimod meldingen om en overdosis førte til indlæggelse, også selv om der så fulgte en masse ubehageligt med.

H. blev indlagt, og udskrevet få dage efter. Samme formiddag, hun var blevet udskrevet, mødte hun op i Kulturhuset i Orion. Jeg forstod på hende, at hun ikke havde det meget bedre, men hun havde dog lagt en god plan for at lette overgangen til at være alene derhjemme igen. Jeg gentog, at jeg syntes, vi skulle finde et tidspunkt at snakke sammen om forløbet. Det var H. enig i, og også i, at det var hende, K., R. og undertegnede, der skulle være med.

Et netværksmøde

Knap 14 dage efter hændelsen, lykkes det at få det aftalte netværksmøde i stand. Deltagere er H., K. og mig som direkte implicerede, og vi bad R. – som overværede hændelsen og reflekterede sammen med os i situationen – om at være med som mødeleder.

Som mødedeltager tog jeg ikke notater under mødet, som varede ca. halvanden time, så det følgende bygger på min erindring. Det er ikke et

referat af hele samtalen, men en introduktion til, hvad der for mig viste sig at blive det afgørende ved mødet.

Mødeleder R. spurgte først os alle tre, hvorfor vi synes det var vigtigt for os at mødes og hvad vi håbede at få ud af mødet. Dette gav os mulighed for sammen at genskabe forløbet som vi hver især havde oplevet det, og lytte til de forskellige nuancer, som der var i fortællingens tre perspektiver. H. gav udtryk for, at hun håbede at kunne give sin feedback, så vi kunne forstå, hvordan vi bedst muligt kunne være til hjælp. Jeg gav udtryk for, at jeg havde brug for at høre H. om vi havde gjort det bedst mulige i situationen, om det havde været ok, og om der var andet og mere vi kunne gøre i en lignende situation – eller måske gøre tidligere, så situationen ikke blev så alvorlig og fastlåst som den hér havde været. K. gav udtryk for lignende forhåbninger.

En fornemmelse

Undervejs i mødet, hvor der blev talt alvorligt, men også småpjattet og grinet, fik jeg en voksende fornemmelse af, at der var noget i den måde, vi talte om hændelsen, som, uden at jeg helt kunne sætte fingeren på det, gjorde mig lidt ubekvem. Det var en næsten kropslig følelse af, at her var noget galt, noget jeg ikke kunne lide, noget som i min indre dialog aktiverede erindringer og erfaringer, som jeg endnu ikke var i stand til at sætte ord på.

Da vi nærmede os afslutningen af mødet, sagde K. noget, som blev forløsende for mig. Hun sagde noget i retning af: "Jeg er rigtig glad for at vi fik snakket det her igennem, og at det var i orden for dig H., at vi tog over i den situation". H. nikkede, og var med på formuleringen, men nu kunne jeg for alvor mærke, hvad der havde generet mig i den måde vi talte på: Vi talte som om der havde været tale om, at vi – de professionelle – havde taget over i en situation, hvor H. ikke længere selv magtede situationen eller ansvaret.

Sådan taler vi tit, og det er vel ofte sådan, at formuleringer som den K. kom med, blot glider forbi og stiltiende accepteres uden at nogen stiller spørgsmålet: Var det egentlig det, der foregik? Jeg begyndte at få en oplevelse af, hvordan vi - gennem sproget - var med til at skabe og genskabe nogle helt bestemte mulighedsbetingelser, både for H. som 'bruger' af det professionelle hjælpesystem og for K. og mig som repræsentanter for det.

Måske er det, det der sker, hver gang vi glemmer at undre os, og blot tager en traditionel udlægning for gode varer? Måske er det sådanne, hver for sig bitte små handlinger, som igen og igen er med til at kon-

stituere det, vi forstår som virkeligheden og vores indbyrdes roller og opgaver? Måske var det, det Løgstrup forstod, da han skrev: *"Med vor blotte holdning til hinanden er vi med til at give hinandens verden dens skikkelse."* (Løgstrup, 2008, s.28)?

At finde ord for det usagte

Det blev tydeligt, at billedet af at 'nogen tog over' ikke var dækkende for min oplevelse. Men det var først lige dér, at det blev klart nok til at kunne sættes på ord. Jeg husker ikke, hvem der efterfølgende sagde hvad, men mødeleder R. var i hvert fald med til at rejse spørgsmålet, om man kunne tale om det på andre måder?

Som jeg forstår, det der skete, var det netop selve dialogen i rummet som gjorde det muligt sammen at finde ord, som ikke var der i forvejen, og som ingen af os havde kunnet finde hver for sig. Der blev skabt et rum, hvor det blev muligt at tale om det, der var sket, på en anden måde: En måde hvor H. ikke ophørte med at være aktør, men hvor man mindst lige så meningsfuldt kunne tale om, at hun faktisk selv havde truffet beslutningen om at acceptere og gøre sig klar til indlæggelse. Hvor vi, som professionelle, ved at være åbne om vores egen usikkerhed og give både os selv og H. tid til en tænkepause, måske netop ikke havde 'taget over', men deltaget, og dermed hjulpet H. til at kunne træffe denne beslutning?

Det handler ikke om hvad 'der virkelig skete'. Heller ikke om det 'at tage over' eller 'at tage del' kan opstilles som klare dikotomier, eller forstås som yderpunkter på et kontinuum. Det afgørende her var, hvilke muligheder de forskellige fortællinger skabte for deltagerne – både for H. og for K., R. og mig selv. Og her kunne jeg helt fysisk mærke, at jeg oplevede, at vi alle fik mere bevægelsesfrihed af den nye fortælling – og jeg oplevede også at den (gen-)gav H. den værdighed, hun fortjente.

Hvad der blev kaldt på

Det, H. havde bedt om, da hun ringede os op, var måske ikke, at vi skulle træffe beslutningen for hende, selv om det godt kunne høres og forstås på den måde. Hun havde i Løgstrup'sk forstand vist os tillid, og det var op til os at forstå og tolke den udtalte fordring og vurdere hvilken tone der blev slået an og hvad der kaldtes på (Løgstrup, 2008, s.27, s.3 & s.24). Måske havde vi, ved at lytte til hende og give udtryk for hvad vi tænkte, følte og var i tvivl om, givet hende en oplevelse af ikke at være helt alene i sin beslutningsproces, men at der var nogen, som ikke alene bevidnede den, men tog del i den?

Måske er det sådan, at der nok bliver kaldt, men ikke på noget fuldstændig på forhånd fastlagt? Måske er vi med vores respons med til at forme det, der kaldes på, så det egentlig først kommer helt til syne i dialogen? At vi var engagerede, medlevende, usikre og anfægtede, gjorde måske H's situation og dilemma mere forståeligt og til at bære for hende? Ikke fordi situationen kunne forklares, klares eller ligefrem 'løses', men simpelthen fordi den kunne deles.

Min personlige læring

Jeg oplevede, at det hjalp mig til at undgå at stivne, og at falde i den fælde at være beslutsom og handlekraftig på andres vegne, at vi var flere indover; at vi var sammen om det. Det er, som Seikkula & Arnkil (2014, s.39 og frem) beskriver det, særligt betydningsfuldt, når der er uro og bekymring. Ved at sætte ord på og benævne det tilpas usædvanlige ved situationen og tage den alvorligt, lykkedes det at tåle usikkerheden lidt længere uden at give efter for forventningspresset og 'skride til handling'.

Oplevelsen af uafgjortheden, og det at være i den sammen med nogen, gav mig også anledning til en refleksion om at give plads til og tillade bevægelighed, ikke bare hos andre, men også hos én selv. At blive berørt og lade sig berøre er en erfaring man tager med videre. For mig åbner den et læringsrum, som bl.a. består i at dvæle lidt mere og give plads for at noget ikke forudset kan opstå; noget som ikke kan planlægges eller analyseres frem på forhånd. Hvis ikke vi havde fundet tid til den fælles eftertanke, som der blev mulighed for ved det lille netværksmøde, var jeg ikke nået frem til den erkendelse, som voksede frem i vores dialog. Jeg synes det udtrykkes rammende, i en helt anden kontekst³:

"In reflecting we will be thinking and feeling deeply about something, possibly our own experience, while in becoming reflexive we are bringing that reflection back to ourselves and may be changed by it."

(Mowles, 2011, s.9, citeret fra Solsø & Thorup, s.180.)

Det får mig til at reflektere over alle de gange, hvor jeg handler hurtigt, effektivt og ikke reflekteret – og ofte alene. Hvor gør jeg af min godt gemte usikkerhed og hvor putter jeg de ubekvemme følelser hen alle de gange, hvor jeg *ikke* tillader mig at reagere på dem? Hvilke fordele indebærer min professionelle (og personlige) vane med tilsyneladende hurtig, effektiv og rationel handling? Og hvad bliver både jeg og andre snydt for, hvis den vane (for-)bliver dominerende? Kan jeg – måske ved

---

3 I en bog med udgangspunkt i Ralph Stacey og hans teorier om organisation og ledelse i kompleksitet.

at introducere lidt mere langsommelighed i min professionelle habitus – give bedre vilkår for at noget nyt kan opstå?

Måske er det andre ord for det, Tom Andersen beskriver, når han siger, at vi, når vi udtrykker os, ikke bare *informerer* os selv og andre, vi *former* også os selv (Andersen, 2001, s.12)? Og måske er det samme på spil, når John Shotter og andre taler om emergens (Shotter, 2015, s.60), om at skabe omstændigheder, om levende øjeblikke og opmærksomhed, og måske især om 'omhed og 'medhed' (ibid., s.175)?

Der begynder at tegne sig et billede. Det er tåget og linjerne er ikke trukket skarpt op. Men jeg aner en skitse, som lægger op til tilstedeværelse, opmærksomt, afslappet nærvær, og forholder sig til det, der er. Lidt mere venten og ikke-handlen (Chia, 2014, s.23). Ikke ha' for meget for på andres vegne, ikke påtvinge virkeligheden min vilje, men mere fælles afsøgning, og given plads til andre tolkninger, åbninger og muligheder. Mere øje og øre for det kropslige, det usagte, mellemrummene...

Det er ikke et billede af nøgleelementer i dialogisk praksis (Olson, Seikkula & Ziedonis, 2014), der tegner sig, men måske et billede af, hvor jeg skal kigge hen, hvis jeg vil indgå i en mere dialogisk praksis. Tilbage står spørgsmålet om, hvordan man bærer sig ad med at dele og formidle det ufuldstændige, bevægelige, ikke fastlagte og uafgjorte på en måde som yder netop de dimensioner retfærdighed?

Efterskrift om floder

Allerede for mange, mange år siden – måske helt tilbage i 2000? – læste jeg 'Åpne Samtaler' af Jaakko Seikkula, på norsk. Et bestemt billede fra bogen har fulgt mig lige siden, og mens jeg skrev dette essay, blev det mere og mere påtrængende. En kollega og medstuderende sendte mig forleden en sms om at billedet kunne genfindes på side 27 i den danske udgave af bogen, og her er det:

"Man kan sammenligne de menneskelige problemer med adfærden hos et menneske der er faldet i en flod, og som prøver at redde sig i land. Tidligere forsøgte jeg at hjælpe dem der var i nød, ved at holde mig på land.

Først analyserede jeg situationen omhyggeligt, opstillede hypoteser om problemets karakter og fungerede hovedsageligt ved at stå på bredden og håbe at den der behøvede hjælp, greb fat i stokken jeg rakte ham. Når jeg i dag møder mennesker i nød, springer jeg ud i floden sammen med arbejdsgruppen. Vi håber at få så meget hjælp af hinanden at vi kan finde et passende sted at gå i land sammen med den nødstedte. Tidligere prøvede vi at hjælpe mange mennesker fra at drukne, men vi var altid usikre på om den der var i fare, ville få fat i kæppen vi rakte

ud. Nu får vi et fællesskab med mange flere hjælptrængende, og vi kan sammen dele nøden. Når vi er sprunget i den samme flod, kan vi også selv få problemer, og da har vi også brug for hjælp fra dem der står inde på bredden. Vi håber at disse netværk vil handle til vores bedste.” (Seikkula, 2008, s.27)

Når sådan et billede – i al dets foruroligende uafklarethed – følger én i snart 15 år, så er det betydningsfuldt. Måske er jeg ved at nå til et sted i min rejse, hvor jeg ikke kun intellektuelt og på andres vegne tillader mig at lade det inspirere?

Litteraturliste

Andersen, Tom (2001). Ethics before ontology: A few words. I: *Journal of Systemic Therapies*, Vol. 20, no. 4, p. 11-13.

Andersen, Tom (2005). *Reflekterende processer. Samtaler og samtaler om samtaler*. Dansk Psykologisk Forlag

Chia, Robert (2014). Reflections: In praise of Silent Transformation – allowing Change through 'Letting Happen'. I: *Journal of Change Management*, 14:1, p.8-27.

DOI: 10.1080/14697017.2013.841006

Løgstrup, K.E. (2008). *Den etiske fordring*. Gyldendal

Olson, M, Seikkula, J & Ziedonis, D. (2014). *The key elements of dialogic practice in Open Dialogue*. The University of Massachusetts Medical School. Worcester, MA

Seikkula, Jaakko (2008). *Åben dialog og netværksarbejde. Laplandsmodellen i psykiatri og socialt arbejde*. Hans Reitzels Forlag

Seikkula, Jaakko og Tom Erik Arnkil (2014). *Åben dialog i relationel praksis. Respekt for anderledeshed i øjeblikket*. Akademisk Forlag

Shotter, John (2015). *Bevægelige verdener. Prospektive begreber til situerede sociale undersøgelser*. Forlaget Mindspace

Solsø, Karina og Pernille Thorup (2015). *Ledelse i kompleksitet. En introduktion til Ralph Staceys teori om organisation og ledelse*. Dansk Psykologisk Forlag.

Om at blive sat fri...
Af Rikke Bjerregaard Nielsen

Om at blive sat fri...

Min søn Villads på tre år kommer hen til mig, mens jeg sidder og læser i en bog. Han spørger: 'hvad laver du, mor?'. Jeg svarer ham at jeg læser i en bog, fordi jeg skal på kursus i morgen. Der bliver en pause i vores samtale og jeg lægger mærke til hans forundrede udtryk. Så svarer han spørgende: 'Cirkus Summarum?'. Jeg forestiller mig, at han har tænkt sin mor siddende på første række med popcorn og et stykke legetøj med lys i, mens Hr. Skæg leder efter et forsvundet bogstav, Bamse i sit lyserøde tylskørt flyver til himmels med en stor, rød ballon og Lille Nørderne er på vej ud på eventyr. Jeg bliver fyldt af en glæde og beundring over hvordan han tænker helt frit, men inspireret af sin verden. Samtalen slutter før jeg når at finde ud af, om mine billeder og hans tanker er de samme. Det får mig til at tænke på om han med sit spørgsmål gør sig den ulejlighed, at afstemme med mig om det nu også er det som han kommer til at tænke på, der er min tanke. Det var dagen før et seminar på uddannelsen og Villads' udtryk får mig til at tænke på noget. Hvordan de mest af alt minder om en arena, hvor artister øver hver deres særlige nummer, som de skal optræde med til det store show - netværksmødet.

Villads vil være en evig påmindelse om dengang jeg mødte Åben Dialog første gang. Inden opstart efter min barsel med ham, skal jeg besøge min arbejdsplads. Og den første jeg møder er en nær kollega, som ivrigt beskriver om alt det nye som er kommet til med en ny leder. Måske var det i virkeligheden ikke helt sådan det var, men jeg husker kun sætninger hvor hvert tredje ord var Åben Dialog. Jeg husker, at jeg tænkte: 'hvad er der nyt i det? Hvordan er det anderledes end det vi allerede gør?'. Jeg husker ingen detaljer, men tydeligt hvordan jeg vurderede om det var noget andet end det vi allerede gjorde. Men med en forbeholden nysgerighed skulle jeg møde det nye i mit (arbejds)liv. Og det skulle vise sig at blive noget helt særligt nyt.

Men hvad handlede min skepsis om? Følte jeg mig truet på min profession og på mig selv som menneske ind i den, når noget jeg har troet på og levet i så længe måske skulle erstattes af noget nyt? Og troede jeg virkelig på, at vi havde nået så langt som vi kunne, når det handlede om at være i dialog med mennesker?

På min arbejdsplads havde vi som en del af implementering af Åben Dialog organiseret ret sparrings- og øverum. Og det var i sådan et øverum, at jeg kastede mig ud i rollen som mødeleder første gang. Det var en seance, hvor vi skulle øve forskellige positioner på et netværksmøde. Med det samme er der nogen som melder sig til at blive interviewet og øjeblikke efter nogen som vil reflektere. Rollen som mødeleder er

umiddelbart mindre attraktiv, og sekunderne tikker mens jeg sidder og mærker efter om i dag er da gen, hvor jeg 'sætter mig selv derud'. Og så rækker jeg hånden op. I det samme kan jeg mærke at mit hjerte så småt begynder at 'sætte i trav'. Da jeg placerer mig i stolen galoperer det af sted med mig, og jeg får øje på mine kolleger, som har øjnene rettet mod mig og resten af opsætningen. Jeg havde tidligere set kolleger praktisere samtaler med Åben Dialog som tilgang. I samme form som jeg var i færd med at begive mig ud i, og havde en fornemmelse af hvad der skulle ske. Men da jeg startede mødet var mit hoved fyldt op af tanker om åbne, cirkulære spørgsmål - og hvad var det nu lige, at det var? Hvad mon mine kollegaer tænker om mig som mødeleder, synes de at jeg er håbløs? Opdager de at jeg alligevel ikke dur til noget som helst. Og hvad med dem som har taget uddannelsen i Åben Dialog, og dem som er på vej til det - hvad tænker de? Så jeg strålede ved mit fravær i samtalen.

Min tanke er, at den første oplevelse er en gave til mig og min forandring som mødeleder og som menneske. Når jeg sidder på netværksmøder og i mange andre 'møder' med mennesker tænker jeg tit på den oplevelse, for at få øje på forskelle i dialogen med andre. At være nærværende er blevet et pejlemærke for mig og noget som jeg kontinuerligt er optaget af i samtaler. Men er nærvær det samme i alle samtaler eller er det noget forskelligt i hvert møde. Jeg tænker på om man kan finde en endegyldig opskrift på nærvær, som kan passe til alle møder og mennesker. Jaakko Seikkula taler om, at enhver samtale er en ny samtale. Gad vide om det kan forstås sådan, at en hver ny samtale kalder på en ny form for nærvær. Og hvad vil det kræve af mig som menneske? Handler nærvær om, at være til stede i dialogen som det menneske man er, i det som er lige nu. Det bringer mig tilbage til et oplæg af Bjarne Nielsen Brovst på et seminar i oktober 2014, hvor han udtrykker således: *"At være sig selv er at glemme sig selv. Hvis man bliver for optaget af sit eget udtryk, så glemmer man at være sig selv."* (Brovst:2014, oplæg)

Jeg vil fortælle om mit møde med Signe. Hende møder jeg for første gang, da vi sammen skal planlægge et netværksmøde - hendes netværksmøde. Min rolle er at være mødeleder, og det alene kunne jeg have tusinde tanker om på det tidspunkt. Men ved mødet handlede det om, at finde ud af hvem Signe ønskede skulle deltage på mødet, og hvornår det skulle finde sted. Tidspunktet blev aftalt og Signe ønskede at invitere sin far og en kontaktperson fra sit botilbud, hvilken hun selv ville sørge for. Vi har pauser i samtalen, hvor vi ingenting siger. Signe kredser om emner som 'hvem kan man invitere til et Åben Dialog netværksmøde?' og 'hvad skal vi snakke om?'. Og jeg svarer hende, at hun bestemmer hvem der skal med på mødet, og at vi sammen på mødet finder ud af hvad der

skal snakkes om. Vi aftaler, at Signe giver mig besked om hvem hun har inviteret og at vi der bliver enige om hvem der byder velkommen af os to. Dagen før mødet har jeg stadig intet hørt fra hende og jeg får ikke noget svar tilbage, når jeg kontakter hende. Jeg mødes med Signe, som har vanskeligt ved at svare mig på det jeg spørger hende om. Men bekræfter at hendes far er inviteret og at mødet skal ske. Jeg kan huske at jeg forlader mit arbejde den dag med en oplevelse af, at noget var vældig svært at være i. Gad vide om jeg var den eneste som havde den fornemmelse. Og hvis Signe havde mærket det også, hvordan oplevede hun det svært. Var det på samme måde som eller forskelligt fra mig?

Dagen efter afholdes mødet med Signe og hendes far, Anders. Og hvordan kunne jeg forberede mig på sådan et møde. Jeg havde en klar forventning til mig selv om, at undgå på nogen måde at forberede mig på indholdet. Men i stedet overveje hvad jeg kunne bidrage med i processen. Det var betydningsfuldt for mig, at være nærværende i samtalen og så var det min mission at få Signes stemme i spil på mødet. Jeg havde min erfaring fra dagen før frisk i erindringen og det betød, at jeg som mødeleder skulle ned i tempo og give plads til indre dialoger. En pludselig refleksion opstår, da jeg får øje på hvordan jeg definerer Signes behov for pauser og langsommelighed. Er det en dygtig mødeleders handling eller bare en uafstemt forforståelse?

På mødet får jeg præsenteret rammerne og indleder min samtale med Signe. Jeg spørger hende om vi kan tale sammen først. Og det siger hun ja til. Efterfølgende spørger jeg hende om hun har tænkt på hvad hun vil tale om i dag. Der bliver helt stille og Signe sidder med armene over kors, foroverbøjet og kigger ligeud for sig. Jeg forsøger at læne mig over imod hende, for at vise med kroppen at jeg gerne vil tale med hende. Sekunderne går og jeg beslutter fortsat at tie, men indeni mig melder sig en tvivl om hvorvidt det er i orden at blive ved det spørgsmål. Burde jeg spørge far og give Signe mulighed og ro til at tænke noget om det. Jeg forsøger at aflæse hendes kropssprog og udtryk for at forstå om det er okay for hende. Jeg forestiller mig, at der bag et 'stille' udtryk gemmer sig mange tanker, som hvis de bliver givet tilstrækkelig tid får et sprog. Samtidig fornemmer jeg hvordan Anders bliver urolig på stolen, og bemærker at han et par gange kigger over på mig. Mon han oplever det ubehageligt at være i?

Er det min optagethed af tempo, der bliver styrende for hvordan jeg er i samtalen? Hvordan kan jeg vide om det jeg har besluttet af vedholde, også er det rigtige? Signe begynder sin tale med en refleksion på hvordan man finder ud af hvad det giver mening at tale om på et møde. Hun

fortæller hvordan hun har 'taget et emne op' og så igen forkastet det, fordi det ikke har givet mening i en større sammenhæng. Derfra udfol-der fortællingen sig. Jeg kan ikke undgå at tænke om jeg i situationen tog vare på Signe, men glemte at tage vare på Anders.

I min rolle som mødeleder har jeg været ekstrem fokuseret på, at sætte rammerne for mødet. Og det er der størstedelen af min energi har ligget. Men måske har det optaget al pladsen, så nærvær og jeg som menne-ske har ventet på at få plads. Tilbage meldingen fra Signe og hendes far lyder efter andet møde: "Det er en god måde, at holde møde på", "Det giver mulighed for at lytte til hinanden, når vi ikke må afbryde". Det er de begge enige om, men Anders mangler at mærke min kollega, som er i en reflekterende position, og jeg som mennesker. Hvad tænker vi om det som de taler om. Det føles som at få en kæmpe knytnæve lige i maven. Jeg mister pusten og kan ikke få et eneste ord ud af min mund. Mit svar udebliver. Signe bidrager med sit perspektiv som er, at hun ikke har noget behov for min eller min kollegas mening da det jo er deres relation det handler om. Men alligevel. Min forståelse af hvordan jeg møder andre mennesker og sætter mig selv i spil som menneske rar pludselig et nyt perspektiv. Jeg har bagefter tænkt på om det at jeg helt grundlæggende tillægger det stor værdi, at kunne mærke andre men-nesker i det de gør, og at andre kan mærke mig i det som jeg gør. Er det ikke tilfældet her? Og i givet fald hvad skyldes det så? Hvordan bliver jeg nærværende som menneske i en samtale? Og hvad betyder min rolle som mødeleder for det? Når jeg kigger tilbage på de første møder, så kan jeg genkalde hvor meget det har fyldt, at skulle lede et åben dialogisk møde. Det har været en anderledes måde at lave møder på, så min dia-logiske orientering har måske været nødsaget til at træde i baggrunden. "*Dialogisk praksis kræver spontan respons, ikke folk, der følger retningslinier.*" (Seikkula, Arnkil: 2014, s. 52).

På seminar i januar hørte jeg Anders Lindseth tale om den dialogiske metode i tre trin. Om hvordan et opmærksomhedsrum åbner sig, når vi bliver set og hørt. Opmærksomhedsrummet åbnes når udtryk medfører indtryk, og det indtryk gives et udtryk. Og det lukkes, når den man er i dialog med ikke er interesseret. Mon jeg har været den i dialogen med Anders, som ikke var interesseret? Er det at han mangler at mærke mig som menneske i virkeligheden et udtryk for det indtryk jeg har givet ham af, at jeg ikke var interesseret i ham og det som han sagde? Eller hvordan kan jeg forstå det?

Jeg vil forsøge mig med Anders Lindseths begreb *for-kundskaber* til, at udfolde det lidt. Når han taler om *at sætte parentes om sine for-kundskaber*

betyder det, at undlade at behandle udtryk i samtalen som en information, der skal handles ud fra. Men i stedet lytte til udtryk, lade sig berøre og give den berørthed et udtryk tilbage (Lindseth:2015, oplæg). Kan det at give respons ud fra sin berørthed betyde forskellen på, om et menneske oplever sig set og hørt af det menneske, som det er i dialog med? Og at det bliver afgørende for om et opmærksomhedsrum kan opstå. Altså et rum for at tale sammen om noget. I denne sammenhæng tænker jeg mine *for-kundskaber* som viden om Åben Dialog og forståelsen af hvad en mødelederskal kunne. Er Anders' udsagn i virkeligheden et udtryk for, at jeg behandlede deres udtryk i samtalen som information jeg skulle handle ud fra. Altså at min opmærksomhed lå på at lede mødet og bruge deres udtryk som styring for det. I stedet for at lytte til deres udtryk, lade mig berøre og give den berørthed et udtryk tilbage. Gad vide om det at mærke mig som menneske kan forstås så dan? Kan det at give respons ud fra en berørthed og ikke lave intervention som respons være "*den forskel der gør en forskel*", som Gregory Bateson udtrykker det. (Andersen:2005 s. 23). Berørthed er et begreb som konstant udvider sig og får nye nuancer for mig. Fra at være noget som entydigt betød bævrende underlæbe og tårer i øjnene, til at være en mere alsidig kropslig oplevelse. At udtryk kunne gøre indtryk og vække andet og mere end ked af det-hed. Mødet med Anders Lindseth gav mig flere forståelser af det.

På netværksmødet med Signe og Anders var jeg særlig optaget af, hvordan jeg kunne undgå at lade min for-forståelse påvirke dialogen. Jeg tror, at jeg forestillede mig at indtage en neutral position og følge deres fortælling. Var det misforstået? Eller skulle jeg have været opmærksom på min for-forståelse i mit bidrag til dialogen. Hvis jeg skal forstå det ud fra en socialkonstruktivistisk perspektiv, så er udtryk ikke en spejling af en indre kerne, men får sin betydning i relation til andre. Gergen skriver:

"Lad os ikke fokusere på betydningen inde i hovedet, men på hvordan betydningen dannes i relationer. Vi bevæger os fra inde i til imellem." (Gergen: 2005, s. 23).

Hvis dialogen er en måde at konstruere en virkelighed sammen på. Var min positionering på mødet så et naivt forsøg på at sætte mig selv udenfor samtalen, for på den måde at bevare en vis neutralitet. Troede jeg virkelig på, at jeg kunne placere mig så meget på sidelinjen og ikke være en del af den fortælling, som blev konstrueret på mødet. Og er det overhovedet det jeg skal? Bør jeg i stedet være bevidst om, at jeg er en ubetinget del af den specifikke konstruktion, og at min stemme har del i at skabe betydning i dialogen. Signe giver umiddelbart udtryk for, at

hun ikke behøver min respons i samtalen, men at hendes fars respons har betydning. Så er deres udsagn et billede på forskellighed i behov hos mennesker. At for nogen er det passende med anerkendende, kropslige udtryk og spørgsmål, men for andre er der behov for flere ord. Den forskel kalder på min opmærksomhed på ny i hver samtale.

Jeg får lyst til, mod slutningen, at vende tilbage til det som var min begyndelse. Min treårig søn Villads, som på fineste vis gav mig en lektion i, at være det menneske man er. Han kom med et umiddelbart udtryk for det, som han var blevet berørt af i vores dialog. Jeg var ikke i tvivl om, at han gav mig noget af sig selv i mødet med mig. Og mit udtryk fik en ny betydning med hans respons. For at bruge et Bakthinsk udtryk, så jeg mig selv i hans øjne. Hvis jeg skal fremhæve en væsentlig pointe, vil det blive at umiddelbarhed kunne være det som tydeliggør mig som menneske i en dialog.

Finn Thorbjørn Hansen skriver i sin bog, At stå i det åbne:

".. at sætte vores for-forståelse og sikre viden i parentes for i stedet at lyt te fra en berørt ikke-viden, dvs. fra den undren og interesse, som gæstens udtryk umiddelbart bringer os i." (Hansen: 2014, s. 131).

Så hvordan kan jeg træde tydelig frem som menneske med min for-forståelse og møde et andet menneske åbent? Måske ligger der nogle svar i denne skriveproces eller også er de svar jeg har fundet bare åbninger for nye spørgsmål. Jeg tror, at ambitionen om at kunne finde endegyldige svar og lukke ned, er dømt til at fejle fra starten. Og det må være min læring og dannelse de sidste to år. I begyndelsen tænkte jeg egentlig, at jeg skulle søge og finde svar som skulle sætte mig fri. Altså at jeg kunne finde et svar på hvad der er det rigtige at gøre, når man arbejder med Åben Dialog. Men i stedet oplever jeg, at nye åbninger er min vej mod at blive sat fri. Fri til også at være det menneske jeg er i Åben Dialog. I min videre dannelse vil nedenstående citat blive mit mantra.

"Følg den mand, der søger Sandheden, men flygt fra ham som har fundet den!" (Hansen:2014, s.144).

Mit essay er en af mange retninger, som jeg kunne have valgt at følge. Tom Andersen taler om, inspireret af Bateson, at danne distinktioner:

"Vi kan ikke modtage alle indtrykkene på en gang. Det ville skabe kaos. Vi må udskille nogle af dem og samle opmærksomheden om dem. Dette kal der man at danne distinktioner." (Andersen:2012, s. 187).

Dette er kun et udtryk for mange indtryk i min dannelse ud i Åben Dialog. Gad vide om ikke det var blevet noget andet, hvis jeg skulle skrive den i morgen.

Litteraturliste

Andersen, Tom. *Reflekterende processer. Samtaler og samtaler om samtalerne*. Dansk psykologisk Forlag.

Gergen, M. og Gergen, K.J. (2014): *Social konstruktion - ind i samtalen*. Dansk Psykologisk Forlag.

Seikkula J. og Arnkil, T.E. (2014): *Åben Dialog i relationel praksis - Respekt for anderledeshed i øjeblikket*. Akademisk Forlag.

Hansen, F.T. (2008): *At stå i det åbne - Dannelse gennem filosofisk undren og nærvær*. Hans Reizels Forlag.

Lindseth, A. (2015): *Noter fra oplæg januar seminar 2015*, Brandbjerg Højskole.

Brovst-Nielsen, B. (2014): *Noter fra oplæg oktober seminar 2014*, Brandbjerg Højskole.

**Når jagten på åbninger og nye
forståelser bliver en forhindring**

Af Line Top Abildtrup

Når jagten på åbninger og nye forståelser bliver en forhindring

At opgive den Anden

At opgive at have noget bestemt for med den Anden

At have noget for med den Anden

Bilturen før. På vej til mit første netværksmøde. Min første gang som mødeleder i et netværksmøde. Spændingen i hele mit system. Suget i maven. Usikkerheden. Bekymringen. Forventningspresset - hos mig selv. - I forhold til min studiegruppe og vejleder. Og hvilke forventninger mon Anne og hendes far vil møde op med? Den lange vej til Nyby og min velkendte teknik til at holde spændingen ud: Om få timer, så er jeg på den anden side. Papiret i min taske, hvor jeg har forsøgt at skrive de vigtigste ting ned - hvad jeg skal huske at sige som indledning, hvordan jeg skal starte samtalen.

I mødet deltager Anne, Søren (Annes far) og Birthe (Annes støtteperson fra socialpsykiatrien, som samtidig er en del af min studiegruppe på Åben Dialog uddannelsen). Der er også to reflektanter fra studiegruppen. Resten af gruppen er observatører.

Anne er optaget af, hvilken hjælp hun visiteres til. Hun er bange for at miste Birthe som støtteperson og hun er vred over, at den tid hvor Birthe plejede at besøge hende om torsdagen, er blevet taget fra hende. Den vil hun have tilbage. Hun fortæller meget om, hvor svært livet med OCD er. Søren vil gerne tale om, at de ofte bliver uvenner. Det vil Anne ikke og faktisk har de aftalt på forhånd, at de ikke skal tale om dette. Birthe vil gerne tale om, hvad der kan hjælpe Anne.

Anne taler rigtig meget. Hendes fortælling er stærk og den virker meget lukket på mig. Meget konstaterende, meget fast. Det virker ikke som om Anne oplever åbninger i sin situation og fortællingen om denne. Hun fortæller hvor svært det er og hvor ulykkelig hun er og hvor vred hun er over den hjælp, der er taget fra hende. Jeg forsøger at stille spørgsmål i håb om at få Anne til at uddybe, nuancere, folde ud, sætte flere - måske nye ord på. Det er meget svært. Spørgsmålene synes ikke at inspirere Anne til at stoppe op og undersøge fortællingen, oplevelsen eller situationen. Jeg oplever det som om Annes fortælling er en meget stærk strøm og de spørgsmål jeg kaster ud i strømmen som pinde eller sten eller red-

ningsplanker, de forsvinder hurtigt, uden at efterlade strømhvirvler eller andre spor. Det virker også som om det er meget svært for Anne at lytte til Søren og Birthe. Hun afbryder og taler rigtig meget og det er meget svært for mig at lede mødet.

I Annes og netværkets fortælling fylder forståelsen af OCD, som en sygdom som gør livet tungt og svært, som belaster, som lammer. Birthe fortæller at hun oplever, at Anne bliver dårligere. Der er en fortælling om en psykiatri, der siger, at de ikke kan gøre mere for Anne. Mon de siger, at hun er færdigbehandlet? Birthe giver udtryk for at det måske er tid til, at Anne skal have en anden hjælper. Jeg tænker over, om det er fordi Birthe håber, at en anden vil kunne hjælpe anderledes eller om Birthe føler sig slidt op.

Anne græder. Jeg får følelsen af, at hun græder over det liv hun har og at hun ønsker sig et andet liv. Samtidig oplever jeg, at hun er låst fast - hun gør sig ingen overvejelser om at kunne komme ud af denne situation. Jeg oplever en håbløshed ved den måde Anne fortæller om sit liv og OCD' en på.

Søren vil gerne hjælpe. Og over telefonen hjælper han Anne med at komme over forhindringen og komme ind ad sin dør, når hun har været ude. Det kan tage 1½ time hver dag. Men det er slidsomt og jeg får følelsen af, at det slidsomme forstærkes af, at Anne og faren tit bliver uvenner. Måske er det også slidsomt, fordi der ikke er udsigt til, at Annes situation bliver anderledes. Anne vil ikke tale om deres uenigheder - i hvert fald ikke i de to samtaler vi har sammen. Hun siger det er naturligt at en far og en datter skændes.

Anne har fået en niece. Hun fortæller at hun elsker hende meget højt og hun fortæller, at hun elsker hende ubetinget. Hun fortæller, at når hun er sammen med niecen så er OCD' en væk.

Efter møderne er mine følelser blandede. Det føles godt, at Anne og Søren havde lyst til at komme igen efter det første møde. Det føles godt, at det ser ud til at Anne og Birthe har syntes det var rart at være sammen og tale sammen på denne måde. Birthe fortæller, at det for hende er en stor oplevelse at se far og datter være sammen og sætte pris på hinanden, vise kærlighed overfor hinanden. Det er meget anderledes end den historie Birthe ellers kender fra Anne, når hun fortæller om sine forældre.

Men det føles også som om, at der er noget der ikke er lykkedes. Jeg har en oplevelse af ikke at 'komme i lag' med Anne. At samtalerne ikke bringer Anne i en taktsom position - at jeg ikke bringer hende i en taktsom position. Det føles uforløst.

Det virker ikke til, at hun kan bruge hverken mine spørgsmål eller reflektanternes refleksioner som inspiration til at gøre sig nye tanker om sin situation. Det virker ikke som om hun styrkes eller får øje på åbninger eller ressourcer, der kan bruges til at skabe en bedre livssituation. Eller gør hun? Siger hun lige præcis noget om, hvad der er vigtigt for hende og hvad der har betydning for hendes hverdag? Og er det sådan, at vi alle - mig som mødeleder, reflektanter og Birthe som støttepersonen har svært ved at høre det, fordi vi har noget andet for?

Hvad er det vi har for med Anne og hvad er det for noget, det her med at have noget for?

Bilturen efter. Efter vores anden samtale, efter jeg kørte hjem, efter jeg havde sovet, da jeg stod op næste dag og kørte på arbejde.

Jeg nåede til stykket i skoven, hvor jeg nogle gange bruger øjeblikket til at koncentrere mig om nuet og mærke hvor jeg er og hvordan jeg er. Så pludselig overvældet af en ked og afmægtig og vred følelse. Mon jeg stoppede bilen? Jeg kan ikke længere huske det.

En vrede over et system og en faglighed, som kan opgive mennesker, selvom der er så mange muligheder. En afmagt. En sorg over at se en Anne. En stor lyst - nærmest en trang til at hjælpe. En følelse af utilstrækkelighed med det jeg havde gjort. Ønsket om at lykkes med at hjælpe Anne.

Men hvordan hjælper man? Hvad er det man skal lykkes med for at Åben Dialog bliver et værdifuldt bidrag til et liv - nogle liv? Et bidrag der skaber forandring - skaber bedring. For samtidig med ønsket om at hjælpe, arbejder vi på at give slip på ansvaret for at ændre nogen, ændre noget. At frigøre os fra vores traditionelle position, som dem der skal sørge for at skabe udvikling, give redskaber, træne, behandle, fikse, løse, sikre, ordne.

Seikkula og Arnkil skriver at:

"Vitale forandringer finder tilsyneladende sted, mens man bevæger sig ind i en dialogisk praksis - i en proces, der ikke bygger på strategiske interventioner rettet mod at forandre andre." (Seikkula og Arnkil 2014 s.23).

Men selvom vi skal give slip på ideen om at forandre den Anden, så skal vi vel stadig ville noget med den anden? Og selvom vi ikke skal forandre den anden, så vil vi gerne skabe forandring.

Vi stiller spørgsmål i håbet om at "Åbne nye veje for tale og udtryk." (Olson, Seikkula og Ziedonis 2014 s. 20, *min oversættelse*). Men hvad hvis det ikke sker?

Forfatterne skriver også om at anvende 'Normalizing discourse'. - At se situation og handlinger som meningsfulde og 'logiske' - ikke som sygdom - for at bidrage til at bekræfte mennesker i stedet for at gøre dem forkerte (ibid. S. 22). Men hvad så når Anne selv er så fast i sin forståelse af situationen som sygdom? Jeg tror jeg i situationen oplevede, at det ville virke underkendende, hvis jeg begyndte at tale om tvangshandlinger som noget andet end sygdom. I Annes fortælling blev sygdommen vel det der gav mening og logik... Og samtidig oplevede jeg at sygdomsforståelsen gjorde det meget svært at komme til at tænke nærmere over situationen. Forfatterne skriver om, at mennesker med meget alvorlige symptomer kan være dem, der har mindst adgang til sproget og at "... alvorlige symptomer kan forstås som noget der rummer uudtrykkelige og uudtalelige dilemmaer." (ibid.s. 23, *min oversættelse*).

Anne havde masser af sprog. Men havde hun sprog for det svære, for problemet, for det der sker med hende når hun sidder fast i ritualerne, sidder fast i OCD'en?

"The aim is to arrive at shared understandings that give voice to the person's experience, making it more understandable and thus, forstering new possibilities for everyone." (ibid.)

I artiklen 'Åben Dialog - nøglemarkører og deres kontekst' står der:

"Man skal kunne blive i usikkerheden indtil der gennem dialogen viser sig nye muligheder. Muligheder der understøtter borgeren og dennes netværks ressourcer og viser andre, nye veje og handlemuligheder" (Eiterå m.fl. 2014 s. 14).

Og forfatterne skriver endvidere at dialogen - når den lykkes - kan:

"... blive en dialogisk dialog, hvor nye og andre måder at se, høre, fornemme og forstå hinanden på dukker op... De professionelle skal facilitere tanker om muligheder og håb frem for tanker om begrænsninger" (ibid. s. 15)

På uddannelses-seminaret i maj 2015 havde vi besøg af Ann-Rita Gjertzen. Hun talte om, at opgaven er at udvide netværkets historier, netværkets forståelser. "Vi søger å løse problemer innen relasjoner, ved å utvide forståelser." og "Fremme de tilgjengelige resursene hos personen selv og i dennes nettverket" (slide fra seminaret). Hun talte om at bygge et nyt sprog for det, som ikke endnu har ord. Skabe et rum, hvor klienten kan få fremmet historier om sig selv, hvor man kan gøre sig gældende som andet end patient.

McAdam, Lang og Henao skriver om at give klienter muligheder for mere kontrol og flere valg i deres liv. De beskriver hvordan vi bliver de mennesker vi er, pga. de mennesker der er omkring os og at vi derfor er ansvarlige for, hvordan vi skaber hinanden. De skriver om sprogets magt

til at skabe vækst, opblomstring, læring og kærlighed (McAdams, Lang & Henao 2008).

Når jeg læser alt det jeg har taget frem ovenfor, så tænker jeg, at det ikke er så mærkeligt, at jeg bliver fanget af at have noget bestemt for med Anne og hendes netværk. Jeg vil have Anne til at tænke noget nyt, jeg vil have Anne til at se muligheder og fatte håb, jeg vil se hende blomstre og blive mere handlekraftig.

I kølvandet på alle formuleringerne ovenfor er jeg fyldt med billeder af, hvad det er der gerne skal ske i mødet. Jeg får øje på så mange åbninger, når jeg taler med Anne og hendes netværk. Åbninger, der måske kan føre til muligheder i en situation, der ellers er fyldt med afmægtighed, håbløshed, fortvivlelse. Erfaringerne med niecen er nok det stærkeste eksempel på noget, jeg oplever som en åbning. Men jeg kan ikke "få Anne til" at opleve åbningerne. Sådan føles det i hvert fald. Jeg fanges ind af mit eget ønske om at "få Anne til" at tænke nye tanker, få øje på åbninger og muligheder. Min intentionalitet rar for fast en form. Jeg har fået øje på noget, som jeg kommer til at ønske at forandre på en bestemt måde og jeg bliver usikker og frustreret som mødeleder, fordi det ikke virker...

Jeg beslutter mig for, med dette essay at reflektere over intentionaliteten.

Når jeg vil have Anne til at reflektere, tænke nye tanker, se muligheder - bliver jeg så døv for det hun kommer med som vigtigt for hende? For hun kommer med noget, der er vigtigt for hende: hun vil have sin torsdagstid med Birthe tilbage. Men det passer ikke ind hos mig, for jeg er blevet optaget af alle de andre åbninger, som jeg har faet øje på. Det Anne ville, oplevede jeg ikke som interessant.

Riis og Birkelund beskriver strategisk kommunikation som det "At bane sig vej gennem samtalen med et bestemt og ufravigeligt mål for øje..." (Riis og Birkelund i Kim Jørgensen 2015?). Jeg får den tanke, at jeg i min iver for at få Anne til at tænke nye tanker risikerer at kommunikere strategisk i stedet for at gå i dialog. Jeg hverken kan eller skal "få nogen til" noget i dialogen. Jeg skal give slip på at føle mig ansvarlig for, at der kommer resultater, give slip på at presse på med ideer, erkendelser, åbninger...

Hvad er det jeg skal i stedet? Jeg skal lytte og respondere på en måde, der gør det muligt for den anden at lytte til sig selv, til situationen, til netværket. - Som gør det muligt for den Anden at lytte på en måde, der gør indtryk og dermed skaber noget- noget som den anden ser. Ikke det som jeg ser.

"At blive hørt er begyndelsen til al forandring" (Olson, Seikkula og Ziedonis 2014 s. 5, *min oversættelse*). Seikkula og Arnkil skriver også om, hvad det er der skiller den vellykkede proces fra den proces der ikke giver gode resultater. De når frem til, at den vellykkede proces sker der, hvor man bliver hørt og får reaktioner (Seikkula og Arnkil 2014 s. 130). Så hvis jeg skal tænke over om jeg lykkedes - eller 'det' lykkedes i mødet med Anne og hendes netværk, så er spørgsmålet om de blev hørt og om de fik reaktioner. Fra mig, fra hinanden, fra reflektørerne...

Eiterå m.fl. skriver:

"Det primære mål for indsatsen er ikke at forandre andre mennesker. Ambitionen er snarere at skabe dialog mellem personerne i netværket, fordi der heri ligger kimen til forandring" (Eiterå 2014 s. 15).

Når jeg læse om at tolerere usikkerhed, handler det om ikke at ty til hurtige løsninger i krisesituationer og om at øge trygheden for familien og det sociale netværk så der bliver plads til at arbejde sammen om nye forståelser (Olson, Seikkula og Ziedonis 2014 s.27). Og i den samme ånd som at tolerere usikkerhed i krisesituationer, taler de om at tolerere usikkerhed i den dialogiske praksis. Det handler om det skift, der for de professionelle er forbundet med at enhver deltagers perspektiv er vigtigt og accepteres uden betingelser. "...the therapists refrain from conveying any notion that the clients should think or feel other than they do." (ibid.) De taler om dette som et stort skift, fordi vi er vant til at tænke, at vi skal inducere forandring i den anden. Forfatterne giver et eksempel på, at det kan være terapeuten, der skal holde usikkerheden ud. Usikkerheden omkring hvad der egentlig sker- om noget - i processen (møderne).

Det får mig til at tænke over, at jeg ikke kan vide, om møderne har gjort en forskel for Anne og hendes netværk. Som en gæst på det seneste uddannelses-seminar sagde efter en Åben Dialog-samtale, da hun blev spurgt om hvad hun nu tænkte om temaet for samtalen: "Om tre dage kan jeg sikkert svare på, hvad det har sat i gang." Og faktisk er det ikke helt rigtigt, at jeg ikke kan vide om samtalerne har gjort en forskel i netværket. Birthe har efter samtalerne fortalt om, hvordan samtalerne har sat nye tanker i gang hos hende. Hun fortæller bl.a., at før samtalerne tænkte hun, at det måske var bedst, at far og datter ikke var så tæt. Efter samtalerne tænker hun i stedet over, hvordan hun kan støtte relationen og tænke Søren ind i det videre samarbejde.

Så hvad tænker jeg nu om det at lykkes? Skal man mon udskrive sig helt af diskursen om 'at lykkes' for at kunne give slip på at ville forandre den Anden? - Men vi har vel ingen berettigelse, hvis vi ikke gør en forskel? Seikkula og Arnkil skriver at: "Der er tale om intentionelle processer ...

Men relationerne kan godt være dialogiske alligevel." (Seikkula og Arnkil 2014 s. 143). Samtidig skriver de, at intentionaliteten også er den, der åbner dørene til de monologiske objektrelationer (ibid). De fortsætter:

"... er en terapeut eller en socialarbejder ikke ude på at ændre en uønsket situation til en bedre? Både jo og nej, kan vi sige. Jo, i den forstand, at der tilstræbes forandring, for ellers ville der ikke være mening med undervisning, terapi og så videre. Men nej, hvis forandring forstås som noget ensidigt. Dialogiske praksisser fører til sam-udvikling. Begge/alle parter forandrer sig." (Seikkula og Arnkil 2014 s. 117)

Så jeg tænker ikke, at jeg skal give slip på at have noget for med den anden. Hvis ikke jeg har ønsket om og troen på at kunne bidrage til at forbedre den situation, som den Anden oplever som uønsket, så ville jeg vel bare opgive den Anden. Som jeg oplever at psykiatrien har opgivet Anne, måske fordi den ikke kan få øje på noget, den kan gøre for at hjælpe. Men jeg skal opgive at have det for med den Anden, som jeg får øje på, for ellers kan også jeg risikere at komme til at give op, når det jeg har for ikke lykkes. Jeg skal anerkende den anden uden forbehold, jeg skal lytte og respondere så der åbnes et rum, hvor noget bliver muligt.

Måske er der et dilemma, når man skal formidle Åben Dialog og når man skal tilegne sig en dialogisk måde at være i verden på. Når man interesserer sig for at forstå, hvad intentionen er, hvad målet er, når man bevæger sig ind i at forstå, hvad det er denne måde at være i verden på den kan, så er det måske svært at undgå, at der er noget der risikerer at tage form som 'noget bestemt' man kan have for med den Anden. Så risikerer man måske at havne i en situation, som jeg gjorde med Anne, hvor jagten på åbninger og nye forståelser bliver en forhindring for dialogen.

Litteraturliste

- Eiterå, A., Hansen L., Vind, B., Hansen, A., Castella, J. & Espersen, S. (2014): *Åben Dialog - nøglemarkører og deres kontekst* (ikke publiceret).
- Gjertzen, A.R. (2015): Slides fra maj seminar 2015, Brandbjerg Højskole.
- McAdam, E., Lang, P. & Henao, D. (2008): *Kapitel 2 og 7* (Upubliceret materiale udleveret på maj seminar 2014, Brandbjerg Højskole.)
- Olson, M., Seikkula, J. & Ziedonis, D. (2014): *The Key Elements of Dialogic Practice in Open Dialogue: Fidelity Criteria*. <http://umassmed.edu/psychiatry/globalinitiatives/opendialogue/>.
- Riis, A. H. & Birkelund, R. (2015): "Kommunikation i et dialogisk perspektiv i "Kommunikation - for sundhedsprofessionelle, Kim Jørgensen, Gads Forlag.
- Seikkula, J. & Arnkil, T. (2014): *Åben Dialog i relationel praksis - respekt for anderledeshed i øjeblikket*, Akademisk Forlag.

Når livet tager en drejning

Af Hanne

Når livet tager en drejning

Jeg modtog en henvendelse vedrørende borger Inge Hansen, som ønsker at flytte i en plejebolig. I henvendelsen stod der, at det hastede meget med at flytte et andet sted hen grundet utryghed. I journalen kunne jeg læse, at genoptræningsterapeuten beskrev, at Inge Hansen med sikkerhed udførte mange personlige opgaver i hverdagen. Jeg undrede mig derfor over, hvorfor hun var utryg og ønskede en anden bolig.

Efter aftale med Inge planlagde jeg mødet på et tidspunkt, hvor hendes familie også havde mulighed for at deltage. Hun fortalte, det var meget vigtigt for hende, at hendes børn var med til mødet, fordi de var meget belastet af hende. Vi aftalte, at genoptræningsterapeuten samt en medarbejder fra hjemmeplejen ligeledes deltog. Jeg forklarede og aftalte med Inge at holde mødet som et åbent dialogmøde, hvor jeg undervejs i mødet ville reflektere, hvis det var ok for hende og familien. Hun accepterede og lød nysgerrig i forhold til det, jeg beskrev.

Jeg har tidligere haft et besøg hos Inge. Her deltog hendes datter Bente også, og jeg husker, at hendes datter var meget vred under det meste af samtalen. Jeg kan derfor mærke, at jeg bliver lidt nervøs ved tanken om, at hun måske vil møde mig på samme måde denne gang. Jeg tænker på, at den vrede, jeg mødte sidste gang, måske var forårsaget af, at Bente ikke følte sig anerkendt, da hendes vrede fyldte meget på mødet. Jeg forsøger at ryste det af mig på vej til besøget og tænker på, at jeg nu skal prøve at bruge alt det, jeg har lært gennem uddannelsen i Åben dialog, og jeg nødvendigvis ikke behøver træffe afgørelsen på mødet. Tankerne får mig til at slappe af, og jeg kan mærke, at mit hjerte slår normalt, og nervøsiteten dæmpes. Andersen (2012: s. 118) beskriver fremstillingen af Gadammers og Heideggers ord: "Vi er forudindtagne, når vi møder et andet menneske" i den hermeneutiske cirkel, hvilket minder mig om, at jeg allerede har nogle antagelser om Bente og min forforståelse inden mødet. Jeg bliver bevidst om, hvor vigtigt det er, at jeg ikke er forudindtaget i mit møde med familien, da dette forstyrrer min evne til at lytte til de ting, de bringer frem. At jeg holder mødet uden dagsorden og stiller åbne spørgsmål, altså møder Inge og hendes familie, hvor de er nu, og hvad de bringer frem.

"Åbne spørgsmål gør, at den enkelte kan begynde at tale om det, der er vigtigt for ham eller hende i øjeblikket" (Seikkula, 2008: s. 133).

Da jeg ankommer til mødet, er alle kommet. Inge sidder i sin kørestol og tager venligt og smilende imod mig. Jeg mærker en anspændt og lidt kølig modtagelse fra Bente og Inges søn Jens. De virker afvisende i både

kropssprog og deres ansigtsmimik. Jeg hilser imødekommende på Inge, hendes børn, medarbejderen fra hjemmeplejen og træningsterapeuten.

"Vore kroppe >>aflæser<< hinanden, uden bogstaver og ord, og kan mærke, om opmærksomhedsrummet er åbent eller lukket" (Lindseth: s. 147).

Da jeg mærker denne lidt kølige modtagelse af familien, er jeg ekstra opmærksom på at være åben og imødekommende i min fremtoning og kropssprog for hermed at skabe tillid og ro inden mødet. Jeg takker for at måtte komme, og da alle har fået anvist plads af Inge, indleder jeg med en runde, hvor vi alle præsenterer os for hinanden. Jeg fortæller, at alle vil komme til orde, og at jeg efter at have hørt dem, vil reflektere højt på det, som bliver sagt i samtalen.

Jeg fornemmer, at Bente virker mere mild i sit ansigtsudtryk, mens Jens fortsat virker anspændt, han sidder nu med arme over kors og undgår at få øjenkontakt med mig. Jeg tænker det er positivt, at han ønsker at deltage på trods af hans afvisende kropssprog (Jensen: slide 1-11). Jeg koncentrerer mig om at være interviewer og lader det være op til deltagerne, hvem der vil starte.

Bente er hurtig til at tage ordet. Hun har udarbejdet en liste hjemmefra, hvorpå hun har beskrevet alle de ting, hun syntes er svært for hendes mor i hverdagen. Derudover udtrykker hun flere gange, hvor belastende det er at skulle hjælpe sin mor. Hun er meget fokuseret på de mange opgaver, som hun udfører for hende. For eksempel ekstra rengøringsopgaver, fordi kommunens serviceniveau ikke lever op til familiens standard, og opgaver som mislykkedes, som når taxa kommer for sent ved bestilling. Bente syntes, der er meget som fylder og dræner hende i samværet med hendes mor. Hun ser derfor gerne, at hendes mor flytter i en plejebolig snarest muligt. Bente virker bestemt i stemmen og har et fast blik rettet mod mig.

Inge fortæller, at hun gennem et langt liv altid har sat en ære i at klare sig selv. Hun har rejst meget sammen med sin mand, og hun er glad for sin rummelige bolig, som ligger i det område, hvor hun altid har boet. Hun siger, at hvis hun skal flytte på plejehjem, ønsker hun kun et bestemt plejehjem, nemlig ét, som ligger tæt på hendes nuværende hjem. Hun vil gerne flytte, mens hun fortsat kan klare sig selv, da det ellers vil være uoverskueligt for hende og familien. Hun har ingen ønsker om socialt med andre end sin familie.

Inge var ude for en ulykke for ca. 4 år siden. Hun fik komplicerede brud på begge ben og hun har siden haft meget svært ved at gå. Kort efter ulykken, mistede hun sin mand, han døde pludseligt og uden varsel.

Inge har siden ulykken brugt mange kræfter på at lære at gå igen, men det volder hende en del problemer på grund af smerter. Hun giver udtryk for at være meget usikker på, hvad fremtiden bringer. Hun føler ikke at have behov for mere hjælp end den nuværende, som er støtte til bad og støtte til måltiderne. Da hun selv nævner sin mands pludselige død, spørger jeg ind til, hvordan hun har det med at have mistet ham på så tragisk vis. Hun tænker sig godt om og fortæller, at det har været frygteligt, og det ikke var ikke den måde, hun troede, hun skulle leve sin alderdom på. Hun havde haft en forventning om, at de skulle nyde deres alderdom sammen og fortsat rejse og opleve ting sammen. Hun føler sig alene og har ikke rigtig vænnet sig til at sove alene om natten, det gør hende utryg. Inge nikker anerkendende til medarbejderen fra hjemmeplejen og fortæller, at hun er glad for den hjælp, hun modtager. Hun håber, at hun fortsat vil klare sig lige så godt, som hun gør nu.

Medarbejderen fra hjemmeplejen bekræfter Inge i, at hun klarer sig rigtig godt i hverdagen, og humøret plejer at være godt, når personalet kommer i hjemmet. De kommer der kun morgen og middag, så Inge har jo mange timer alene gennem døgnet. Genoptræningsterapeuten er enig i, at Inge gør, hvad hun kan for at klare sig, og det foregår på sikker vis. Der mangler fortsat afklaring på, om hun kan blive gående på korte afstande, nu hvor hun er startet med anden smertestillende medicin.

Da Jens får ordet, fortæller han, at hans mor slet ikke klarer sig uden familiens hjælp. Han mener, det er forkasteligt, at en gammel dame, som ønsker at flytte til en plejebolig, ikke bare kan få sit ønske opfyldt, og det skal sådan en som jeg beslutte. Han ser på sin søster og siger, at hun ikke kan holde til det mere, og at det slet ikke går fremad, men derimod tilbage for hans mor. Han syntes, det er synd for hende, at hun bor alene og ikke har nogen at snakke med i hverdagen. Han taler højt og slår ud med armene, når han taler. Han kigger ikke på sin mor, men har fremadrettet kropssprog mod mig, og hans stemme lyder vred og dirrende, men også med en anelse af frustration. Jeg går langsomt frem i samtalen og fornemmer, hvor jeg kan stille "tilpas forstyrrende spørgsmål", så han fortsat vil forblive i samtalen og ikke føler sig afbrudt i det, han gerne vil fortælle. Jeg mærker, at Jens' vrede påvirker mig - ikke på en truende eller ubehagelig måde, men mere som et opmærksomhedspunkt, hvor jeg er hele tiden er bevidst omkring min måde at møde ham for at vise, at jeg hører og anderkender det, han fortæller (Andersen, 2012: s. 29).

"For at kunne forblive i en samtale med et andet menneske, så må man respektere hans/hendes grundlæggende behov for at bevare sin integritet" (Andersen, 2012: s. 29).

Seikkula (2008: s. 134) beskriver, hvor vigtigt det er, at man som mødeleder har mod til at kunne tåle og udholde konflikter for hermed at sikre, at de alle kommer til orde og får fortalt deres egen oplevelse af "problemet". Der er mange modsatrettede oplysninger i mødet, men jeg kender vigtigheden af, at alle stemmer høres og er lige meget værd, uanset deres forskellige forståelser og opfattelser af, hvordan Inge klarer sig hverdagen.

Jeg undrer mig over, hvad der ligger til grund for denne vrede fra Jens over "systemet", og at han på forhånd er vred over en beslutning, som endnu ikke er truffet. Hvad er det, der gør, at Inge har et så stort ønske om at bo i en plejebolig, men alligevel være selvhjulpnen med de fleste af de personlige opgaver? Hvad forventer hun mon at kunne opnå der?

I samtaler findes polyfoni af stemmer. Der findes både vertikale og horisontale stemmer, hvilket betyder, at foruden den ydre stemme som høres i samtalen har vi alle en egen indre stemme, som samtidig med er i dialog med de ydre stemmer (Seikkula et al., 2014: s. 137). I min indre dialog tænker jeg over ordene, som Inge har sagt med at være "alene", og at hun "belaster" sine børn. Jeg tænker på min egen mor, som har boet alene gennem de sidste 30 år, men som ikke føler sig alene. Min mor har ikke gået sorgløs gennem livet, selvom det har budt hende en del udfordringer. Hun har altid haft overskud til at lytte og rumme andres op- og nedture samt at samle familien og "glatte ud", hvis der har været uenigheder. Hun har hjulpet mig med pasning af mine børn, og der har været tidspunkter i min mors liv, hvor jeg har hjulpet hende med praktiske opgaver grundet sygdomsforløb. Jeg tænker aldrig på, at det er synd for min mor at bo alene, men måske tænker jeg sådan, fordi hun selv valgte det engang for længe siden? Inge har ikke selv valgt at bo alene, hun mistede sin mand lige efter ulykken, og det ændrede hendes liv. Jeg tænker på de forskellige relationer og mønstre, vi alle bærer med os i vores familie. Hvad der føles rigtig for mig i min familie, er jo ikke nødvendigvis det samme for denne familie. Jeg er opmærksom på at rumme deres frustrationer og udvise respekt i forhold til det, de hver især fortæller.

Da alle har fået sagt det, de har haft på hjertet, reflekterer jeg tilbage til familien. I refleksionerne bringer jeg ikke noget nyt ind. Jeg gentager de ord, som de selv har bragt ind i mødet, og jeg er påpasselig med ikke benytte ord, som kan opfattes negative (Andersen, 2012: s. 59). Jeg mærker, de har en tæt familierelation, og fornemmer, at Inge er glad for at have sine børn tæt på sig. Familierelationerne virker stærke, men hendes børn bekymrer sig meget om Inges fremtid. Bente har påtaget sig

mange praktiske opgaver efter ulykken og efter de mistede deres far. Det berører mig, når Inge bruger ordene, at "hun belaster sine børn", fordi hun samtidig giver så klart udtryk for, at hun helst vil klare sig selv. Familien er Inges eneste netværk, da hun ikke har haft ønsker om noget socialt med andre gennem de seneste år. Inge og hendes børn har et højt ønske om, at Inge nu skal flytte i en plejebolig, selvom både Inge selv og personalet fortæller, at hun klarer sig rigtig godt i sin bolig. Hun siger, at hun er glad for sin bolig, trods hun ikke kan lide at sove alene. Jeg bliver berørt over Inges historie og hendes ønske om ikke at være alene på sine "gamle" dage. Hendes ønsker for alderdommen var en anden end hendes virkelighed er nu og måske også hendes børns ønsker på hendes vegne, da Jens siger, det er synd for hende. Jeg hører, der er forskellige opfattelser af, hvordan Inge klarer sig i hverdagen.

Jeg mærker, at mine refleksioner bliver modtaget positive af Inge og hendes børn. Jens og Bente har nu fået rettet opmærksomheden mod deres mor. Jens er begyndt at slappe af, hans ansigtsudtryk er tydeligt mere mildt, og hans kropssprog er mere tilbagelænet og roligt. Jeg føler, der er sket en ændring i stemningen. Jens fortæller, at han har haft travlt på hjemmefronten og derfor ikke har nået at besøge sin mor, som han plejer. Bente siger, hun fortsat gerne vil hjælpe sin mor, og det egentlig ikke belaster hende at hjælpe. Hun er glad for, at hun har mulighed for at komme ofte hos sin mor.

McAdam (seminar fra 20. maj 2014) beskriver, at "*alle har brug for drømme*", og at drømme kan være en måde at skabe håb og muligheder for fremtiden. Jeg vover derfor at spørge ind til, hvad Inges drømme er nu, hvor hendes forventninger og ønsker til fremtiden blev ændret på så tragisk vis.

Inge ønsker fortsat at bo på et bestemt plejehjem, grundet hendes bror bor der, og de altid har været tæt forbundet. Hun kan godt selv se, at hun klarer sig langt bedre end hendes bror, og hun ikke selv vil have det store behov for personalets hjælp. Hun har stadig et stort håb om at kunne gå igen. Hun kommer i tanke om, at hun engang var glad for at komme til socialt i lokalområdet.

Lindseth (s. 143) beskriver, at "*når vi bliver lyttet til med åbenhed og modtagelig*", bliver det lettere at tale og ordene får ny "fasthed". Vi siger måske noget, som vi har sagt mange gange før, men når vi lyttes til, hører vi selv ordene på en ny måde. Når opmærksomhedsrummet åbnes i mødet med en anden, kan vi via dialogen blive hjulpet til at finde vej i livet. Hvis vi modsat ikke lyttes til, og vi føler os afvist, så hindres vi i at finde vej. Ved at reflektere deres egne ord tilbage ved de, at jeg har hørt deres

bekymringer og respekterer, at der er forskellige opfattelser af, hvordan Inge klarer sig. Stemningen virker nu let og afslappet, og jeg fornemmer, at der er sket en ny indsigt deltagere imellem.

"At man deler følelsen af magteløshed eller håbløshed. Man kan med andre ord tale om at tåle den usikkerhed der er forbundet med vaskelige problemer. Det er vigtigt at forstå at denne oplevelse af håbløshed over den nuværende situation kan blive det første skridt på vejen til at vende situationen til det bedre"

(Seikkula, 2008: s. 134).

Mødet afsluttes, vi aftaler, at jeg kontakter Inge i forhold til afgørelsen på hendes ansøgning.

I mit daglige arbejde som rehabiliteringsrådgiver kan det ofte være svært at imødekomme borgeren og de pårørendes forventninger og ønsker i forhold til, hvad jeg ud fra kommunes serviceniveau kan tilbyde. Der er ofte meget pres fra pårørende om visitation til plejeboligplads, og på disse møder har jeg før kunne føle mig lidt utilstrækkelig, når der har været meget vrede pårørende til stede. Utilstrækkelig, fordi de pårørendes vrede og frustrationer nogle gange har fyldt så meget, at det kunne være svært at få borgers egne meninger og ønsker frem. Jeg har af og til fornemmet, at nogle ældre borgere har søgt om plejebolig for at tage hensyn til deres nærmeste, selvom de måske "inderst inde" helst vil leve den sidste tid af deres liv i de vante og kendte omgivelser. Jeg er gennem uddannelsen blevet mere opmærksom og nysgerrig på den store betydning, som netværket ofte udgør for den enkelte gennem livet i forhold til, hvordan vi opfatter os selv og klarer os i hverdagen. Hermed også en store betydning i forhold til inddragelse af netværket i mødet med borger (Seikkula, 2008: s. 29-53).

Efter mødet hos Inge har jeg reflekteret en del over, hvordan min egen modtagelighed har været og er nu i netværksmøderne (Lindseth: s. 147). Fik de vrede pårørende mon talt ud om det der fyldte for dem? "Druk-nede" borgerens egen stemme i de møder, hvor vreden fyldte mødet? En ændring er der sket, for vreden ebber ofte ud under mødet og fylder derfor ikke på samme måde i denne form for samtale. Måske er det her Bakhtins ord kommer ind med at "man låner sine øjne til en anden", at vi genspejler os i vores indtryk og udtryk med hinanden og herigennem skabes udvikling samtalen igennem (Andersen, 2012: s. 117). Gennem uddannelsen er jeg blevet meget bevidst om, hvor vigtig "langsommelighed" i mødet er og det at kunne møde borgere og pårørende, hvor de nu er og lade dem tale om det, de selv bringer frem. Når alle stemmer bliver hørt, og når ordene reflekteres tilbage, giver det et helt andet møde end mine tidligere erfaringer. Jeg erfarer nu, at når alle kommer til orde og

får sagt det, de har på hjertet, så opstår der ofte en forståelse deltagerne imellem, ofte et andet fokus på "problemet" eller et helt andet ønske for fremtiden. Vi kan overraskes over det, som bringes frem, og derfor er det så vigtigt ikke at være forudindtaget inden mødet og være bevidst om den forforståelse, vi bringer med os i mødet med et andet menneske.

At kunne forene et Åbent dialogmøde med det dilemma, at der rent faktisk er en ansøgning, hvor der søges om noget konkret, mener jeg ikke forhindrer samtalen. At der ud fra mødet efterfølgende skal træffes en afgørelse, bliver ikke på samme måde det, som kommer til at "fylde" i mødet.

"Den enkelte har aldrig med et andet menneske at gøre uden at han holder noget at dets liv i sine hænder" (Løgstrup, 1956: s. 25).

Jeg tænker på disse store ord i forhold til, at jeg i hvert møde fortsat vil gøre mig umage med, at alle deltagere i mødet føler sig set, hørt og forstået med det, de bringer frem. Jeg kan ikke altid imødekomme det, som ønskes eller søges om, men forhåbentlig kan jeg støtte borgerne og de pårørende til selv at finde andre "veje" for fremtiden.

Litteraturliste

Andersen, Tom. *Reflekterende processer. Samtaler og samtaler om samtalerne*. Dansk psykologisk Forlag.

Løgstrup, Knud E. (1956): *Den etiske fordring*. København: Gyldendal.

Seikkula, J. (2008). *Åben dialog og netværksarbejde*. Hans Reitzels Forlag.

Seikkula J. og Arnkil, T.E. (2014): *Åben Dialog i relationel praksis - Respekt for anderledeshed i øjeblikket*. Akademisk Forlag.

Lindseth, A. (2011): "Når vi bliver syge på livets vej - en udfordring for filosofisk praksis" i *Filosofisk praksis i sundhedsarbejde*, redigeret af Jeanette Bresson Ladegaard Knox og Merete Sørensen. Forlaget Frydenlund.

Jensen, B. (2015): *Kropssprog*. Slides seminar den 7. januar 2015, Brandbjerg Højskole.

McAdam, E. (2014): Slides seminar den 20. maj 2014, Brandbjerg Højskole.

Ubetinget kærlighed

Af Henrik Bartels Christensen

Ubetinget kærlighed

Indledning

I midten af 90'erne var jeg til skulpturudstilling på Vejen Kunstmuseum. På denne udstilling var der en skulptur, som gjorde indtryk på mig, fordi den i første omgang tiltalte min humoristiske sans. Skulpturen forestillede en gråspurv, som forsøgte at ruge på et stort strudseæg. En næsten umulig opgave for den lille fugl. Titlen på værket var "Ubetinget Kærlighed". Jeg havde glemt alt om denne skulptur, men efter et afholdt netværkssmøde, dukkede den op i min hukommelse igen. Fortællingen i netværkssamtalen havde givet genklang: En om forældres ubetingede kærlighed til deres børn, også selv om forældreskabet til tider kunne være ret udfordrende.

Jeg vil invitere læserne med ind i denne netværkssamtale fortælle om de refleksioner, der blev gjort undervejs også efter seancen samt give et teoretisk input.

Forhistorie

Jeg blev kontaktet af en kollega, som havde et ønske om at tilbyde en klient en netværkssamtale, da klientens familie havde en del bekymringer omkring vedkommendes trivsel. Jeg takkede med det samme ja til udfordringen.

Min kollega fungerede til dagligt som kontaktperson, for klienten, som jeg her kalder Bo.

Vi aftalte, at jeg ville fungere som interviewer, og at jeg ville finde en anden kollega, som ville være reflektant i seancen.

Da jeg siger ja til at være interviewer / mødeleder, fortalte jeg kontaktpersonen, at jeg ikke havde brug for forhåndsviden om klienten eller om netværket der skal deltage, fordi dette kan bevirke at jeg vil kunne blive præget af en forforståelse, som ubevidst kunne komme til at præge samtalen. Ifølge den tyske filosof Hans Georg Gadamer¹ tillægger vi mennesker en "indre kerne", og vi vil så forsøge at få "ydre tegn", som hvad personen siger eller gør, til at stemme med den "indre kerne". F.eks: Jeg får at vide klienten, er diagnosticeret med en personlighedsforstyrrelse, og selvom jeg ikke har mødt klienten, vil jeg lægge forskellige karakteristika til klientens "Indre Kerne" altså en forforståelse om, hvordan mennesker "er", når de er diagnosticeret med denne lidelse. Uanset hvad

---

1 Reflekterende processer. Side 118.

klienten fortæller, eller agerer de "Ydre tegn", vil jeg kunne risikere at tillægge dette, diagnosen, og på denne måde vil jeg ikke kunne have et åbent sind, og have mine sanser åbne, under samtalen.

Kollegaen fortalte, at klienten var angstpræget og havde svært ved at deltage i møder. Vi aftalte, at Bo og kontaktpersonen ville komme på et forbesøg. På forbesøget fik Bo lejlighed til at hilse på mig, fik set mødelokalet samt valgt, hvordan vi skulle sidde samt, hvor Bo gerne ville sidde, så han kunne føle sig mest tryk. Bo valgte at skulle sidde imellem sine forældre. Vi aftalte, at Bo og kontaktperson fik talt om og inviteret de mennesker i hans netværk, som han ønskede skulle deltage.

Da jeg mødte Bo, oplevede jeg en mand i 30erne med kasketten trukket ned over øjnene, så der var svært at holde øjenkontakt med ham. Desuden var det svært at få ham i tale. Tydeligt en mand, der ikke var tryk ved situationen, og jeg fornemmede en skrøbelighed, som krævede nænsomhed hvilket bevirkede, at jeg var meget opmærksom på, hvor tæt jeg gik på ham, samt at min tale og stemme skulle være venlig og imødekommende, da jeg ikke ønskede at skræmme ham.

Selvom jeg forsøgte ikke at have en forforståelse, blev jeg selv klar over min egen forforståelse, da jeg mødte Bo til forbesøget. Lynhurtigt fik jeg - ud fra hans kropssprog - placeret ham i kategorien "skrøbeligt individ". Men jeg var blevet klar over min forforståelse og ville være opmærksom på denne under netværkssamtalen, så dette ikke blev så forstyrrende i dialogen.

Netværkssamtalen

Rundt om et stort bord sad Bo og det netværk, han havde valgt, som skulle deltage.

Som netværk, havde Bo valgt sin mor, far, den kommunale støtte-kontaktperson (SK), og distriktssygeplejersken fra Regionen (DT).

Efter er kort præsentationsrunde, fortalte jeg om formålet med samtalen. Det kunne være at lære eller opdage, finde, og skabe nye meninger til gamle forståelser. og jeg ville guide igennem processen ved at stille uddybende spørgsmål og skabe rum og tid til refleksioner og fælles oplevelser. Men selve emnet, der skulle tales om, måtte vi undersøge undervejs i dialogen.

Jeg fortæller også, at reflektantens opgave var at reflektere over samtalen og fortælle om refleksionerne, hvilket kunne give en ny dimension til dialogen.

Bo sad imellem sine forældre, som han havde ønsket. Han sad foroverbøjet med kasketten ned over ansigtet et kropssprog der fortalte mig, at han ikke følte sig godt tilpas.

Hej Bo, hvordan har du det med at være her?

Bo: ikke så godt.

Er der noget vi kan gøre, så det bliver mere rart for dig?

Bo: det ved jeg ikke?

Er det ok hvis jeg spurgte din far, om han har et bud på, hvorfor det ikke er så rart at være her?

Bo nikker 'Ja'.

Din søn siger, at det ikke er så godt at være her, er det noget du kender til?

Faderen: Ja, Bo har altid haft det svært med møder, hvor der er mange samlet. Jeg var meget usikker på om han overhovedet ville komme, men det gjorde han.

Han gjorde det?

Faderen ventede med at svare, og der bredte sig et smil på hans læber.

Jeg kom til at tænke på teorien om elliptiske dialoger, hvor der igennem samtalen med faderen, foregår en "ydre" og en "indre" samtale. Den "Ydre", det vi taler om i det åbne, men faderen og jeg, har også en "indre" samtale med os selv. Hvor jeg oplever, at mit uddybende spørgsmål til faderen, er medvirkende til, at fremme hans "indre dialog", give ham mulighed for refleksion.

Faderen: Ja, det havde jeg ikke forventet, jeg er overrasket (smiler).

Alle mødedeltager smilede, og jeg fornemmede at stemningen i lokalet blev lettere.

Hvad var det, der gjorde, at stemningen føltes lettere? Var det faderen, der viste stolthed over sønnen der "gjorde det"? Men dette var kun min egen fortolkning.

Det vil sige, at du, Bo har valgt at deltage i dag, selvom det er svært for dig.

Bo: Ja, og det skal nok gå.

Hvad tænker du, vi skal tale om i dag?

Bo: Min mor er bekymret.

Bekymret, kan du fortælle mere om det?

Bo: Det er nok fordi, jeg er begyndt at drikke øl igen.

Du siger nok. Er det fordi du er usikker på, om det er det, hun er bekymret for?

Bo: Jeg ved det ikke (ser ned).

Han så ned - skrøbeligt individ - min indre dialog var gået i gang. Skulle jeg fortsætte med at stille spørgsmål til Bo? Var det min forforståelse, der var aktiveret, eller var det min intuition, der fortalte mig, at jeg måtte have respekt for hans sårbarhed og flytte mit fokus på en anden person i hans netværk. Jeg mindes tilbage på den undervisning, jeg fik af skuespiller Birgitte Dam Jensen² om, at det meste af det vi opfanger igennem vores sanser, er vi ikke bevidste om, men det giver os informationer, fornemmelser, jeg vil kalde det intuitioner: Noget man føler, men ikke kan begrunde. Selvom jeg var i tvivl, valgte jeg at stille det sidste spørgsmål, for at respektere hans sårbarhed.

Er det ok, hvis jeg spurgte din mor, om det er øllerne, der gør hende bekymret?

Bo nikker ja.

Hvad tænker du om det sagte?

Moderen: Både jeg og hans Far er bekymrede. Bo har det så dårligt om aftenen. Somme tider tager jeg ham med hjem, så han kan få noget at spise. Men han er forpint og urolig, og så er han begyndt at drikke øl igen. Jeg kan snart ikke holde til det mere, det er svært at se sin søn have det på den måde. Til tider fylder det så meget, at jeg har svært ved at passe mit arbejde. Jeg frygter det værste.

At frygte det værste, er stærke ord, og jeg følte med denne moder, hvis bekymringer var så store. Set i bakspejlet har min medfølelse over for moderen påvirket samtalen: et indre ønske om at hjælpe til lindring.

Jeg ville forsøge at stille et forstyrrende spørgsmål. *Hvad er det værste du frygter?*

Der blev helt stille, og det tog tid før hun svarede. Var mit spørgsmål nænsomt nok? Jeg kom til at tænke på Tom Andersens, teori om forstyrrelser, at "forstyrrende spørgsmål", kan give nye refleksioner, men at for usædvanlige spørgsmål, måske ikke ville blive besvaret, og at dette måtte respekteres for, at hun kunne bibeholde sin integritet.

Moderen: Hvad skal der dog ske med Bo, når vi ikke er her længere (begyndte at græde).

Hendes udtalelse berørte mig.

---

2 Reflekerende processer. Side 35.

Undervisning Birgitte Dam Jensen . 20 maj 2015. Brandbjerg højskole.

Det er vigtigt at vi bliver berørt, fordi det fører til at blive bevæget, at vi bevæger os til noget andet end udgangspunktet."³

Jeg kom til at tænke på mine egne børn, hvad ville jeg ønske for mine børn inden jeg dør? At de kunne klare sig selv, at de fik gode relationer, at de blev elsket af andre end mig, for hvad er alternativet? Være afhængig af andres hjælp som får løn for at have en relation til mit barn - ensomhed, ikke at blive elsket. Jeg kunne føle hendes frygt, men var det også Bo's frygt?

Bo, Hvordan ser du på din moders bekymringer?

Bo: Jeg får ondt i maven, det giver mig dårlig samvittighed.

Hvorfor giver det dig dårlig samvittighed?

Bo: Jeg kan ikke lide, når min mor, har det dårligt på grund af mig.

Jeg mærker en tristhed, som spreder sig i mit sind, og tænker på, hvad der mon er på spil?

På den ene side er moderen bekymret for sønnens trivsel, men denne bekymring kan vel også være med til at forværre sønnens trivsel. Eller er det mig, der konkluderer noget?

Jeg kommer til at tænke på min egen mor, som ringer i ny og næ, for at høre, om familien har det godt. Og det er sket, at jeg ikke har fortalt hende sandheden - netop for at skåne hende for bekymringer. Men Bo er afhængig af sin moders hjælp, han har ikke de samme kompetencer og selvstændighed, som de fleste i hans alder. Bo kan ikke skåne sin mor, selv om han gerne ville.

Jeg bliver dog nysgerrig på at inddrage de andre i dialogen for at få de andres perspektiver.

Du er Bo 's støtte-kontaktperson, hvad tænker du, når jeg siger bekymringer?

SKP: Jeg deler ikke de samme bekymringer. Jeg ved godt, at Bo har det dårligt i aften timerne, men det er ikke noget nyt. Han har igennem årene lært at mestre disse tidspunkter på døgnet, og jeg tænker, det egentlig er sværere for Bo 's omgivelser at se ham forpint, end det er for ham selv. Om morgenen og formiddagen har Bo det bedre. Han er humoristisk, og det er blevet nemmere at motivere ham til gåture og cykelture noget der ikke var muligt for nogle år siden.

Du er Bo 's distrikssygeplejerske, hvad tænker du?

---

3 Reflekterende processer. Side 29.
Reflekterende processer Side 176.

DT: Jeg kan forstå moderens bekymringer. Vi har taget noget medicin fra Bo, fordi det ikke må gives sammen med noget andet medicin, han får. Vi tænker heller ikke, at Bo vil kunne få en bedring med yderligere medicinsk behandling. Det er rigtigt, at Bo er begyndt at drikke øl, og at vi har været nødsaget til at stoppe antabusbehandlingen.

Jeg kan også være bekymret for Bo, og jeg synes at han ville have en bedre livskvalitet i et bo-tilbud, men det vil han ikke.

Jeg mærkede en modstand og irritation inde i mig selv, som jeg blev forskrækket over. Men hvad skyldes denne modstand og irritation? Jeg tænker, at det er DT's tilgang, som ligger i et problemløsnings domæne. Dette kan jeg ikke fortænke hende i. Vi er igennem vores grunduddannelser i den pædagogiske og sundhedsfaglige sektor oplærte i at have fokus på at løse problemer med handlinger (metoder) og evalueringer, hvor der kan skabes evidens for det, vi foretager os, det målbare. Under er netværks møde, hvor der benyttes tilgangen: Åben dialog, forsøges det at blive i den fænomenologiske fase, som oversat på dansk betyder "Det, der viser sig". Det vil sige, at vi ikke ønsker at løse problemerne ud fra det, vi hører og tolker i dialogen som eksperter, der har løsningen - men at få udfoldet det sagte, og være undersøgende og nysgerrig på "Det, der viser sig" undervejs i dialogen. Men det kan være svært at forblive i denne fase.

"Denne fænomenologiske fase er svær ikke at ile let hen over, da vi gerne er klar med hurtige fortolkninger, teorier, kategorier og forklaringer, men vi må opretholde den åbne holdning, så berøtheden ikke standses, for vi får indsigten i hvad der er på spil"⁴

For at være undersøgende i den fænomenologiske fase er jeg inspireret af teorien om den hermeneutiske spiral. Ifølge hermeneutikken, er alt en fortolkning. Der er ikke et faktisk niveau nedunder. Intet er entydigt. Alt er noget, vi hver især fortolker.⁵

Når alt er en fortolkning, forsøger jeg igennem den åbne dialog at "opbløde" netværkets tidligere fortolkninger og for forståelse, for at skabe en fælles forståelse.

"Når forskellige netværksgrupperinger deltager under behandlingen af problemet, kommer løsningen ved, at man skaber en fælles forståelse"⁶

---

4 At stå i det åbne. Side 396-397.
Bilag 1.

5 [www. http:// videnskab.dk/ kultur -samfund/ hvad-er-hermeneutik](http://videnskab.dk/kultur-samfund/hvad-er-hermeneutik)

6 Åben dialog og netværkssamtaler. Side 106.

Er der nogen, der føler, at have noget på hjerte, som skal siges inden vi hører min kollegaers refleksioner om vores dialog?

Bo ryster på hovedet.

Ok. Bo, Lyt til refleksionerne. Hvis der er noget, du kan bruge, så tag det med dig. Er der noget, der bliver sagt, du ikke kan relatere dig til, så lad det ligge.

Nu har du hørt vores dialog. Hvad har berørt dig undervejs?

Reflektør: Jeg tænker, at det er flot, at familien er mødt op i dag for at få talt om de gensidige bekymringer for hinandens trivsel. Jeg oplever en gensidig bekymring for hinandens trivsel, men at disse bekymringer også er belastende for begge parter.

Jeg tænker, at der ligger et pres på Bo, om at skulle få det bedre, ellers bliver vi bekymrede. Hvis Bo kunne vælge at blive rask, ville han sikkert vælge dette.

Jeg hører dog også en positiv udvikling, hvor Bo har det godt med humor og glæde. Det er bare som om forældrene ikke er en del af dette.

Jeg valgte at give netværket mulighed for at komme til orde, hvis der var nogen, der havde behov for, at dele nogle refleksioner eller tanker. Andre behandlere arbejder ud fra, at hver især skal reflektere, efter seancen er afsluttet. Jeg kan ikke begrunde, hvorfor jeg synes, dette er en rigtig beslutning, men min intuition fortæller mig, det er rigtigt at gøre. Også som Jaakko Seikulla skrev:

''Alle der har skrevet om netværk, synes at have fundet deres egne spilleregler for mødet, og det er som det bør være. Enhver må finde den arbejds metode der passer bedst til formålet''⁷

Tak for refleksionerne. Der er mulighed for at sige noget, hvis man har lyst; Det er også i orden at give sig tid til at reflektere over i dag, når I kommer hjem.

Faderen: Det fylder mig med glæde og håb at høre om, hvordan han har det i formiddagstimerne. Når vi er sammen med ham, får vi ikke så meget at vide, da Bo ikke er så meddelsom.

SKP: Jeg tænker, vi skal blive bedre til at formidle den positive udvikling, der trods alt sker med Bo. Og ja, Bo har det dårligt i aftentimerne, det har han haft i flere år, men han, har god erfaring med hvordan han overlever i det.

Bo nikker bekræftende.

Moderen: Da jeg hørte, hvad der blev sagt, gik det op for mig, at vores bekymringer belaster Bo. Jeg har altid håbet, at han blev rask, for hans egen skyld, men

---

⁷ Åben dialog og netværksarbejde. Side 108.

også fordi det til tider er en stor udfordring for os- men det er jo ikke Bo's skyld. Vi vil kun det bedste for ham.

Vi afsluttede mødet, og jeg håbede på, at ordene og fortællingerne fra netværkssamtalen vil skabe en ny eller anden forståelse i fremtiden.

Efter-refleksioner

Efter et netværksmøde tænker jeg ofte på, hvilke refleksioner, deltagerne mon gør sig efterfølgende. Er der noget, der har ændret deltagerens forståelse og forforståelser over for hinanden? Et svar jeg aldrig får, men jeg kan dele mine efterfølgende refleksioner.

Skulpturen som jeg omtalte i indledningen, kommer igen i mine tanker.

Der er et paradoks mellem den kærlighed og de bekymringer, det giver at have børn men det er også en historie om, hvorledes hinandens bekymringer kan hæmme hinandens trivsel. Dette paradoks er et vilkår: I de øjeblikke, hvor vi er mest lykkelige for vores børn, er vi også samtidigt bevidste om vores angst for at miste dem. Der er meget på spil: Angsten for, at der skal ske vores børn noget ondt, eller at vi selv dør tidligt og efterlader dem, angsten for ikke at gøre det godt nok for ikke at have været gode forældre.

Kærlighed gør os ikke altid lykkelige eller tilfredse hele tiden. Til gengæld ønsker de fleste heller ikke at leve uden den.

Når jeg efterfølgende læser netværkssamtalen, kommer jeg til at tænke på, om vi fik talt om det rigtige? Der var flere forskellige emner i spil, bekymring, behandling, bo-tilbud mm. Følte Bo og netværket, at vi havde et fælles emne at tale ud fra? Under et netværksmøde er det vigtigt, at alle skal have mulighed for at blive hørt, fordi mennesker har behov for at blive værdsat i fællesskabet. Og netværket, som klienten har inviteret har, betydning i vedkommendes liv. Set i bakspejlet burde jeg have afklaret dette, men under samtalen blev jeg meget optaget af bekymringen for hinanden, og at lindre moderens smerte, da det gav genklang i min egen historie. I de efterfølgende netværkssamtaler, jeg har afholdt, har jeg ændret praksis hvor vi afklarer hvad, der skal tales om, så der sikres, at der tales om det rigtige.

Litteraturliste

- Andersen, Tom (2005). *Reflekterende processer. Samtaler og samtaler om samtaler*. Dansk Psykologisk Forlag
- Seikkula, J. (2008). *Åben dialog og netværksarbejde*. Hans Reitzels Forlag.
- Eliassen, H. & Seikkula, J. (2008): *Reflekterende prosesser i praksis*. Universitetsforlaget.
- Hansen, F.T. (2008): *At stå i det åbne - Dannelse gennem filosofisk undren og nærvær*. Hans Reitzels Forlag.
- Jensen, B. (2015): oplæg maj seminar 2015, Brandbjerg Højskole.

Fra tavshed til dialog
Af Halie Overvad

Fra tavshed til dialog

På vej hjem fra et seminar på Brandbjerg Højskole, skulle jeg købe en togbillet, og den venlige dame i skranken spurgte mig, om jeg ville sidde i stillekupe. Stillekupe tænkte jeg, hvorfor det? Min erfaring fra tidligere togture var, at der er meget stille i kupeerne. De fleste sidder med computere, mobiltelefoner eller andet elektronisk og har deres opmærksomhed rettet imod disse. Det skal siges, at inden jeg startede på Åben Dialog-uddannelsen, er det mange år siden, jeg har kørt i tog. Jeg var af den opfattelse, at en togrejse gav mulighed for at snakke med mennesker, man ikke i forvejen kender og få et indblik i deres liv. Det har altid virket berigende på mig. Sidder og reflekterer over, hvad den teknologiske udvikling betyder for de menneskelige relationer. Reflekterer over forskellige måder at kommunikere på. Kropssproget har jeg på seminaret fået en ny viden om. Det er virkelig gået op for mig, at jeg aldrig har set kropssproget som noget så væsentlig, som jeg gør lige nu. Relaterer det til Grønland hvor jeg bor. Der er kropssproget en stor del af dialogen. At hæve øjenbrynene har flere betydninger. Det er den måde man hilser på hinanden i dagligdagen og måden man anerkender/siger ja på. At give hånd er meget udbredt. F.eks. til kvindernes internationale kampdag giver mændene hånd og siger tillykke. Kaffemik er jo grønlandernes traditionelle måde at fejre begivenheder på. Man inviterer ofte hele bygden til 1. skoledag, barkedåb, bryllup o.s.v. Men jeg har oplevet mange gange, at der ikke bliver sagt så meget. Man siger tillykke når man kommer, spiser kage, drikker kaffe og siger tak når man går. Selvfølgelig er der nogle der snakker mere end andre, men det er helt i orden, at man ikke snakker.

Jeg har valgt at skrive om Aviaja og hendes forældre, da de har gjort et stort indtryk på mig, og det har faktisk været en vældig lærerig proces at være mødeleder i netværkssamtalerne.

Aviala er en ung kvinde på 22 år, som bor hjemme hos mor, Iluuna og stedfar Ari. Hun blev indlagt, i forbindelse med familien flyttede til en anden lejlighed på grund af skimmelsvamp. Da Aviaja er på vej til udskrivelse, ønsker hun, at vi holder et netværksmøde. Hun ønsker, at hendes mor og stedfar skal deltage, Arnaaraq, hendes kontaktlærer i Piorsaarvik - en slags produktionsskole, hvor opgaverne er meget praktisk orienteret, Elise hendes kontaktperson i sengeafdelingen og Angut, hendes kontaktperson i psykiatrisk terapi, hvor hun også er tilknyttet. Aviaja har været indlagt 2 måneder og været meget psykotisk og har ikke villet tale, men det er hun begyndt på, om end i korte sætninger. Jeg er mødeleder og 2 medarbejdere fra psykiatrisk terapi, hvor jeg arbejder,

er reflekterende team. Pia, min kollega fra distriktspsykiatrien, som også gik på Åben dialog uddannelsen, og jeg har undervist personalet i Åben dialog hen over vinteren og herunder at være reflekterende team. Jeg indkaldte telefonisk til netværksmødet, men mor og stedfar dukkede ikke op. En masse tanker gik igennem mit hoved. Gad vide om de virkelig havde glemt det, eller de var usikre på dette møde? Havde jeg ikke orienteret dem godt nok om mødet og dets kontekst? Hvad hvis nu de slet ikke ville deltage? Jeg valgte at ringe dem op og de fortalte de havde glemt aftalen, så jeg spurgte om de fortsat var interesseret i at deltage og det sagde de ja til. Jeg anerkendte dem for det og fortalte, at vi så dem som nogle betydningsfulde deltagere. Fortalte dem igen om mødet og indholdet og vi lavede så en ny aftale.

Da næste møde skulle finde sted, var jeg meget spændt på, om mor og stedfar ville dukke op. Tænke meget på at modtage dem på en anerkendende måde og få dem til at føle sig godt tilpas. Vi talte om dette i personalegruppen og var alle opmærksomme på dette. De møder op. Vi byder velkommen og giver hånd. Vi skal sidde omkring et aflangt bord og mor og stedfar sætter sig tæt på hinanden ved bordet og kigger ned i bordet. Jeg indleder mødet med at byde velkommen, fortælle om rammerne for mødet og vi laver en præsentationsrunde. Jeg indleder samtalen med at spørge Aviaja, hvad hun gerne vil have, vi skal tale om. Hun siger, hun gerne vil tale om udskrivelsen. Jeg stiller nogle uddybende spørgsmål til hende og hun vil gerne tale om udskrivelsen, hvad hun skal lave og hvor hun skal bo. Jeg spørger mor, som sidder og kigger ned i bordet, hvad hun gerne vil tale om. Hun kigger på stedfar og trækker på skuldrene. Jeg stiller endnu et par spørgsmål uden andre svar end trækken på skuldrene eller det ved jeg ikke. Spørger så stedfar, som heller ikke siger mange ord, og de rykker lidt tættere sammen. De sidder med armene tæt til kroppen og kigger mest ned i bordet. De virker utroligt anspændte. Jeg får en helt klar fornemmelse af, at det ikke er rart for dem at være til stede. Jeg spørger, om det er i orden med dem, at vi taler om udskrivelsen, og det nikker de ja til. Under interviewet fortæller Arnaaraq og de 2 kontaktpersoner om Aviajass gode udvikling, hvordan hun passer sin skole, hendes hjælpsomhed, gode relationer til personalet. Mor og stedfar kommer med meget sparsomme udtalelser. Stedfar og mor giver udtryk for, at de bor mange i boligen, og det er svært for dem. Jeg er opmærksom på at bruge de samme ord og begreber som dem, når jeg stiller spørgsmål, og jeg kan mærke at jeg bliver mere hektisk og bliver så opmærksom på mit eget kropssprog. Jeg sidder fak-tisk helt ude på kanten af stolen og skuldrende er trukket godt op. Kommer til at tænke på Birgitte Dam Jensens oplæg på seminarieret i maj 2015 om kropssprog

og tænker, at jeg ikke virker troværdig. Sidder og tænker på om de i virkeligheden vil tale om noget helt andet. Jeg lader det reflekterende team komme til. Teamet kommer med mange refleksioner over hvad de har hørt på en anerkendende måde og bruger mange af de ord, der er blevet sagt. Lægger mærke til mor og stedfars kropssprog under refleksionerne. De kigger op flere gange og ser på hinanden, når der de bliver anerkendt. Efter refleksioner, spørger jeg, om der er nogle der har kommentarer til det sagte. Der kommer kommentarer fra det professionelle netværk, men Aviaja, mor og stedfar er tavse. Kan ikke slippe idéen om, at dette møde ikke har ført til noget som helst. Her sidder jeg som mødeleder og skal prøve at indføre Åben dialog i vores praksis. Hvad tænker mon mine kolleger? Jeg spørger så familien om de har lyst et netværksmøde igen. Mor kigger på stedfar, som nikker og de siger ja. Aviaja siger også ja.

Jeg tænkte efterfølgende på, om familien ikke følte sig trygge, om rammerne var i orden og om mit kropssprog ikke indgød til tryghed for familien. Jeg oplevede forældrene som meget knugede og tavse.

Helge Eliassen og Jaakko Seikkula skriver:

Kroppen sætter grænser for, hva som lar sig udtrykke. Dette skjer i øjeblikk da kroppen oplever fare og vansker. Kroppen hjelper personen med å holde udtrykkene tilbake å holde dem på oplevelsesmessig afstand. Det understrekes at det å holde tilbake kan bli så sterkt at ordene faktisk og slett forsvinner (Andersen 1997) Eliassen, Helge; Seikkula, Jaakko (2006) side 22.

Oplevede mit tempo øgedes under samtalen. Min egen forforståelse tænkte jeg også over. Jeg har kendskab til familien og ved, at de ofte er blevet betegnet som en svag familie, men tænkte samtidig på Jaakko Seikkula og Tom Erik Arnkil, der skriver, at vi er forpligtet til at lytte, for den anden er altid mere, end vi kan begribe. Seikkula, Jaakko; Arnkil Tom Erik 2013. Kap 1.

Harlene Anderson artikel: Terapeuter altid er forudindtaget ud fra deres erfaringer, men at de må lytte på en sådan måde, at deres erfaringer ikke lukker dem for den fulde forståelse af klientens beskrivelser af deres erfaringer. Dette kan kun ske, hvis terapeuten til-nærmer sig hver kliniske tilfælde ud fra den ikke-vidende position.

Mit øgede tempo får mig til at tænke på Tom Andersen, der skriver, at hvis en samtale indeholder noget, der er for usædvanligt, må man lægge mærke til personens signaler, og langsommelighed er en af de ting der hjælper os, når vi taler med andre. Derved har vi tid til at se deres reaktioner og de har tid til at vise os deres. Andersen Tom (1996) side 35.

Måske respekterede jeg ikke deres behov for at bevare deres integritet og derfor lukker de af. Måske skulle jeg have spurgt mere ind til hensigten med netværksmødet og på den måde få afklaret mere præcist, hvad de ønskede at tale om og om de var forbeholdne.

Det næste netværksmøde blev afholdt den efterfølgende uge med de samme deltagere. Forinden havde jeg talt med mine kolleger om min bekymring for, om forældrene følte sig trygge på netværksmødet, så vi gjorde en indsats for at øge denne tryghed. Angut, kontaktpersonen i psykiatrisk terapi, havde aftalt med forældrene, at han ville ringe dem op om morgenen og gøre dem opmærksomme på, at der i dag var netværksmøde. Han ventede på dem ved indgangen og fulgte dem til mødelokalet. Vi var opmærksomme på at hilse på familien og takke for de vil komme igen. Der var kaffe og the på bordet og vi prøvede at lave en uhøjtidelig stemning. Jeg startede igen med at spørge, hvad vi skulle tale om. Aviaja svarede med det samme, at hun gerne ville tale om udskrivelsen. Jeg spørger så forældrene, om de har gjort sig nogle tanker om, hvad de gerne vil tale om. Faderen svarer kort, at det er i orden at tale om udskrivelsen og moderen nikker. De kigger mest ned i bordet eller på hinanden. Jeg vælger at starte med at interviewe forældrene og spørger: "Hvilke tanker har i gjort jer om Aviajas udskrivelse?" Far svarer: "Vi bor mange mennesker i lejligheden, og vi synes ikke rigtig, der er plads til Aviaja." "Mange mennesker i lejligheden, kan i fortælle lidt mere om det?" De fortæller lidt om, at de har flere børn, og at der også bor svigerbørn og børnebørn i øjeblikket i lejligheden. Jeg er opmærksom på dels mit eget kropssprog, langsommelighed og pauser. Jeg spørger dem, om det er i orden, at vi sammen laver et genogram over deres familie, som bor i lejligheden, og det siger de ja til. Jeg henter en flipover og begynder at tegne genogrammet. Under denne proces bliver forældrene mere talende og jeg oplever også, at mine spørgsmål bliver mere åbne. Jeg spørger ind til forskelle og relationer. Især da vi begynder at tale om Aviajas lillebror Niklas på 20 år. De fortæller, at han de sidste måneder har isoleret sig mere og mere. Han kommer ikke ud af sit værelse og vil ikke tale med dem. Har ikke været i bad i 2 måneder og ikke skiftet tøj. De fortæller også, at de er bange for Aviaja skal flytte hjem igen, for når hun er på besøg, er der altid konflikter mellem hende og Niklas, og det er svært for dem begge. De har prøvet at få Niklas til at gå til lægen, men det vil han ikke, og de ved ikke, hvad de skal gøre. Det siger, det er meget smertefuldt for dem, at se ham have det sådan. De fortæller, at både Aviaja og Niklas har haft problemer i skolen, men at de aldrig synes, de har fået hjælp, men altid følt sig utilstrækkelige som forældre. Aviaja, som ellers har forholdt sig tavs, bryder ind i samtalen og siger: "Han har

det jo lige som jeg havde." Her vælger jeg at spørge Aviaja om, hvordan hun havde det dengang, hvad der var sket, siden hun fik det anderledes og hvem der havde hjulpet hende m.v. Arnaaraq, Aviajas kontaktlærer, fortæller, at hun også husker, da Aviaja fik det dårligt og nikker genkendende til Aviajas beskrivelse og fortæller om de store fremskridt, hun har gjort. Jeg vælger at lade det reflekterende team komme på. De benytter sig meget af de ord, familien har brugt og anerkender den indsats, de allerede har gjort. De er blevet meget berørte af den smerte familien oplever i forbindelse med deres børn, en smerte de har stået alene med og ikke følt, de har fået hjælp til. De anerkender forældrenes bekymring og deres ønske om at hjælpe de 2 søskende. Under refleksionen lægger jeg mærke til, at forældre retter sig op, kigger på hinanden og smiler. De virker meget mere afslappede.

Efter refleksionen spørger jeg, om nogen vil sige noget til det, de har hørt, hvorefter faderen svarer, at det er første gang de har hørt, at de duer til noget. Moderen nikker og smiler. Aviaja kigger på forældrene og nikker.

Efter samtalen reflekterer jeg over, at her fik familien måske sat ord på noget, de ikke før har talt om. Jeg var måske for fokuseret på at tale om Aviaja i første netværksmøde. Tænkte på, at da jeg lavede genogram, stillede jeg mig i en position, hvor jeg sammen med familien så på og talte om genogrammet, som noget fælles tredje. Finn Thorbjørn Hansen talte om det i sit oplæg i januar 2016. Det er måske mere fælles, når man sidder ved siden af hinanden og ser på det samme. I hvert fald oplevede jeg forældrene og Aviaja talte meget mere end ved forrige samtale.

Anders Lindseth talte på seminaret i januar 2015 om smerte. At smerten transformeres – opleves anderledes når man taler om den og når du fortæller en anden om din smerte, så kan du face den. At forsone sig med smerten er vigtigere end at bearbejde den. Måske var det hvad forældrene oplevede. De fik sat ord på smerten over at se deres søn have det så dårligt.

Min systemiske uddannelse har i forløbet sat mig på prøve, det ikke at anskue symptomer som en funktion af familiesystemet, ikke at danne hypoteser og lave interventioner. Men som Jaakko Seikkula og Tom Erik Arnkil beskriver, at det handler om at skabe nye ord og beskrive nye hændelser. Lytten og accept ad den anden. En invitation til samarbejde. Dialogorientering er en holdning baseret på anerkendelse og respekt. Her er ingen fastlagte teknikker eller metode. Hvis man forventer, at tingene bevæger sig hen et sted hen man ikke har lyst til, kan man få lyst til at blive strategisk og ændre tingenes gang, hvilket er der, hvor

dialogorienteringen bliver mest sårbar (Seikkula, Jaakko; Arnkild Tom Erik 2013. Kap 1).

Under første samtale, forsøgte jeg at styre samtalen, hvilket gør muligheden for at komme videre mindre. Men i og med der ikke er fastlagte teknikker og metoder, gav det så friheden i 2. samtale til at gøre tingene på en anden måde. Jeg valgte at lave genogram, da min erfaring med grønlandere er, at de er meget visuelle, det er en del af deres kultur. Jeg brugte også metaforer, hvilket også er udbredt i den grønlandske kultur. Da jeg lavede genogram sammen med forældrene, oplevede jeg, de talte meget mere. De havde mere mimik og talte højt og klart. Jeg valgte også at starte med at tale med forældrene, så deres stemmer kom først. Den korte afstand mellem møderne og vores indsats for at øge tryktheden har måske også spillet en rolle. Måske har forældrene slet ikke været klar til at tale under det første møde, Tom Andersen har sagt, at man skal tale med dem, der har lyst til at tale.

Jeg mærkede også på mig selv, at jeg var meget mere på hjemmebane. Var rolig og sikker i min rolle. Kunne mærke det såvel på mit rolige åndedræt, som på den måde jeg sad tilbagelænet på. Birgitte Dam Jensen sagde på sit indlæg i maj 2015, at man er troværdig, hvis man virker stabil i kroppen.

De åbne spørgsmål og nysgerrigheden kom også mere naturligt.

Tilbage til min oplevelse, at ingen kommunikerer i toget, så har jeg tænkt over, at der faktisk foregår en meget kommunikation, for man kan jo ikke "ikke kommunikere". Der er masser af kropssprog at iagttage og folk er helt sikker også i kontakt med en masse andre mennesker via Facebook m.v. At tale med en fremmed kræver nok mere mod. Hvis jeg nu var pendler ville jeg sikkert opleve, at man vil møde de samme mennesker flere gange, og der skabes nok en trykthed og en ramme, der gør det lettere at tale sammen. Måske er det sådan Iluuna og Ari har følt det hen ad vejen. Niklas blev efterfølgende indlagt, og vi oplevede Iluuna og Ari ved de efterfølgende netværksmøder var meget mere talende, og vi oplevede faktisk at Iluuna under et netværksmøde sagde til Niklas' sagsbehandler, at hun slet ikke følte hun lyttede til dem. Jeg tænkte, at det kræver både mod og trykthed at sige dette. Vi må til stadighed tilpasse vores praksis i åben dialog ud fra de forudsætninger, vi har at arbejde under. Kulturen i Grønland hvor jeg bor, er ganske anderledes end kulturen i de nordiske lande, og det har givet stof til eftertanke. Kropsproget har f.eks. en større betydning her. Jaakko Seikkula giver nogle praktiske råd til videre overvejelse på baggrund af videnskabeligt dokumenteret praksis i Vestlapland. Bl.a. skriver han at det er informationen fra ens egen

praksis, der danner grundlag for håndtering af problemer og ny praksis og ikke generelle retningslinjer eller teorier. Enhver form for behandling finder sted i en specifik sammenhæng og med unikke sagsforløb, og derfor må man være kritisk overfor generelle retningslinjer for behandling (Seikkula; Jaakko (2008) side 281).

For mig er Åben dialog en tilgang, der hele tiden er under udvikling og tilpasning.

Litteraturliste

Andersen, Tom. *Reflekterende processer. Samtaler og samtaler om samtalerne*. Dansk psykologisk Forlag, 3. udgave, 8. oplag 2014

Anderson, H. & Goolishian, H. (1995): *Klienten er ekspert: En ikke-vidende Tilnærmelse til terapi*. Forum 3/95.

Eliassen, H. & Seikkula, J. (2006): *Reflekterende processer i praksis*. Universitetsforlaget.

Jensen, B. (2015): Noter fra maj seminar 2015, Brandbjerg Højskole.

Hansen, F.T. (2016): Noter fra januar seminar 2016, Brandbjerg Højskole.

Lindseth, Anders (2015): Noter fra januar seminar 2015, Brandbjerg Højskole.

Arnkild, T.E. & Seikkula, J. (2013) *Åben dialog i relasjonell praksis*. Akademisk forlag.

Seikkula, Jaakko (2008) *Åben dialog og netværksarbejde*. Hans Reitzels Forlag.

At forblive i det åbne og
forholde sig undrende
Af Marianne Grøndal

At forblive i det åbne og forholde sig undrende

Indledning

Dette essay tager afsæt i mine refleksioner over et netværksmøde jeg har været mødeleder for på et botilbud for borgere med psykiske og sociale vanskeligheder. Mødet var arrangeret i et samarbejde mellem borgeren, Karin, og hendes kontaktperson Pia, og Karins søstre var også inviteret. Jeg var inviteret med til at facilitere mødet, og mit kendskab til Karin og hendes familie var sparsomt.

Essay

Denne dag starter som mange andre. Jeg sidder i toget, og tænker dagens opgaver igennem. Jeg tænker lidt forventningsfuld på dagens netværksmøde med Karin, og mærker en forventning i kroppen. Jeg kender ikke Karin ret godt, men det kendskab jeg har til hende er, at hun virker reserveret, og har sparsom social kontakt med de andre borgere.

Karin er en kvinde på 71 år, som har boet på bostedet i over 20 år. Hun opholder sig primært i sin lejlighed, men færdes i perioder i den fælles cafe. Hun er en dame, der klæder sig i en tresser lignende stil, med kort nederdel, strik bluse og en kort jakke. Hun har ofte en dametaske under armen, når jeg møder hende i cafeen. Første gang jeg så Karin, tænkte jeg, at hun godt kunne minde om en direktionssekretær, fordi hun i sin færden udstråler en vis myndighed. Men samtidig virker hun usikker og sårbar. Jeg ved faktisk ikke så meget om Karin denne morgen, men jeg er interesseret og nysgerrig på hende og hendes livshistorie.

Jeg har tidligere forsøgt at kontakte Karin i den fælles cafe, hvor hun enten har vendt sig lidt væk fra mig, eller ignorerede mine indledende forsøg på at skabe en kontakt. Men jeg har observeret en morgen, hvor jeg satte mig ved det bord, hvor Karin sad sammen med en anden borger, at hun kommunikerede med ham non-verbalt. Hun var meget opmærksom på hans behov, og hun stillede salt over til ham, og da han skulle til at spise sit brød stillede hun marmelade over til ham. Begge gange takkede han med ord. Det var tydeligt, at de to havde et fællesskab, som de ikke ønskede at invitere mig ind i.

I dette essay har jeg valgt, at sætte fokus på tre temaer, der blev tydelige under netværksmødet: Træde varsom, et landskab bliver tydeligt og at

værne om undringen. Disse tre temaer er udgangspunktet for en teoretisk refleksion.

Træde varsomt

Med denne viden sidder jeg i toget og tænker, at jeg skal "træde varsomt" ved netværksmødet. Jeg ved, at jeg som person kan være målrettet, styrende og handlingsorienteret; Men jeg kan også være rolig og afventende og blive i processen, og jeg er bevidst om, at det er denne side jeg skal vælge som udgangspunkt i dette netværksmøde. Som Tom Andersen beskriver: "*... at målet er vigtigt, men ikke det vigtigste – det vigtigste er vejen til målet*" (Andersen 2014; s. 22).

Jeg tænker tit på, hvor vigtigt det er, at være åben og venlig i sine kontakter til andre, og jeg kommer til at tænke på, hvor lidt der skal til at gøre en forskel for andre, og hvor lidt der skal til for, at andre gør en forskel for mig. Jeg tænker, at denne forskel er knyttet til den måde vi er i relationer med hinanden, og hvordan vi vælger at "*stille os til rådighed*" i en given relation. Ifølge Finn Thorbjørn Hansen handler det om situationsfornemmelse og en filosofisk "*musikalitet*", idet man skal have øre for de øjeblikke der viser sig, og for hvordan man gennem sin undring og nærvær i en filosofisk samtale kan være med til at skabe et rum, hvor nye ideer og tanker kommer til udtryk (Hansen 2014; s. 188). Filosofisk musikalitet forstår jeg som, at være åben i sine sanser, og bruge sine tanker, observationer og kropslige fornemmelser, hvilket betyder, at jeg skal være medmenneskeligt til stede i mødet, og stille mig kommunikativt til rådighed i samtalen ved at være i en lyttende og imødekommende position (Hansen 2014; s. 189-193). Her læner jeg mig op ad den fænomenologiske dimension i filosofisk vejledning, hvor jeg for en kort stund vil blive gæst i en andens tanker og livsforståelse i et fælles undringsfællesskab.

Mødet skal afholdes hos Karin. Jeg følges med sagsbehandleren og kontaktpersonen til boligen, og vi ringer på. Der går lidt tid inden der bliver åbnet, og det er Karin der åbner døren. Bag ved Karin står begge hendes søstre. Jeg er i denne situation bevidst om, at jeg er gæst i Karins hjem, og i situationen er jeg ikke helt sikker på, om hun finder det er i orden, at jeg kommer med ind i hendes hjem. Jeg husker hendes tidligere afvisninger af mine kontaktforsøg, og tænker der er en reel mulighed for, at Karin ikke ønsker min tilstedeværelse. Og hvordan skal jeg takle det, og hvad skal der til for, at jeg forholder mig opmærksom på dette, og giver Karin mulighed for, at fravalget af mig også er i orden og en mulighed.

Da jeg kommer hen til Karin rækker jeg min højre hånd frem mod hende, mens jeg italesætter, at jeg er glad for invitationen. Karin tager mod min fremstrakte hånd, og hilser på mig uden ord. Det er et hjem, hvor der passes på tingene, og i respekt for Karins hjem tager jeg min sko af, og sætter dem under knagerækken. Jeg mærker Karins iagttagelse af min handling, men jeg kan ikke mærke eller fornemme hende. Karins søstre mærker jeg til gengæld med det samme. Et par varme mennesker, der udstråler tillid. De virker begge glade og forventningsfulde, men jeg mærker også en snert af nervøsitet. Jeg tænker, at det er en stor opgave, at være om andres tillid, og jeg ved med mig selv, at jeg kommer på arbejde i dette møde.

Afsættet til mødet relaterer sig til, at botilbuddet er i gang med at implementere netværkssamtaler, og arbejde aktivt på at inddrage det private netværk i samtalerne. Karins søstre har ikke tidligere været inviteret til et netværksmøde, men de har begge valgt at deltage. Sagsbehandlerens årlige revisitation er blevet afsættet for dette møde. Derfor ved jeg også, at Karins reelle interesse for dette møde er tvivlsom.

Jeg husker, at jeg spurgte Karin, hvor hun gerne ville have, vi skulle være. Det var hendes søster Inge, der svarede og viste os hen til sofa-gruppen. Jeg spurgte Karin, hvor hun ville sidde, og hun satte sig på sin seng lidt fra os. Jeg husker ikke helt, hvordan vi kom i gang med mødet, men jeg ved, at jeg fortalte lidt om hvem jeg er, og hvorfor jeg var inviteret med til mødet. Herefter fortalte jeg, hvordan mødets ramme ville være, og hvordan jeg forestillede mig, at lede mødet, og at jeg ville starte med en præsentationsrunde. Herefter ville jeg interviewe dem enkeltvis for at høre, hvad de var optaget af, og gerne ville have ud af mødet. Jeg var hele tiden opmærksom på Karin og hendes udtryksformer, og det var vigtigt for mig at tydeliggøre, at hun til enhver tid var velkommen til at bryde ind i samtalen. Jeg tror, at denne varsomhed handlede om, at jeg som gæst skulle agere som facilitator i processen, og med den viden jeg havde om Karins og min relation, følte jeg på en måde, at jeg overskred hendes grænser, ved at være tilstede i hendes hjem. Det var også vigtigt for mig ikke at presse Karin til noget hun ikke ønskede, som Tom Andersen siger, er det vigtigt, at dem der ikke ønsker at deltage i samtalen og føler det ubehageligt, kan slippe for det (Andersen 1992; s. 36). Så jeg er tilbage til det med at træde varsom, hvilket under mødet krævede min fulde opmærksomhed.

Så der var mange faktorer der spillede ind i dette møde. Jeg ved med mig selv, at jeg under dette møde var ekstra opmærksom på Karins kommunikation, fordi det var vigtigt for mig, at det blev et møde, hvor

hendes grænser blev respekteret. Samtidig var jeg optaget af de andre behov, der sitrede i rummet. Søstrenes forventninger. Sagsbehandlerens behov for data, for at revurdere den nuværende visitation. Det var et betydningsfuldt rum. Som Anders Lindseth beskriver:

"...at vedkomne er kommet til mig med et håb om at blive modtaget, og at jeg åbner mit opmærksomhedsrum og tager imod med det bedste, som jeg kan stille op med. Min holdning bringer et "velkommen!" til udtryk, som formidler, at den anden har gæstens beskyttelse og fortrin" (Lindseth årstal ukendt; s. 142).

Så jeg stillede mig selv til rådighed for dem som var deltagende i mødet, og afventede den åbenhed, som deltagerne valgte.

Et landskab bliver tydeligt

De to søstre, Inge og Hanne, har fra starten af mødet været forventningsfulde, og det viste sig hurtigt, at de begge havde meget på hjertet. De var glade og overraskede over at være inviteret, og synes mødet var meningsfuldt, da de havde behov for at samarbejde med personalet omkring deres søsters situation. Som de udtrykte, havde de begge en masse viden, som de ikke tidligere havde oplevet, at der havde været brug for. Noget der var meget vigtigt for dem var afklaring af, om sagsbehandleren påtænkte, at Karin skal flytte fra botilbuddet. De oplevede begge, at Karin trives, taget hendes situation i betragtning, og at en flytning ville være et overgreb. Det var tydeligt, at det for dem begge var betydningsfuldt, at få en afklaring på dette. Sagsbehandleren meldte klart ud, at der ikke var tale om, at Karin skulle flytte med mindre, at det var hendes eget ønske. Dernæst var der et andet presserende spørgsmål fra Inge, der gerne ville genansøge om, at blive økonomisk værge for Karin, da der aktuelt havde været problemstillinger omkring dette, i forbindelse med, at søsteren var indlagt på somatisk hospital. Sagsbehandleren rådgav i forhold til dette, og der kom ro på søstrene. På dette tidspunkt var samtalen præget af det Finn Thorbjørn Hansen kalder egentlige meningsudveksling og meningsmarkeringer, og samtalen var ikke så undersøgende. Dette var ikke noget jeg i situationen var bevidst om, men efterfølgende har jeg tænkt over, at mange samtaler hurtigt kan få et fokus af meningsudveksling. De enkelte har behov for at positionere sig i forhold til den fælles fortælling, og formentlig er det for mange pårørende en mulighed for, at få afklaret de problemstillinger, som de længe har gået med selv.

Undervejs i samtalen holdt jeg øje med Karin. Hun flyttede sin position mange gange. Hun sad på sengen, gik hen og stillede sig og så ud af vinduet, satte sig ved spisebordet, tændte og slukkede for fjernsynet,

skruede op og ned for radioen, og nogle gange stillede hun sig foran mig og stirrede ned på mig. Hun sagde ingenting. Jeg var i en position, hvor jeg skiftede mellem indre og ydre dialog (Andersen 1992; s. 35). Jeg havde mange hypoteser om, hvad det er Karin vil mig? Min krop og hjerne er på overarbejde. Er hun vred på mig? Er hun optaget af samtalen? Vil hun i dialog med mig, eller retter - er hun det nuværende. Jeg kommer til at tænke på Jim Willsons undervisning, hvor han viser små sekvenser af en samtale med en mor og far. Her illustrerede han, hvor mange tanker og hypoteser der er i et rum under en samtale, alt efter hvilken position vi ser fra. Det var det som var på spil for mig. Det at være fokuseret på søstrenes behov, og samtidig værne om Karin var en stor opgave for mig, idet Karins måde at kommunikere på ikke var ligetil. Men jeg følte hele tiden, at hun kommunikerede med mig, og det var tydeligt, at hun holdt øje med det der skete, og lyttede med i samtalen.

Gennem netværksmødet har jeg flere gange italesat de ændringer Karin har gjort sig fx "Jeg kan se, at Karin har stillet sig foran vinduet og kigger ud, hvad tror du det er udtryk for (henvendt til kontaktpersonen)? Jeg tænkte, at ved at italesætte mine observationer, og reflektere med kontaktpersonen, at vi sammen kunne finde svar på, hvad Karin kommunikerede. Andre gange, som når Karin stillede sig foran mig og stirrede på mig, spurgte jeg hende direkte, om der var noget hun ville sige, om der var noget af det, vi havde talt om, som hun gerne ville kommentere på. Undervejs i samtalen med søstre standsede jeg flere gange op, og spurgte Karin direkte, om der var noget hun havde lyst til at sige. Men der var ingen af mine invitationer, som Karin responderede verbalt på.

Uden at jeg gjorde noget bevidst ændrede samtalen karakter halvvejs inde i mødet. Hanne fortalte om, de oplevelser hun havde haft med sin søster, når hun hentede hende til overnatning hos hende og manden, hvor de tog op i deres sommerhus. Når jeg ser tilbage er det tydeligt, at mine spørgsmål ændrer karakter, hvor jeg stiller hende flere hermeneutiske spørgsmål (Hansen 2014; s. 193-197) ud fra min undring og nysgerighed, og jeg forholder mig mere tavs. Tidligere havde samtalen et mere problemløsende fokus, men her ændrede det sig. *"Det handler om, at lade tænkningen sanse den besøgendes relation til hans væren-i-verden i et nærvær. Her behøver jeg ikke sige noget, men være til stede"* (Hansen 2014; s. 190). Jeg stillede åbne spørgsmål, hvilket ifølge Jaakko Seikkula understøtter den anden til, at tale om det der er vigtigt for ham i øjeblikket (Jaakko Seikkula 2008; s. 133).

Hanne foldede et landskab ud, som gav et tydeligt sanseligt billede på den position hun og hendes mand var i, og de problemstillinger de ople-

vede i forhold til deres sommerhus besøg med Karin. Jeg spurgte ind, og støttede hendes fortælling, og gav hende og de andre i mødet mulighed for, at vi kunne undre os sammen. Hanne var meget i tvivl om, om disse besøg overhovedet gav mening for Karin, og om hun egentlig ønskede det. Under besøgene var Karin præget af tvangshandlinger, og hun virkede ikke glad, og havde stort set kun fokus på den ostemad, der skulle være klar om aftenen, som hun ikke ville have... og så alligevel. Det er tydeligt, at det er hårdt for Hanne, og hun siger også, at hvis ikke hendes mand holdt fast i besøgene, så var de stoppet. Hannes oplevelse var, at Karin ikke var så glad for, at komme ud af sine vante omgivelser. Jeg har en fornemmelse af det landskab, som Hanne har tegnet for mig. Jeg kan mærke den kærlighed hun har til sin søster, men også den frustration og afmagt der fylder hende.

Karin har siddet ved spisebordet længe. Radioen er slukket, og det virker som om hun lytter, men jeg er ikke sikker. På det tidspunkt spørger jeg ikke Karin til, om der er noget hun vil sige. Jeg er optaget af den dialog, der er opstået omkring Hannes fortælling. Gruppen ved sofabordet bliver efter en tid enige om, at det ikke er sikkert, at det er godt for Karin, at overnatte i sommerhuset, at det formentlig er for meget. Men at dagsbesøg kunne afprøves de kommende gange.

At værne om undringen

Efter at det fælles landskab har tegnet sig efter Hannes fortælling sker der noget, der ændrer det landskab, vi i fællesskab har fået tegnet. Karin rejser sig fra spisebordsstolen, og går målrettet over mod mig. Hun ser bestemt ud. Og så siger hun: "Jeg kan godt lide at være i sommerhuset". Det var tydeligt, at dette her betød noget for Karin. Jeg blev overrasket, og tavs. Og så gentog jeg hendes udsagn. Hun kiggede meget intenst på mig. Jeg spurgte hende, om der var andet hun ville sige. Hun svarede ikke og vendte sig om og gik hen til spisebordet igen. Og der sad jeg. Med en glæde over, at Karin gav udtryk for sin vilje og sine ønsker, som var betydningsfulde for hende. Men samtidig midt i alt dette positive der skete i rummet, blev jeg også ramt af noget andet. I øjeblikket tror jeg ikke rigtig, at jeg vidste hvad det var, men jeg havde en følelse i kroppen af at have fejlet – ikke at have været klarsynet og undrende nok. Jeg var blevet fanget i min og de øvrige i gruppens forforståelse og holdninger til, hvad der er bedst for et andet menneske. Jeg troede, at jeg forstod situationen, men jeg havde overset det vigtigste – nemlig Karins perspektiv.

Jeg kommer til at tænke på et billede jeg tidligere har set på FaceBook (se forsiden), hvor en lille dreng forsøger i bedste mening, at hjælpe en lille kanin op til sine venner, da det syner, at denne ikke selv kan, og det ser ud til at den gerne vil, og det er det som er meningen. Men det er en skulptur, og meningen er, at den ikke skal op. Min parallel til netværksmødet er, at vi alle i netværksmødet blev fanget i Hannes landskabstegning af sommerhusbesøget, og sammenholdt det med de iagttagelser vi hver især gjorde os af Karin under mødet. Så i en misforstået omsorg, prøvede vi at hjælpe Karin ved at afgrænse besøgene fremover, men i bund og grund kan det være, at Karin vil og kan meget mere end vi umiddelbart fornemmede. Som Finn Thorbjørn Hansen skriver: "... at sætte vores for-forståelse og sikre viden i parentes for i stedet at lytte fra en berørt ikke-viden, dvs. fra den undren og interesse, som gæstens udtryk umiddelbart bringer os i" (Hansen 2014; s. 131).

Svaret fik jeg ikke frem under dette netværksmøde, idet Karin ikke uddybede, hvad hun præcist mente med det. Men hun fik gjort opmærksomme på, at vi ikke havde fået tegnet det fulde landskab, og hun viste os, at hun kan og vil kommunikere med os, og hvor vigtigt det er, at blive i undringen.

Konklusion

Et par uger efter netværksmødet sidder jeg og smiler for mig selv i toget hjem. Vi havde haft fælles morgenmad for borgerne og personalet i cafeen om morgenen, og Karin havde sat sukker hen til mig. Jeg bruger normalt ikke sukker i kaffen, men den dag gjorde jeg – jeg tog mod hendes invitation. Kommunikation har mange udtryksformer.

Litteraturliste

Andersen, Tom. *Reflekterende processer. Samtaler og samtaler om samtalerne*. Dansk psykologisk Forlag, 3. udgave, 8. oplag 2014

Anderson, H. (2003): *Samtale, Sprog og Terapi – Et postmoderne perspektiv*. Hans Reitzels forlag.

Andersen, T. (1992): *Mellommenneskelige forhold, sprog og forforståelse*. I Fokus nummer 1/1992.

Hansen, F. T. (2008): *At stå i det åbne - Dannelse gennem filosofisk undren og nærvær*. Hans Reitzels Forlag.

Lindseth, A. (2011): *"Når vi bliver syge på livets vej - en udfordring for filosofisk praksis" i Filosofisk praksis i sundhedsarbejde*, redigeret af Jeanette Bresson Ladegaard Knox og Merete Sørensen. Forlaget Frydenlund.

Seikkula, J. (2008). *Åben dialog og netværksarbejde*. Hans Reitzels Forlag.

Kan Åben Dialog redde liv?

Af Kenneth Sandell Henriksen

Kan Åben Dialog redde liv?

Konteksten

Allerede inden det første seminar på Brandbjerg har jeg refleksioner om Åben Dialog. Jeg er forholdsvis ny leder af et botilbud. Vores målgruppe er særligt udsatte. Beboerne har svære psykiatriske diagnoser og mange er afhængige af rusmidler. Langt størstedelen af vores beboere har en behandlingsdom, og deres adfærd ligger ikke op til at dommen ophæves foreløbig. Vores hverdag er præget af volds- og trusselsepisoder. Vi oplevede helt op imod 200 om året i 2013 og 2014. Trods de mange episoder er der langt imellem de meget voldsomme episoder. I efteråret 2015 står jeg dog ansigt til ansigt med en beboer med en stor kokkekniv i hånden. En oplevelse jeg selv havde slået hen, men som kom tilbage til mig i påsken 2016, da vi på tragisk vis mistede en kollega på Lindegårdshusene. Lindegårdshusene er et botilbud vi kender særdeles godt, idet vi har et samarbejde via Socialstyrelsen.

Mange af vores beboere har ingen kontakt til deres pårørende, hvilket problematiserer implementering af Åben Dialog. Netop den manglende kontakt til pårørende reflekterer jeg over, da datoen for det første seminar på Brandbjerg lander i min mailboks. Kan vi bruge Åben Dialog til at følge op på de volds- og trusselsepisoder, som vi har i vores botilbud?

Vi ser os selv som eksperter i at håndtere beboerne, når de er voldsomme og truende. Vi rummer meget, men får også sat tydelige grænser, når dette er nødvendigt. Vi får lukket episoderne ned, tilkaldt politi og kontakten samarbejdspartnere. Vi får beboerne indlagt hurtigt og præcist, når de er for syge til at være i en boform. Vi besøger beboerne, når de er indlagt og forholder dem, at deres adfærd har været uhensigtsmæssig. Beboerne samtykker, og de kan oftest hurtigt udskrives. Alt i alt håndteres det ofte godt, og det er sjældent at nogen kommer til skade! Jeg er bare ikke tilfreds, jeg er faktisk langt fra tilfreds! Det skyldes, at vi få dage efter en episode kan gentage proceduren igen og igen.

Jeg har et billede i hovedet af beboere, medarbejdere og jeg selv, der er fanget i et hamsterhjul. Vi pisker rundt og løser den opgave, som det er at holde hjulet i gang. Fra tid til anden forløber vi os, snubler, vælter rundt i hinanden og slår os. Vi ligger nu fortunlet i bunden af hjulet. Kigger på hinanden, smiler lidt forlegent, ryster hovederne og ja, så løber vi igen! Det er et under, at ingen er kommet rigtig slemt til skade endnu. Der er ingen der stopper op og søger dialogen. Ingen der spørger oprigtigt ind til beboeren og hører, hvordan han egentlig har det. Ingen

der interesserer sig for, hvordan episoden påvirkede beboeren. Ingen der spørger nysgerrigt ind til, hvordan vi mon kan undgå at tage en tur til i hjulet. Nej, det er for svært at tale om.

Vi tænker det som en god faglig indsats at rumme episoden. Vi håndterer den med kollegial sparring, supervision og i de værste tilfælde krisehjælp. Hvad tilbyder vi så beboerne? Indlæggelse, eventuelt en medicnændring, en formaning om at de ikke må bruge vold som udtryksform og derefter larmende tavshed. Dette med hensyntagen til beboeren, som jo finder det svært at tale om det konfliktfyldte. Der er ingen grund til at rippe op i det sår. Vi i medarbejdergruppen er jo kommet os over episoden efter en stribe dialoger med vores pårørende, kollegaer, supervisor og psykologer! Nej, jeg er ikke tilfreds, og jeg ser Åben Dialog som den konstruktive kæp, der skal stikkes i hjulet!

Jeg kalder en medarbejder, der er på Åben Dialog uddannelsen, ind på mit kontor og præsenterer hende for en ide. Idéen lyder: "Efter en volds og trusselsepisode inviterer vi den implicerede medarbejder og beboer ind til en Åben Dialog". Jeg sidder spændt og venter på hendes begejstrede reaktion. I stedet for begejstring, møder hun mig med et spørgsmål:

M. "Hvis samtale er det Kenneth?"

K. "Ja, øh, det er jo beboerens"

M. "Ok, men du har jo bestemt, hvem der skal deltage"

K. "Ja, det skal beboeren og den anden part i konflikten som minimum"

M. "Det kan jeg godt se, men så er det jo ikke en Åben Dialog. Du har en dagsorden og beboeren bestemmer ikke selv, hvem der skal deltage!"

Ikke ligefrem den reaktion jeg havde håbet på, men jeg accepterer medarbejderens præmis, med det kendskab jeg på daværende tidspunkt har til Åben Dialog. Jeg beslutter dog samtidigt at fastholde mit fokus på Åben Dialog, som den mulige kæp i voldens og truslernes hamsterhjul!

Praksis

På første seminar inddrager jeg min studiegruppe i mine overvejelser om at bruge Åben Dialogs møder til at følge op på voldsomme episoder. I vores refleksioner hjælper studiegruppen mig til at slippe min forståelse af Åben Dialog møderne, som beboernes møde til, at det er beboerens og netværkets møde. Jeg finder ro i Seikkulas beskrivelse af deltagerne i

netværksarbejdet¹. Først og fremmest er der ikke nogen entydige regler for, hvem der skal deltage. Han giver dog den tommelfingerregel, at de der definerer en hændelse eller en adfærd som et problem, bør deltage i mødet.

Jeg tænker på de voldsomme episoder vi har på Botilbuddet. Det er altid medarbejderne, der informerer mig om episoderne. De beskriver, tolker og giver forklaringer på beboerens reaktion, men hvor tit rammer vi rigtigt? Jeg beslutter mig for at arrangere et Åben Dialog møde på baggrund af en voldsom episode.

Praksisfortællingen

Episoden involverer en beboer og to medarbejdere. To medarbejdere låser sig ind i en beboers lejlighed for at udlevere aftenmedicinen. De finder beboeren i sit soveværelse. Grundet erfaringer fra lignende situationer, vurderer de, at han ikke sover men blot ignorerer medarbejderne. De råber ham an og får en voldsom reaktion. Han råber flere gange, at de skal forsvinde. Dette efterlever de ikke hurtigt nok, hvorfor han skubber den medarbejder, der står tættest på ham.

Jeg får på sædvanligvis viden om episoden, da jeg modtager et volds- og trusselsskema, som jeg skal indberette som en arbejdsskade. Grundet ferie, er det allerede tre uger siden at episoden fandt sted. Jeg tænker straks, at jeg er for sent ude. Især da jeg har Seikkulas retningslinjer for god netværksintervention² frisk in mente. Interventionen skal komme tidsmæssigt så nær krisens udbrud som muligt og ikke bagefter. Billedet af hamsterhjulet vender tilbage til mig. Jeg har indberettet flere arbejdsskader grundet lignende episoder i denne beboers lejlighed. Vi er dybest set ved at tage endnu en tur i hamsterhjulet og fastholder os selv og beboeren i et samarbejde, der uundgåeligt fører til, at vi på et tidspunkt falder igen! Jeg beslutter, at vi skal søge en dialog på baggrund af episoden. Sender en mail til en af mine medarbejdere, og beder hende om at være mødeleder og tovholder. Hun går arbejdsplanen og min kalender igennem og finder første mulige dato. Mødet kan finde sted to uger senere! Det er vores virkelighed, så jeg accepterer og hun arrangerer mødet!

Jeg går i de følgende uger og kæmper med en følelse af frustration. Jeg oplever, at vores praksis tvinger mig til at bøje, tviste, strække og manipulere flere af de intentioner, der ligger i Åben Dialog. Dette for at få det

-
- 1 Seikkula, J. (2008). Åben Dialog og netværksarbejde, Hans Reitzels Forlag, kap. 4 "Principper for netværkscentreret arbejde".
  - 2 Seikkula, J. (2008). Åben Dialog og netværksarbejde, Hans Reitzels Forlag, kap. 4 "Principper for netværkscentreret arbejde".

til at passe ned i den kontekst, som der er vores hverdag! Frustrationen stiger, da tovholderne opsøger mig den morgen, hvor vi har ar- rangeret mødet. Beboeren har ikke lyst til at deltage. Han kan ikke huske episoden og nægter at have råbt eller skubbet til nogen. Min hjerne bøjer, tvister, strækker og manipulerer lidt mere. Seikkula smider mig et ben. Han har været så skødesløs at skrive, at de professionelle afmagtsfølelse kan være et udgangspunkt for et netværksmøde³.

Yderligere skriver han et par sider tidligere i samme bog, at "enhver må finde den arbejdsmetode der passer bedst til formålet". Jeg sender tovholderen tilbage til beboeren og siger, at vi er nødt til at gennemføre mødet. Det er helt ok, at han ikke husker episoden og har den oplevelse, at den ikke har fundet sted. Vi som netværk har dog behov for mødet, og vi håber, at han vil deltage. Jeg beder hende også spørge beboeren, om han vil holde mødet i hans egen lejlighed. På den måde bevæger vi os væk fra kontorene og ud på beboerens hjemmebane. Det tænker jeg som en god rammesætning for en Åben Dialog. Jeg oplever det mere ligeværdigt og mindre formelt, når dialogerne foregår i hjemmelige omgivelser frem for kontorer og mødelokaler – medarbejdernes hjemmebane.

Tovholderen vender tilbage, beboeren har accepteret sin skæbne, og jeg får det møde jeg har manipuleret mig frem til!

Vi forlader fællesarealerne og bevæger os ned til beboerens lejlighed. To medarbejdere, som er direkte impliceret i episoden deltager sammen med en tredje medarbejder, hvor sidstnævnte deltager som mødeleder. Jeg deltager som reflektant. Vi banker på og bliver budt ind. Kjeld sidder som vanligt i sin sofa, iført underbukser og undertrøje. Han sidder helt fremme på kanten af sofaen og virker nervøs og utryg. Inden vi får sagt noget siger han straks, at han ikke husker noget. Mødelederen tager hånd om hans utryghed, og vi finder os alle til rette i stuen. Mødelederen sætter konteksten. Jeg er ekstremt opmærksom på mit kropssprog. Jeg har Birgitte Dam Jensens og hendes undervisning på Brandbjerg med mig. "Vi bliver mere sensitive over for kropssprog, hvis vi er uenige eller utrygge"⁴. Hun suppleres af Anders Lindseth i min bevidsthed "Vore kroppe aflæser hinanden, uden bogstaver og ord, og kan mærke, om opmærksomhedsrummet er åbent eller lukket"⁵. Jeg oplever at Kjeld er meget fokuseret på mig, selvom jeg ikke deltager aktivt i selve dialogen. Jeg tænker, at han har svært ved at gennemskue, hvilken rolle lederen

---

3 Seikkula, J. (2008). Åben Dialog og netværksarbejde, Hans Reitzels Forlag, kap. 5 "Metoder i netværksarbejde".

4 Birgitte Dam Jensen (Brandbjerg, Maj 2015). Oplægget "Kropssprog"

5 Lindseth, A. Når vi bliver syge på livets vej - en udfordring for filosofisk praksis.

har i dette setup. Han har hørt mødelederens beskrivelse af min rolle, men accepterer han den, eller er jeg stadig lederen, hvis dagsorden er, at få ham tydeliggjort at hans ageren i episoden ikke er acceptabel? Jeg forsøger via min bevidsthed om kropssprogets betydning, at signalere accept, nysgerrighed, anerkendelse, ligeværdighed og oprigtig interesse i hans perspektiv.

Da selve mødet går i gang er Kjeld tydelig på, at han ikke vil starte, så mødelederen vender sig mod medarbejderne og spørger, hvad der kunne være vigtigt at tale om. Mens mødelederen nænsomt og respektfuldt fører dem igennem deres beskrivelse af episodens handlinger, sikrer hun, at deres tanker og refleksioner kommer frem. Jeg bliver bevæget af deres fortællinger, der vidner om stor anerkendelse og forståelse for Kjeld. De taler hele tiden til mødelederen, men har samtidig Kjeld i deres perifere opmærksomhed. Fra tid til anden får han et smil og et anderkendende nik. Det virker til at have en tryghedsskabende og beroligende effekt på Kjeld. Han sidder stadig i sofaen, men han lader sig stille, men sikkert synke tilbage i sofaens ryglæn. Jeg lader mig også påvirke af den trygge stemning, der opstår i rummet. Jeg lægger mærke til, at jeg kan fokusere mere på de ord der fylder rummet, frem for den kropslige kommunikation. Det glæder mig, da jeg i årevis har trænet mig selv i at lytte efter, hvad andre egentlig mener, når de ytrer sig. Tom Andersen har dog beriget mig med en opmærksomhed på at lytte efter, hvad andre virkelig siger og ikke, hvad de virkelig mener⁶. Jeg kan nu, hvor jeg er mere afslappet og til stede, bedre forvise den indre stemme, som hele tiden forsøger at regne ud hvad mødedeltagerne egentlig mener.

Mødelederen vender sig nu mod Kjeld. Ikke med et krav om dialogisk deltagelse, men med en indbydelse til at bringe hans perspektiv ind. Kjeld rømmer sig, stopper sin pibe i stilhed og tænder den. Jeg mærker dilemmaets hånd gribe fat i mig. Jeg bliver som leder kaldt til at sikre medarbejdernes arbejdsmiljø. De må ikke udsættes for passiv rygning i arbejdstiden! På den anden side kalder reflektantens rolle på mig. Denne rolle er mere optaget af, at Kjeld gør sig klar til at træde ind i dialogen. Jeg vælger at forblive i reflektantens rolle. Et øjeblik opmærksomhed går dog til mødets rammesætning. Træls vi ikke havde fået talt om røgen, da den jo er allesteds nærværende i beboernes lejligheder!

Kjeld virker berørt af de to medarbejders fortælling om episoden. Han fastholder aldrig at have råbt af dem eller skubbet dem. Hvorfor skulle

---

6 Andersen, T. (2014): Reflekterende processer. Samtaler og samtaler om samtalerne (3. udgave, 8. oplag). Dansk psykologisk forlag, kap. 14 "En genfortælling af et møde – et formøde og så selve mødet".

han have gjort det? Han er jo rigtig glad for dem begge! På trods af den manglende hukommelse, gengiver Kjeld pludselig sin oplevelse af at blive forstyrret i sit soveværelse. Han lader os forstå, at det er et døds-kammer, hvor man skal lade ham hvile i fred.

Jeg sidder med dette billede af et hvilende menneske i et døds-kammer, da mødelederen byder mig ind i refleksionen. Jeg lader billedet og min optagethed af det blive udgangspunktet for min refleksion – min åbning⁷. Jeg er optaget af de ord, der har bevæget mig fra et billede af en beboer der skulle have medicin på sengekanten, til et billede af et menneske i hvile. Jeg kobler de ord, der har skabt billedet på medarbejdernes beskrivelse af episoden.

Mens refleksionen sender mødedeltagernes ord tilbage i rummet, bliver jeg opmærksom på Kjeld. Ved refleksionens start, retter han sig hurtigt op. Gjorde han sig klar til lederens formaninger? Spørgsmålet fik et kort sekund min opmærksomhed, men jeg afviste det og fandt tilbage til mødedeltagernes ord, udtryk og mine egne indtryk. Denne manøvre hjalp Kjeld mig med. Efter ganske få sætninger i refleksionen, glider han tilbage i sofaen. Bevægelsen fortsætter. Han ligger nu halvt ned og trækker fødderne op i sofaen. Hans kropssprog er et konstant parameter for mig. Er refleksionen tilpas forstyrrende, eller er den for forstyrrende for Kjeld. Min indre dialog holder på mig tilbage. Jeg er bevidst om, at Kjeld kan smide os ud af hans lejlighed hvert et øjeblik. Jeg er derfor forpasselig med de spørgsmål jeg bringer ind i refleksionen ikke bliver for usædvanlige. På den anden side har jeg Tom Andersens perspektiver på spørgsmål med mig. Hvis de bliver for sædvanlige, skaber de ingen spænding hos mødedeltagerne⁸.

Efter refleksionen vender mødelederen tilbage til mødedeltagerne. Der er stilhed. Det er ikke en afventende stilhed og ej heller en akavet stilhed. Der er en eftertænksom stilhed, hvor de udtalte ord stadig hænger i luften. De falder stille på plads i de lyttendes bevidsthed. Det er Kjeld, der først finder ord "Du er jo slet ikke så dum Kenneth. Det er faktisk ret fornuftigt det, som du siger"! Jeg vil meget gerne tage æren og oplevelsen af at have sagt noget fornuftigt, men det er jo ikke mine ord. Det er blot Kjelds og medarbejdernes ord, som jeg har taget i min mund og givet tilbage.

---

7 Andersen, T. (2014): Reflekterende processer. Samtaler og samtaler om samtalerne (3. udgave, 8. oplag). Dansk psykologisk forlag, kap. 3 "Vigtige retningslinjer for det praktiske møde".

8 Andersen, T. (2014): Reflekterende processer. Samtaler og samtaler om samtalerne (3. udgave, 8. oplag). Dansk psykologisk forlag, kap. 3 "Vigtige retningslinjer for det praktiske møde".

Jeg går i stå ved tasterne i min essayskrivning. Jeg går en tur i den kølige forsommer aften. Stopper op og følger flagremusens jagt efter insekter. Jeg ved, at den udsender talrige lyde. De er i en frekvens, som jeg ikke kan opfatte, selvom jeg ihærdigt forsøger at skærpe mine sanser. Det er nøjagtig sådan mine tanker er. Jeg ved, at der i dialogen var mange flere ord, men jeg husker dem ikke. Jeg kan se Kjeld, mødelederen og medarbejderne for mig. Jeg kan endda se, at de kommunikerer, men ordene kan jeg ikke høre. Jeg bliver opmærksom på, at vi ikke længere er i Kjelds lejlighed. Vi står i et hamsterhjul.

Et hamsterhjul, der står stille. Vi kigger lidt fortumlet på hinanden, som om vi er forundret over at vi står der. Vi går ud af hjulet. Hilser pænt på hinanden og går hver til sit! Dialogen var kort efter juleferien 2015. Der har ikke siden været en volds- eller trusselsindberetning i Kjelds lejlighed. Hamsterhjulet står stadig stille!

Perspektivering

Vi kender vores beboere på travet sagde en erfaren medarbejder stolt til mig, da jeg startede som leder på boformen. Det er en forudsætning for ikke at komme til skade i denne branche! Dengang lyttede jeg nysgerrigt, men forstod ikke hvor vigtig en udtalelse det var! Medarbejderen kunne lige så godt have sagt, at forforståelse og forudindtagethed er vejen til færre konflikter! Det var en meget omsorgsfuld medarbejder, der brændte for at hjælpe beboerne. Hendes forudindtagethed var blevet værdsat og anerkendt i hele hendes karriere. Jeg har en følelse af ubehag ved blot at skrive det, for der findes mange der stadig arbejder ud fra samme præmis! Der er ikke noget forkert i at kende vores beboere godt, men vi må ikke lade kendskabet blænde for vores evne til evigt at opsøge nye og tilpas usædvanlige dialoger. Jeg vil ikke gøre hende ondt med mine refleksioner. Jeg vil heller ikke gøre andre ondt med dem, men jeg er bekymret for, at tilgangen dagligt gør psykiatrien farligere at arbejde i end den behøver at være. Vi har arbejdet ud fra en forforståelse om, at vores beboere er farlige. Denne forudindtagethed er vi nødt til at tage op til diskussion og revision⁹. Den kan være med til at skabe virkelighed.

Med ovenstående bevidsthed rammer Lars J. Sørensen oplæg om skam mig hårdt på seminaret i oktober 2015. "Oplevelsen af forkerthed starter, når man føler sig forkert mødt"¹⁰. Jeg tænker, at vi i psykiatrien har

9 Andersen, T. (2014): Reflekterende processer. Samtaler og samtaler om samtalerne (3. udgave, 8. oplag). Dansk psykologisk forlag, kap. 8 "Gensyn med bogen i 1993; fem år efter".

10 Sørensen, L. J. (Brandbjerg, okt 2015). Oplægget "Skam – medført og tillært, Skam som almen menneskelig følelse".

været og til stadighed er dygtige til at fortælle vores beboere, når de er forkerte. De får ofte, hvis ikke altid, skylden for de voldsomme episoder, der opstår omkring dem. De kan på den baggrund blive magtesløse og miste deres Selv. Her fremhæves det i oplægget, at de kan blive givet kapaciteten til at tage liv!

Skamfølelse og vold (Gilligan)

1. Hellere påføre andre lidelse end selv føle sig magtesløs
2. "Sjælemord" – Det sjælelige bånd til mig selv og til mine medmennesker
For det er værre at miste sit Selv end at miste sit liv
For når alt er mistet, er alt illegitimt –
- også eget
-- eller andres liv

11

Vi skal for alt i verden undgå, at vi kommer derhen. Jeg tænker, at jeg i Åben Dialog har fundet en metode – en tilgang, der sikrer at vores praksis bliver mere ligeværdig, respektfuld og sikker. Både beboere og medarbejdere skal udvikle sig, hvis vi skal undgå utidige dødfald i psykiatrien. Dette kan vi sikre via en dialogiske praksis, der fører til samudvikling, hvor alle parter forandrer sig¹². Kan Åben Dialog redde liv? Ja, det er jeg overbevidst om!

11 Sørensen, L. J. (Brandbjerg, okt 2015). Oplægget "Skam – medført og tillært, Skam som almen menneskelig følelse".

12 Seikkula, J og Arnkil, T. E. (2014): "Åben Dialog i relationel praksis – Respekt for anderledeshed i øjeblikket". Akademisk forlag, kap 5 "I dialog med den anden".

Litteraturliste

- 1: Seikkula, J. (2008). *Åben Dialog og netværksarbejde*, Hans Reitzels Forlag, kap. 4 "Principper for netværkscentreret arbejde".
- 2: Seikkula, J. (2008). *Åben Dialog og netværksarbejde*, Hans Reitzels Forlag, kap. 5 "Metoder i netværksarbejde".
- 3: Birgitte Dam Jensen (Brandbjerg, Maj 2015). Oplægget "Kropssprog", Brandbjerg Højskole.
- 4: Lindseth, A. *Når vi bliver syge på livets vej - en udfordring for filosofisk praksis*.
- 5: Andersen, T. (2014): *Reflekterende processer. Samtaler og samtaler om samtalerne* (3. udgave, 8. oplag). Dansk psykologisk forlag, kap. 14 "En genfortælling af et møde – et formøde og så selve mødet".
- 6: Andersen, T. (2014): *Reflekterende processer. Samtaler og samtaler om samtalerne* (3. udgave, 8. oplag). Dansk psykologisk forlag, kap. 3 "Vigtige retningslinjer for det praktiske møde".
- 7: Andersen, T. (2014): *Reflekterende processer. Samtaler og samtaler om samtalerne* (3. udgave, 8. oplag). Dansk psykologisk forlag, kap. 8 "Gensyn med bogen i 1993; fem år efter".
- 8: Sørensen, L. J. (2015). Oplægget "Skam – medført og tillært, Skam som almen menneskelig følelse", oktober seminar 2015, Brandbjerg Højskole.
- 9: Seikkula, J og Arnkil, T. E. (2014): "Åben Dialog i relationel praksis – Respekt for anderledeshed i øjeblikket". Akademisk forlag, kap 5 "I dialog med den anden".

Jeg ender på Håbets Allé.....

Af Lissér Diker

Et knap så polyfonisk værk, der egentlig burde opleves oplæst – gerne garneret med udvalgte klip fra videooptagelser af interviews og refleksioner... Et forsøg på at stå ved den indre selvkritiske stemme og ikke overgive mig til hal-lulujah-koret, der lovpriser Åben Dialogs lyksaligheder.

Jeg ender på Håbets Allé.....

Jeg sidder ved mit bord i stuen; den bærbare ligger åben foran mig; jeg har front mod vinduet, hvor forårslyset vælter ind. Engen er grøn nu, og den evigt foranderlige udsigt sender som så mange gange før mine øjne og tanker på langfart... Jeg har flyttet mig - og dermed mit perspektiv - jeg sidder ikke længere i mit yndlingshjørne i sofaen og kigger ud på engen. Jeg har en fornemmelse af at have siddet i den sofa i månedsvi; så på sin vis er det, at jeg nu sidder oppe ved bordet en markør i fht. at være andet sted i mit liv end for 6-7 måneder siden, hvor en stress-reaktion tvang mig ned i min sofa i næsten 3 måneder - og tanken om, at jeg på et tidspunkt skulle skrive et afsluttende essay på Åben Dialog uddannelsen forekom mig uendelig langt væk.

Jeg fik hjælp, heldigvis. Jeg blev hørt og mødt i mine ønsker, da jeg turde sige dem højt - og det er en vigtig læring for mig, som i mange år har været ret selvkørende ud fra en tidlig erfaring om, at voksne mennesker kan man faktisk ikke helt stole på, så hvorfor vove forsøget? Og måske derfor har jeg tilbragt det meste af mit liv i arbejdet med udsatte unge og voksne, og forsøgt at være et troværdigt menneske, man kunne regne med - og måske derfor blev jeg meget sårbar, da jeg oplevede, at hverken jeg selv eller mine omgivelser var troværdige eller til at regne med i den arbejds kontekst, hvor jeg befandt mig. Men det er bare en af stemmerne indeni; andre stemmer kunne fortælle andre tråde af de fortællinger, jeg laver for at danne mening i tilværelsen. Lige nu leder jeg efter en tråd, eller måske en stemme, der kan trække mig ind i essay-skrivningen og beskrivelserne af nogle af de møder og refleksioner, jeg har gjort mig i forbindelse med Åben Dialog.

Jeg bladrer lidt i At stå i det åbne (Hansen, 2008 s.13) og falder over, at Essai-begrebet kommer fra fransk og kan oversættes med selvprøvelser - og lige netop dét ord selvprøvelser tænder mig: Ordets dobbelttydighed taler ind i noget af det Åben Dialog også er for mig. Så det du, kære læser, har foran dig, er mit forsøg på at sætte ord på nogle af de lærerige prøvelser mødet med denne tilgang har tilbudt mig de sidste par år. Både som prøvelserne har foldet sig ud for mig i praksis i rollen som reflektant og mødeleder - og som de er kommet til mig i form af oplæg fra erfarne udøvere/teoretikere og læsning af litteratur. Jeg starter i praksis, processen er i gang...

Jeg sidder over for Maja - jeg skal være mødeleder for første gang - det er min sidste chance for at nå at gøre mig nogle erfaringer i denne rolle sammen med min studiegruppe. Vi har kamera på for første gang.

Jeg har været sygemeldt og ikke deltaget i efterårets 3 studiegruppe-møder; så min studiegruppe har haft et forløb med Maja, som bor på et kommunalt botilbud.

Jeg har imidlertid hørt nogle af de refleksioner, mine kolleger har gjort sig om forløbet – og har på forhånd tænkt, at jeg skulle på opmærksom på noget af det, der efter sigende kunne ske, når Maja taler - at hun på en måde kan "ryge i en rille" og være svær at stoppe i hendes talestrøm.

Allerede her er jeg på vildspor, vil den opmærksomme læser med kendskab til Å.D. tilgangen bemærke – jeg er forudindtaget, og jeg har defineret Maja, som "en der kan være svær at stoppe", og ud fra den forståelse lavet en slags dagsorden for mig selv. Og det kunne måske være i orden, hvis jeg sagde dette højt, men det gør jeg ikke. Jeg overvejer det forinden som mulighed, men drøfter det ikke med nogen af mine kolleger. Jeg er måske for optaget af min egen rolle og at få dette møde vel overstået? Jeg er måske præget af en gammel personlig strategi: Når jeg er presset, kører jeg solo og får ikke rakt ud og bedt om hjælp? Uanset bevæggrundene får jeg i hvert fald ikke klargjort mine for-forståelser, hverken før eller sammen med Maja.

Ann-Rita Gjertzen talte på seminar (Brandbjerg, maj 2015, egne noter), om vigtigheden af at komme til at få et forhold til sine egne for-forståelser: At kende dem, at tale om dem, måske endda sige dem højt i situationen... Fordi, som jeg forstår og oplever det, har for-forståelser har det med at "blande sig" i samtalen, og farve de ord, vi siger, og de spørgsmål, vi stiller, eller måske ikke stiller, fordi vi har jo på forhånd forstået, hvad det her handler om. Og vi har dermed forladt den "ikke vidende" position, som er en nøglemarkør i dialogiske samtaler. (H. Anderson, 2003, s. 95-96)

Hvad mon det ville have betydet for samtalens forløb, hvis jeg havde fortalt Maja, at jeg havde en dagsorden for mig selv som mødeleder, om at øve mig i at stoppe hende, hvis jeg undervejs oplever mig hægtet af hendes ordstrøm?

Hvordan kunne jeg i det hele taget have formuleret dette på en måde, der ikke ville støde Maja? Et spændende spørgsmål kunne også være, om det er en dagsorden, jeg har på Majas vegne eller en intention ifht. min egen rolle som mødeleder? Hvornår ved man om det er det ene eller andet? Og hvilken forskel ville det gøre?

At italesætte det ville i hvert fald have åbenbaret den magt, jeg sidder med som mødeleder over for Maja - og som er et af paradokserne i Åben Dialog: At vi i netværksmødet mødes uden dagsorden og forsøger at

skabe en ramme, hvor alle stemmer er lige gyldige: Det, som er vigtigt for de fremmødte/de inviterede er det, der skal fylde på mødet, men samtidig kan en mødeleders spørgsmål forme dialogen - og hvor den bevæger sig henad endda i meget stor grad.

Derfor er det også vigtigt at være - som Harlene Anderson både siger (Brandbjerg oktober 2015) og skriver - public/ åben med sine tanker og intentioner - fordi:

"Det gør det muligt både for mig og den anden at være mere fleksibel, når vi har at gøre med de kun naturlige og mange facetterede og undertiden modsætningsfyldte meninger om komplekse og vanskelige situationer, klienter frem-fører." (Anderson, 2003, s. 141)

Som mødeleder at få inviteret alle stemmer ind i rummet, som minimum de tilstedeværendes, bliver på den baggrund, ekstra vigtigt: Fordi det er via mødelederens invitation, at alles "optaget-heder" har en mulighed for at blive sagt og hørt.

Da jeg gennemså vores optagelser, gik det op for mig, at jeg ikke havde givet Majas netværksperson den mulighed -altså at blive hørt i dét, han måske ville have fremført som vigtigt... Så velkommen til næste prøvelse: Jeg husker, at jeg undervejs i samtalen, hvor jeg stillede netværkspersonen et spørgsmål, tænkte, at hans stemme lød lidt "tynd", meget luft på hans stemme, at han var noget tøvende, og jeg husker, at det undrede mig.

På optagelsen fremgår det på en måde tydeligt, hvad det er der sker - altså i min fortolkning: I stedet for at spørge netværkspersonen, Karsten om, hvad der kunne være vigtigt for ham at få sagt i dette rum sammen med Maja, altså invitere hans stemme ind i rummet, spørger jeg (gud-hjælpemig) Maja: Hvorfor har du valgt at have en netværksperson med, hvorfor er det vigtigt? Og Maja svarer på det, jeg spørger om! Hun siger: for ikke at være alene og jeg har haft lyst til at tage Karsten i hånden, for det plejer jo at være min kæreste, der sidder ved siden af mig... Jeg går så videre med at spørge Maja ind til deres relation, hvilket jo kan være fint at få foldet ud, men det efterlader Karsten som værende et appendix til Maja.

Jeg får lyst til at ringe og sige undskyld til dem begge. Undskyld for, at jeg ikke gav Maja en chance for måske at komme i kontakt med og sige direkte, hvilken betydning Karsten har i hendes liv. Eller hvad dét der med at være alene betyder for hende? Jeg kunne have spurgt: Hvilken betydning har det, at du har valgt at invitere Karsten med her i dag? Og jeg kunne have spurgt Karsten, hvad det betyder for ham at høre, hvad

Maja i givet fald ville have sagt. Og hvad han i øvrigt har tænkt kunne være vigtigt at få sagt her i dag.

Så ville jeg som mødeleder have indtaget en multipartisk position (H. Anderson, 2003, s. 132), hvor jeg er på alles side; og dermed "fremmer en proces, der sikrer at alle stemmer er i bevægelse og bidrager" (s. 131-32)

Anders Lindseth taler (Brandbjerg januar 2015, egne noter) om at gå ind i et opmærksomhedsrum og lade det udtryk den anden kommer med gøre indtryk, lade det berøre os, og måske kan der så ske det, han kalder et sjæleligt under: At den anden forstår sig selv på ny, fordi hun oplever sig oprigtigt og nærværende lyttet til.

Da jeg kom hjem efter første seminar på Brandbjerg, hvor jeg havde hørt Anders Lindseth tale om det at lytte, og den fælde vi ofte går i som professionelle: At vi som professionelle hjælpere synes, at vi skal gøre noget med det, vi hører: Vi skal hjælpe. Vi spørger os selv, hvordan passer det her ind i min forkundskab og parerer udtrykket med vores skjold af teorier og metoder. Og det, der sker ved dét er, at udtrykket bliver til information, og ikke et indtryk, vi lader os bevæge af.

Av, den ramte mig – og ramte mig igen og igen i de kommende måneder, hvor jeg iagttog min indre hjælper stå på spring, hver gang en beboer henvendte sig. Jeg lyttede måske, men jeg var allerede i mit indre gået i "ekspert-mode" og gøre den andens udtryk til information, og komme med en brandgod intervention, der kunne få beboeren til at handle bedre, anderledes, mere adækvat fht hans/hendes behov. Det er måske den vigtigste opdagelse og læring, tænker jeg lige nu, mens jeg skriver: At jeg til stadighed opdager, at jeg skal aflære mig nogle paradener, lære at sætte min forkundskab i parentes – og turde stå i det felt menneske til menneske og "lade indtrykket bevæge mig og give afsæt for et udtryk, som kan være udgangspunkt for en dialog: Samtale mellem 2 udtryk indefra 2 mennesker" (A. Lindseth, Brandbjerg, januar 2015, egne noter.)

"Der findes intet i forstanden, som ikke først har været i sansningen" 1

På 1. seminars sidste dag (Brandbjerg januar 2015) under evalueringen, italesatte jeg, at jeg fandt det paradoksal, at der blev snakket meget om kroppen og dens betydning i Åben Dialog - at mærke i kroppen, hvad de ord, der blev sagt, gjorde ved en... Samtidig beskæftigede vi os rent fysisk overhovedet ikke med kroppen, sanseapparatet – hvilket min afspændingspædagogiske faglighed fandt lidt tankevækkende... Hvad mente de egentlig med det at mærke ordene i kroppen, at tale fra en ramt-hed, en berørthed? Kan man det, hvis man, som man ville sige i

---

1 Aristoteles, græsk filosof (384 f.Kr.- 322 f.Kr)

mit fags termer ikke er i kontakt med sin krop? Hvordan mærker man en berørt-hed, hvis man ikke har kontakt til det bevæge-og sanseapparat, der befinder sig syd for ens hals?

Det var en undring, jeg drog hjem med og som på en måde har simret undervejs i dette forløb, og mens jeg skriver nu, tænker jeg, at jeg ikke har svarene, men at jeg har gjort mig nogle kropslige/sansemæssige erfaringer at tale ud fra.

Jeg husker særlig tydeligt en undervisningssituation på Brandbjerg: Ann-Rita Gjertzen interviewer en ung kvinde, hendes mor og 1 netværksperson fra Skiftesportet; 3 af mine medstuderende er reflekterende team. Dialogen handler bl.a. om en far, der ikke kom, ikke overholdte aftaler, da den unge kvinde var barn. I refleksionen bringer en medstuderende sig selv og sin rolle som far spil – og pludseligt sker der noget i hele rummet: Som om hele forsamlingen sidder med et tilbageholdt åndedrag; måske fordi vi sansemæssigt fornemmer, at her er noget vigtigt på spil. Vi kan høre det i reflektantens stemme, han er berørt. Og giver stemme til noget, mange af os måske har siddet og fornemmet. Det ses i familiens ansigter, at det vækker genklang; moren bliver synligt berørt. Mange af os bliver berørte sammen med både reflektant og familie – og bagefter, da mor og datter har reflekteret videre over det, som den medstuderende har italesat, kunne vi trække vejret lidt friere; vi var lettede, måske fordi han havde givet den fraværende far en stemme ind i samtalen ved at tale ” ud fra en berørt-hed” i sin rolle som far – og gav de involverede mulighed for at tale et nyt sted fra.

Tom Andersen skriver (Andersen 2005, s.115.) at de ytringer, vi kommer med, når vi taler, ikke bare former tanken, men også personen, og også personens fysiologiske væren. Og bruger ordet ytringer, fordi:

”Det er et større og mere åbent end ”ord” og omfatter hele den aktivitet som foregår, når det hørte ord udtrykkes; og denne aktivitet omfatter ikke mindst muskelbevægelser og åndedræt.”

Og på en måde ved vi det jo allesammen. Vi har erfaringer med sansninger, åndedræt, der bliver friere eller mere lukket alt efter, hvad der bliver ytret i et rum – og dét, det (bl.a.) handler om som deltager i Åben dialog er, at skærpe sine sanser og opmærksomhed på det her lettere udefinerbare, der ”sker i rummet”: Mimik, åndedræt, kropssignaler.

Så velkommen til sidste prøvelse: Jeg iagttager mit kropssprog i rollen som mødeleder og ser, hvor det bringer mig henad:

Det første, jeg lægger mærke til er, at jeg fysisk prøver at finde mig til rette i den lænestol, jeg sidder i over for Maja. Jeg rykker lidt rundt, prø-

ver med en kropsforskydning først til den ene side, så den anden, for at finde den position jeg føler mig bedst tilrette i. I mit afspændingspædagogiske fags termer, ville jeg sige, at jeg prøver at finde min jordforbindelse i situationen, at finde en position, hvor jeg kan mærke min tyngde i sædet, min rygrad og mærke mit åndedræt. Jeg forankrer mig, således, at jeg bedst kan være opmærksom og kan lytte, samtidig med, at jeg bevarer min egen afgrænsning og derved – i hvert fald i teorien – bedre kan se og anerkende den, jeg sidder overfor som et unikt menneske.

Jeg smiler til Maja, ser imødekommende ud, mens jeg præsenterer rammen og tænker, mens jeg skriver og ser video nu: Hvor er der meget at holde styr på, og hvor kræver det i grunden meget træning. Det er måske er godt at huske på: At det jo også er et spørgsmål om at være i positionen som mødeleder mange gange og gøre sig erfaringer. At få sig et håndlag - at finde sin "stil", som Jim Wilson talte om på Brandbjerg (Seminar Maj 2016, egne noter) hvor han talte om 3 faktorer, der skulle være tilstede i en dialogisk samtale: Viden, Stil og en "Generous Spirit"

Viden forstået som teori, som erfaringer, viden som fortløbende proces i udveksling med omgivelserne. Stil forstået som det, man gør med sin viden, og den helt unikke måde, man kommunikerer sin viden på. Generous Spirit/generøs ånd/stemning -forstået som den måde, du møder dine samtalepartnere på, med hjerte og blid undren - en omsorg, du kommunikerer og en lyst til at høre og undres sammen med dem. Det, jeg ser på optagelserne, (som desværre kun viser mig) er et menneske, der venligt taler til et andet. Jeg ser et let smilende ansigt med opmærksomme øjne. Jeg ser, hvordan jeg med min højre hånds tommelfinger aer min venstre hånd, måske en art selvberoligelse? Jeg kan se, hvordan mit åndedræt får min brystkasse til at hæve og sænke sig - og hvordan jeg på et tidspunkt holder vejret, læner mig lidt frem, hæver min ene hånd med let fremrykket pegefinger, fordi jeg prøver at komme ind i samtalen: Jeg afbryder Maja og siger: "Jeg stopper dig lige her, for jeg bliver lidt nysgerrig på det der pusterum, du talte om før - vil du ikke sige lidt mere om det"? Så jeg ser mig selv gøre dét, som jeg har haft en intention om: Jeg stopper Majas strøm af ord... Jeg synes rent faktisk, at jeg gør det på en blid og inviterende måde; der er Generous Spirit tilstede – både i ord og krop. Jeg ser og lyder oprigtig interesseret ud i at høre mere om det pusterum, som Maja havde introduceret lidt tidligere i samtalen, både fordi jeg selv fik associationer på et sted, hvor man kan trække vejret lidt friere - jeg er dermed blevet berørt; og fordi ytringen har vakt min undren: Gad vide, hvad Maja egentlig mener, når hun bruger netop det ord? Og kunne det måske folde Majas verden lidt mere ud, hvis vi sammen undredes over det?

Således lidt beroliget over, at det ikke kun var alvorlige fejl og mangler, jeg hæfter mig ved i denne mødeleder-debut for snurrende kamera, bevæger jeg mig mod afslutningen af dette knap så polyfoniske værk...

Nu på cykel langs søen hen ad Brabrand-stien, som ender ud i Håbets Allé - et projekt for hjemløse og andre udsatte på en bred strimmel grund mellem togskinne og vejen.

På en af deres istandsatte containere, står der *Cronos*²; jeg sender min vejleder en kærlig tanke og tager mig i at lede efter *Kairos*³.

---

2 Fra græsk, betyder: Tid. (Wikipedia)

3 Fra græsk, betyder: Det rette øjeblik. (Se F.T. Hansen, 2008)

Lidt længere henne en orange container, hvorpå der står: U.S.E. og dernæst et skilt, der viser hen til genbrugspladsen REUSE.

Hvilket får mig til at nynne en gammel popsang af Anne-Dorthe Michelsen: *For jeg vil bruge og bruges, fordi mit liv er så kort, jeg vil nå ind til den verden, hvor glæden og smerten lever og er*⁴. Og jeg har en indre stemme, der siger: *Nu rabler det altså for dig, Lisser D.* Og en anden indre stemme, der bare er glad og spørgende: *Er det ikke også det Åben Dialog handler om? At se og gribe de unikke øjeblikke og sansninger, vi kommer forbi og turde lade sig bevæge og dele det med sine medmennesker?*

Svarene blafre i sommervinden omkring mig, mens jeg beriget cykler på arbejde.

---

4 A. Michelsen, Tøsedrengene, 1980. (Lyt evt.YouTube)

Litteraturliste

Andersen, Tom (2005). *Reflekterende processer. Samtaler og samtaler om samtaler*. Dansk Psykologisk Forlag

Anderson, H. (2003): *Samtale, Sprog og Terapi – Et postmoderne perspektiv*. Hans Reitzels forlag.

Hansen, F.T. (2008): *At stå i det åbne - Dannelse gennem filosofisk undren og nærvær*. Hans Reitzels Forlag.

"The Conversation", Havana, Cuba

Når livet atter - skal i vatter

Af Anna

Når livet atter - skal i vatter

Indledning

Jeg skal i dette forår skrive et essay, i forbindelse med min uddannelse i "Åben dialog" Relations - og netværksarbejde, og har holdt øje med en opgave, hvor jeg kunne anvende denne arbejdsmetode.

Jeg havde længe hørt om "Åben dialog", idet der på min arbejdsplads har været mange afsted på uddannelsen. Faktisk var det ikke helt klart for mig, hvad den store forskel var, på det jeg gjorde i mit daglige arbejde, og så den måde man arbejder på i Åben dialog. Jeg funderede over, om jeg egentlig følte mig lidt presset på mit professionelle virke?

Jeg har deltaget som reflektant flere gange, hos mere erfarne kolleger, men nu var turen kommet til mig selv, jeg skulle finde et møde, hvor jeg kunne være mødeleder. Jeg reflekterede derfor over det første seminar på Brandbjerg højskole i januar 2015, hvor vi fik en introduktion til uddannelsen, men ikke mindst over mødet med Pernille og Anders, to borgere, der fortalte deres personlige historie, og om den betydning som metoden Åben dialog havde haft for dem.

Det gjorde et meget stort indtryk på mig, da de fortalte om deres mange år i det offentlige system, og om hvordan, de ikke tidligere havde følt sig hørt, forstået, eller mødt på samme måde, som de oplevede, da de fik tilbudt muligheden for samtaler efter Åben dialog metoden. Jeg blev meget stille og tænkte, at jeg efter så mange år i faget, skulle erfare dette. Det ramte mig, både på egen og standens vegne, og gav grobund for en del refleksioner, som vi har drøftet i min studiegruppe.

Forhistorie

Jeg arbejder til daglig, som rehabiliteringsrådgiver i en stor kommune, og sidder placeret i en myndighedsafdeling, hvor jeg arbejder med at etablere og bevillige forskellige støtte tilbud til borgere med svære psykiatriske sygdomme.

Jeg bliver i den anledning kontaktet af en bosteds leder, fordi en af deres beboere og de gerne vil have et møde, hvor vi kan tale om fremtidsmuligheder, eftersom denne beboer ikke længere gør så meget brug af tilbuddet. Det er et døgndækket botilbud, lad os kalde det "Bøgegården", her bor der 24 beboere. Det er en meget typisk henvendelse i mit job. Vi drøfter kort mulige mødetidspunkter, og aftaler, at de ringer tilbage senere på dagen, for nærmere aftale. Vi kalder borgeren for Martin.

Efter denne telefonsamtale kommer jeg til at tænke på, om denne henvendelse kunne være en mulighed for en netværkssamtale, efter Åben dialog metoden? Da Bøgegården senere kontakter mig, præsenterer jeg lederen for ideen, hun er enig i, at det kunne være en mulighed. Hun vil derfor præsentere borgeren og de pårørende for at samtalen om fremtiden bliver efter Åben Dialog metoden. Det bekræftes senere på dagen, at de gerne vil deltage.

Jeg har et beskedent kendskab til Martin, der har en paranoid skizofreni, lever isoleret på botilbuddet, men er meget sammen med forældrene.

“Vi er forudindtagne, når vi møder et andet menneske” som filosoferne Martin Hei degger og Hans Georg Gadamer siger, og senere fortsætter Gadamer med at sige *“Vi bliver aldrig helt fri for vores forforståelse, og den kan være en god baggrund for at forstå den anden, men samtidig giver en ramme for eller en begrænsning af, hvad jeg vil være i stand til at forstå”* (Andersen, 2014, side 118 og side 147-148).

Jeg skal være særdeles klar på, ikke at bære denne forforståelse med til mødet, så den forstyrrer vores dialog.

Netværkssamtalen

Dagen er nu kommet, hvor vi skal have et netværksmøde med Martin, hans forældre Solveig og Peter, kontaktpersonen Helle, lederen Mette, det er de personer Martin ønsker skal deltage, og to kolleger Lone og Karen som det reflekterende team.

Da jeg kører til mødet er jeg noget anspændt og nervøs. Kan jeg nu huske det hele, jeg har jo ingen dagsorden med, huske at stille åbne spørgsmål, få opsummeret i løbet af samtalen, få bedt det reflekterende team om deres refleksioner, og prøve at få dem i spil, såfremt Martin ønsker det. Kan jeg forblive nærværende under mødet og ikke bære min forforståelse med?

Vi mødes i det aftalte mødelokale, som fremstår lyst og venligt, med behagelige møbler og en marts sol, som forsøger at trænge gennem de forbipasserende grå skyer.

Vi bliver alle sat omkring det runde bord, Martin placerer sig mellem sine forældre, og vi andre placerer os omkring bordet, det reflekterende team sidder ved siden af hinanden. Forældrene virker lidt urolige.

Jeg indleder mødet med at fortælle om formålet med denne samtale, rammerne for den og vi laver en kort præsentationsrunde, hvor alle har mulighed for at sige, hvad der er vigtigt for dem at få talt om i dag.

Jeg prøver at få min fremtoning til at være venlig, imødekommende, og ikke tale for hurtigt, hvilket kan være en udfordring for mig, samt tøjle min legendariske utålmodig hed.

“Vore kroppe >aflæser <hinanden uden bogstaver og ord, og kan mærke om opmærksomhedsrummet er åbent eller lukket” (Lindseth, side 147)

Martin virker nervøs, har sin blå kasket trukket ned over ansigtet og der er kun sporadisk øjenkontakt, medens han lidt febrilsk kigger rundt i lokalet.

Jeg indleder samtalen med Martin ved at spørge om, hvordan han har det med at være her i dag, og han svarer, at han ikke har det alt for godt med det, men at det er nødven digt for ham, da han vil videre i sit liv.

Jeg spørger Martin om jeg må spørge de andre, om de kunne have et bud på, hvorfor de tror det er svært for ham at være her, Martin nikker ja.

Martins far Peter indleder med at sige, at det altid har været svært for Martin med mø der, fordi der er så meget at forholde sig til, men at det ofte går bedre, når der kommer konkrete forslag på bordet.

Jeg kigger over på Martin igen, og spørger om det kan hænge sammen på denne måde?

Martin svarer, at det er rigtig nok, fordi der på mange møder kun er meget tom snak og: “At der ikke sker noget, før der så sker en helvedes masse”.

Denne kommentar littede faktisk lidt på Martins nervøsitet og der kom et lille smil, og skuldrene sænkede sig lidt.

Som mødeleder spørger jeg indtil, hvad “en helvedes masse betyder” og hvad der er vigtigt for Martin at få talt om i dag? Han svarer, at han gerne vil tale om, hvordan vi kan hjælpe ham, så han kan komme til at bo i sin egen lejlighed.

Jeg bliver her opmærksom på, at jeg som mødeleder, må sikre, at der er en vis langsommelig og overskuelighed i de emner, som skal drøftes på mødet. Jeg skal være tydelig i forhold til, at vi i dag kun drøfter mulighederne, for at bo mere selvstændigt, da Martin har behov for, at have tid til at drøfte forslagene med sine forældre og kontaktpersonen, så må beslutningerne træffes derefter.

Jeg citerer her Ann-Rita Gjertzen, som underviste os på Maj seminaret 2015: Hun siger: *“Vi udfordres i vores daglige arbejde, af procedurer, som skal styre, hvordan vi tænker og forholder os til andre mennesker - specielt dem, som trænger til vores hjælp.”*

Det har været en stor udfordring for mig, ikke at have en dagsorden med, når det er et Åbent dialog møde, og jeg øver mig fortsat.

Gjertzen siger videre at:

“Vi skal prøve at skabe et rum, hvor borgeren kan få fremmet historien om sig selv, som ikke tidligere er kendt, det at kunne gøre sig gældende, som mere, end en borger med vanskeligheder” og at: *“Samtalen kan give ny mening til en gammel forståelse”*.

Gjertzen forklarer også: *“Vi kan være med til at opbygge et nyt passende sprog, for de erfaringer, som endnu ikke har ord”*.

Jeg finder personligt megen mening i disse sætninger, det er nemlig det, der ofte sker i et møde, når vi er undersøgende på, hvad der er på spil for den enkelte.

Jeg spørger Martin om hvilke ønsker og drømme han har i forhold til at skulle bo mere selvstændigt igen? Han svarer, at han gerne vil bestemme over sin hverdag, få sin egen lejekontrakt - og at der kommer nogen og hjælper ham med at få en hverdag til at fungere, og at han savner at deltage i aktiviteter som interesserer ham.

“I skal lytte til, hvad de virkelig siger, og ikke til, hvad de virkelig mener” og *“I kan være forvissede om, at det de siger, er en invitation til, hvad man kan tale om”* sagt af Harold Goolishian i Andersen (2014, side 38 og 39).

Det får mig til at reflektere over det med *“At være gæst i borgerens liv”* og *“At man aldrig er ekspert på andres liv”* som Harlene Anderson talte om på oktober seminaret 2015 og som hun i sin bog (Anderson, 2003, side 155) siger: *“(…) Vi kan kun nærme os en forståelse ud fra det han eller hun siger”*.

For mig er det meget vigtige lærings sætninger. Det har skærpet min opmærksomhed på, at være nænsom i mine spørgsmål, og mere ydmyg over for det, den enkelt borger fortæller. Faktisk er det den måde hvorpå de bedste og mest holdbare forandringer sker. Det er en læring, som jeg tager med mig, i mine fremtidige opgaveløsninger.

Jeg henvender mig nu til Mette, for at høre hvad botilbuddet tænker, da de i samarbejde med Martin bad om dette netværksmøde. Mette forklarer, at Martin blandt andet ikke længere bruger den sociale tilbudsdel på bostedet. Han siger ofte nej til deres hjælp med de praktiske opgaver, idet forældrene kommer meget hos Martin og udfører opgaverne, hvilket Martin ikke virker til at have noget imod. Mette beskriver også, at de har forsøgt at italesætte denne problematik, både i forholdt til Martin og til forældrene, men at det ikke rigtigt har ændret sig.

Jeg spørger ligeledes Helle, om hendes kommentar, hun nævner, at det er svært at komme til at hjælpe Martin, når han så ofte afviser hjælpen. Hun spørger Martin om, hvordan han tænker sig, at den fremtidige hjælp, skal tilrettelægges? Hun nævner, at Martin kunne have glæde af, at være mere sammen med jævnaldrende, for at få en mere indholdsrig hverdag.

Jeg vender tilbage til Martin, for at høre, hvad han tænker om det han hører, hvortil han svarer, at han tit bliver meget irriteret over personalets forsøg på at komme til at hjælpe ham, fordi han er uoplagt og træt, men at det er rigtigt han gerne vil have mere samvær med jævnaldrende.

Ud af øjenkrogen har jeg noteret mig, at forældrene længe gerne har villet sige noget. Jeg henvender mig til Solveig, som siger at hun er bekymret for, om Martin "bare" flytter ud i en lejlighed, og ikke får den hjælp, han har brug for "for det har de prøvet før", og det var ikke nogen succes. Da jeg spørger Peter, for at høre hvad han tænker, udtrykker han bekymring over, hvor længe de egentlig har kræfter til at hjælpe Martin så meget, derfor er det vigtig for ham at helt konkret at høre om mulighederne.

På spørgsmål om, hvordan det kan være, at de løser, så mange af Martins praktiske op gaver, svarer de kort: Han får det jo ikke gjort selv, og han bliver irriteret, når personalet tilbyder deres hjælp, derfor gør vi det.

Jeg vælger her at opsummere på mødet, og foreslår derefter, at vi beder det reflekterende team, om at komme med deres refleksioner, så kan vi læne os tilbage et øjeblik for at lytte til dem.

Jeg mærker selv, at der er ret meget på spil i denne samtale, og at jeg er på noget af en opgave. Hvad er det vigtigste her og er jeg forstyrrende nok i mine spørgsmål?

Det reflekterende team rykker lidt tættere sammen, og begynder deres refleksioner:

Lone indleder med at sige, at hun blev optaget af, hvorfor Martin afviser hjælpen fra personalet, det opleves frustrerende, men at Martin ved han har behov for støtte, når han flytter, hvordan kan det bedst imødekommes?

Karen siger, at det gjorde indtryk på hende, at Martin gerne vil prøve at deltage i aktiviteter. Hun er nysgerrig på, hvordan han bedst støttes i at få mere indhold i hverdagen og at det er meget positivt, at han giver udtryk for denne følelse.

Lone fortsætter med at sige, at det berører hende, når forældrene er bekymrede over, om de fortsat har kræfterne til at hjælpe Martin. Hun anerkender den store hjælp de giver ham, men at det også er i orden, at trække sig mere fra hjælper-rollen, og have mere fokus på familiesamværet.

Karen blev optaget af Martins sætning om: "Der sker ikke noget, før der så sker en helvedes masse". Det er Martins måde, at udtrykke sin bekymring over, om han nu kan overskue, det ønske han faktisk har, nemlig at få en mere selvstændig tilværelse i sin egen bolig.

Stemningen i lokalet er nu lettere, Martin sidder mere afslappet i stolen og forældrene har fået skuldrene ned igen. Jeg selv fik en lille pause, medens det reflekterende team talte, det var brugbart for mig, den mulighed har jeg sjældent.

Det reflekterende team afslutter her, jeg takker dem, og henvender mig igen til Martin, og spørger til om der er noget af det, som Karen og Lone har sagt, han kunne bruge fremadrettet?

Martin siger, at det er rigtig forstået, at han er bekymret for, om det hele kommer til at gå for stærkt samt at han har hørt, at det er svært for forældrene fortsat at have kræfterne til at hjælpe ham så meget. Han fortæller, at han ikke har været helt klar over, hvor stor en byrde, det er for forældrene, men at han nu forstår, at han selv må bidrage mere.

"Skammen over at have en psykisk sygdom dækker som regel over skam fuldheden ved at være udsat for andres umenneskelighed(.....) som dækker over den smertelige bevidsthed ved at føle sig forkert" (Sørensen, 2013, side 172)

Solveig og Peter giver udtryk for, at de har følt sig hørt af det reflekterende team, det er vigtigt for dem, at kunne være mere familie, end at skulle hjælpe så meget og at Martin må blive mere selvhjulpnen omkring de praktiske opgaver.

"Vitale forandringer finder tilsyneladende sted, mens man bevæger sig ind i en dialogisk praksis - i en proces, der ikke bygger på strategiske interventioner rettet mod at forandre andre". (Seikkula og Arnkil, 2014, side 23)

Jeg skal selv arbejde med, at give mere slip på ansvaret for at ændre nogen/ændre noget, ikke at være så fokuseret på at ordne og løse, men være med til at skabe en forandring efter Martins ønske.

"Man skal kunne blive i usikkerheden indtil der gennem dialogen viser sig nye muligheder. Muligheder der understøtter borgeren og dennes net værks ressourcer og viser andre, nye veje og handlemuligheder". (Eiterå m.fl., 2014 side 14)

Disse ord giver mig ro, når jeg er i det åbne landskab", hvilket sker, når vi sidder i et netværksmøde, og ingen ved, hvad der dukker op undervejs.

Jeg har siddet og overvejet, om jeg skulle spørge Martin, om han vil høre mine refleksioner over vores samtale, og beslutter mig for at spørge Martin, som kigger overrasket op, og siger, at det vil han gerne.

Jeg indleder med at sige, at jeg hæftede mig ved Martins vilje til, at ville noget nyt med sit liv, selvom han også giver udtryk for en vis usikkerhed, det synes jeg viser mod.

Jeg fortsætter med at sige, at det berørte mig, da jeg så hvordan Martin og Solveig reagerede, da vi talte om indhold i Martins hverdag. Solveig fik blanke øjne og Martin smilte beskedent. Det kunne høres som om der er kommet en ny forståelse mellem dem.

Solveig siger umiddelbart efter mine refleksioner, at hun blev glad for, at vi tænker på, at Martin skal have mere indhold i sin hverdag. Han keder sig og de føler ofte, at de svigter ham, når han giver udtryk for de lange dage. De nævner også, at de følte sig hørt i forhold Martins behov for støtte i hverdagen.

Martin siger, at det betyder noget for ham, at jeg har sagt, at han har mod på en ny tilværelse, selvom han er usikker på det.

Åben dialog uddannelsen har lært mig, at det er legalt at vise sin berøthed, det er jeg ellers trænet i, ikke at gøre. Jeg tror faktisk, at det på det på sigt, kan være med til at forebygge kynisme i visse sags typer.

Helle og Mette giver udtryk for, at mødet har givet muligheder for, at prøve at samarbejde med Martin hen mod det nye mål. De vil på ny prøve at finde en samarbejdsform, som gør Martin mere motiveret for at komme i gang med gøremålene i hverdagen, og blive klar til den nye tilværelse.

Jeg takker for deres refleksioner, og giver derefter mine forslag til, hvordan vi bedst kan imødekommer Martins behov for støtte, når han flytter, ud fra det, som er fremkommet på mødet i dag. Da dette er et netværksmøde, for at høre Martin og de pårørendes ønsker til fremtiden, så besluttes der ikke noget på mødet, men der aftales nyt møde, for at drøfte, hvordan det nye tilbud bedst kan tilrettelægges .

Jeg spørger her, om der er nogen, der har flere spørgsmål, og da der ikke er det afsluttes mødet.

Jeg følte mig ret udfordret, da jeg gik i gang med Åben dialog uddannelsen, hvordan kunne jeg integrere denne arbejdsmetode i min arbejds-

rutine? Jeg har nu tilegnet mig ny viden og læring i, hvordan jeg på en anderledes måde kan holde samtaler med borgerne, indeholdende min myndighedsfunktion. Det er anderledes for mig, idet jeg mere frit kan reflektere midt i processen, og fornemme, om jeg er forstyrrende nok i mine spørgsmål. Jeg er tilbage - ikke helt som den samme - det er nemlig ikke muligt, efter Åben Dialog uddannelsen, hvor jeg er blevet udfordret på gamle rutiner.

Litteraturliste

Andersen, Tom. *Reflekterende processer. Samtaler og samtaler om samtalerne*. Dansk psykologisk Forlag, 3. udgave, 8. oplag 2014

Eiterå, Astrid m.fl. (2014): Åben dialog - nøglemarkører og deres kontekst. Ikke publiceret.

Anderson, H. (2003): *Samtale, Sprog og Terapi – Et postmoderne perspektiv*. Hans Reitzels forlag.

Andersen, H. (2015): *Postmodern Collaborative practices*. Noter fra oktober seminaret 2015, Brandbjerg Højskole.

Gjertzen, A. (2015): Noter fra maj seminaret 2015, Brandbjerg Højskole.

Jeppesen, P. og Larsen, A. (2015): Noter fra januar seminaret 2015.

Lindseth, A. (2011): "Når vi bliver syge på livets vej - en udfordring for filosofisk praksis" i *Filosofisk praksis i sundhedsarbejde*, redigeret af Jeanette Bresson Ladegaard Knox og Merete Sørensen. Forlaget Frydenlund.

Seikkula J. og Arnkil, T.E. (2014): *Åben Dialog i relationel praksis - Respekt for anderledeshed i øjeblikket*. Akademisk Forlag.

Netværksmødet
Indsamling af fortællinger
Af Anette Østergaard

*“Alle har deres egen fortælling, som forhåbentligt bliver
en del af mødets fælles fortælling under processen”
(Seikkula, Åben dialog og netværksarbejde 2008)*

Netværksmødet

Indsamling af fortællinger

Indledning

Jeg har tænkt på denne opgave længe, skrevet, tænkt og reflekteret og skrevet lidt igen. Men i dag har jeg taget fri fra arbejde til at få oplevelser, refleksioner og teori flettet sammen og denne dag har jeg planlagt for uger siden. Og hvad sker der så – jo i går aftes fortæller min mand, at han er blevet fyret fra sit job. Beskeden ryster mig noget. Jeg bliver urolig i kroppen og mærker et sug i maven. Bliver bekymret for ham, hvordan er det mon for ham? Føler han sig vraget? Selv siger han, at han da er rystet, men også lettet. Åh – det ord at han siger han er lettet, gør at min uro og suget i maven bliver mindre. Jeg spekulerer selvfølgelig på mange ting, kan han få et andet job og hvor hurtigt, hvad med vores økonomi? Jeg mærker hvordan oplevelsen ligesom planter sig i min krop.

Jeg kommer til at tænke på, hvordan mine patienter og deres pårørende mærker det i deres kroppe, når der siges noget uventet, måske noget usædvanligt på netværksmøderne? Jeg mærkede et behov for lige at tage informationen ind og fordøje og da vi fik talt sammen hele familien, var det dejligt, at vi faktisk satte ord på, at det lige skulle have tid til at synke ind. At give oplevelsen plads og få sat ord på uro, lettelse, bekymring. At give det tid. Er det også det patienterne og deres pårørende mærker er vigtigt – at ordene og det der mærkes lige skal fordøjes? – At det usædvanlige får plads. Både under selve netværksmødet, men måske også mellem netværksmøderne.

Forhistorie

Kort efter at være blevet kontaktperson for Thomas i vores ambulatorie, beslutter vi i fællesskab at tilbyde ham indlæggelse, da han psykisk får det dårligere. Han tåler ikke den medicin han er blevet ordineret samt har kaos i hans sociale forhold, som udløser selvmordstanker.

Han fortæller mig, at han ikke har fortalt sine forældre, hvor dårligt han har det og ikke fortalt at han er blevet boligløs. De ved nok, at han ikke er helt "på toppen", men ikke om hans nuværende kaotiske situation. Han har ikke mod på at ringe til dem og spørger om jeg vil kontakte dem, da han har brug for, at de ved, hvor han er samt ved noget om hans situation.

Jeg kan mærke at jeg bliver meget optaget og også bevæget af hans ønske om, at ville inddrage sine forældre (mor og stedfar).

Jeg er selv mor til 2 piger på 19 og 21 år og som mor vil jeg ønske at mine piger vil inddrage mig, hvis de har det svært. At jeg bliver inkluderet. Jeg mærker en gejst over at Thomas ønsker at inkludere sine forældre. YES, her er en oplagt mulighed for et netværksmøde. Det bliver bekræftet, da jeg ringer til hans forældre og orienterer dem om deres søns indlæggelse. Stedfaderen siger, at de meget gerne vil støtte deres søn og er temmelig frustreret over, at han ikke har fortalt dem mere, så de kan hjælpe. Jeg tænker om de måske også sidder med ønsket om at blive inkluderet.

Jaakko Seikkula siger at hovedformålet med sociale netværksinterventioner generelt er at give mange stemmer mulighed for at blive hørt på samme tid i krisesituationer. (Jaakko Seikkula, Åben dialog og netværksarbejde, 2008 s. 11). Vil netværksmødet bringe Thomas og hans forældre sammen, så de kan få indblik i hinandens historier og oplevelser? Min fornemmelse er, at de ikke kommunikerer meget, så vil de gøre det på et netværksmøde? Det bliver jeg nysgerrig på, men mærker også en uro. Hvad nu hvis de ikke siger noget?

Trods det, at Thomas ikke siger meget, har jeg et forhånds kendskab til ham, da vi har haft flere samtaler gennem ca. 1 måned. Men vil mit kendskab til ham være en fordel eller en ulempe, hvis jeg er mødeleder i netværkssamtalen? Vil jeg kunne være åben og ikke have en skjult dagsorden? Hvad hvis der er noget jeg tænker er vigtigt, ikke kommer frem under samtalen?

Jaakko Seikkula og Tom Erik Arnkil skriver at,

"en dialogisk praktiker søger ikke længere at kontrollere planerne, men sigter i stedet på at blive en del af den fælles og gensidige proces, der pågår øjeblik efter øjeblik – uden at de professionelle styrer det, der sker, eller driver processen frem ved hjælp af deres metoder og interventioner."

(Seikkula og Arnkil, 2014 s. 25)

Det er vigtigt for mig at slippe disse tanker om kontrol og i stedet være åben for at lytte og turde se hvad der sker. Hvordan gør jeg så det? Måske ved netop at være opmærksom på hvad der er vigtigt for familien og ikke hvad jeg tænker er vigtigt.

Jeg mærker ofte denne trang til at have dagsorden og struktur i mødet med patienter og pårørende. Trangen til at være forberedt og kunne svare på de spørgsmål der måtte komme. Jeg bliver dog inspireret af Harleen Andersons ord om at være villig til at tvivle og være opmærksom på, reflektere over og indstillet på at undersøge os selv og andre.

(Anderson, 2003 s. 176). Jeg kan godt mærke uroen ved at skulle sætte min vidende position i bero. Jeg har mærket uroen og usikkerheden i andre netværkssamtaler. Samtidig mærkes også følelsen af ikke at være eneansvarlig. Jeg tænker at følelsen "jeg er ikke alene" – "vi er ikke alene" er central.

Jeg må tro på, at det Thomas og hans forældre fortæller under samtalen, er det der er vigtigt og betydningsfuldt for dem.

Netværkssamtalen

Jeg har reserveret et hyggeligt lokale og sørget for kaffe/te og vand. Vi præsenterer os for hinanden og jeg fortæller om rammerne. Jeg foreslår, at jeg er mødeleder og min kollega så reflekterer og inddrages i løbet af samtalen. Jeg tænker at det, at Thomas netop selv har valgt, at samtalen skal foregå på sygehuset og at det er hans mor og stedfar, han har inviteret, gør at han tager noget ansvar for samtalen. Det føles faktisk ret godt.

Jeg fornemmer dog, nu hvor vi sidder her, at Thomas virker en smule beklemt, hans overkrop er lidt sammen bøjet og blikket rettet mod gulvet. Jeg tænker at jeg må beskytte ham lidt og gå forsigtigt frem. Samtidig opleves hans forældre meget høflige og med alvorlige miner og uden smil. Jeg kan mærke at det påvirker mig, at de ikke smiler og det får mig til at tænke, at jeg må gøre mig umage for, at alle føler sig tilpas.

I oktober 2015 havde jeg fornøjelsen at møde Harleen Anderson på Brandbjerg Højskole. I hendes inspirerende undervisning fortalte hun om "The host-guest metaphor". Hvordan vi som personale er en midlertidig vært og gæst i patienten og de pårørendes liv. Hvordan vil jeg selv gerne mødes af en vært og hvordan er en god værts kvaliteter. Hun spørger,

"What does the host do that makes them feel welcomed or not, at ease or not and special or not? What did the quality of the meeting and greeting feel like? (Anderson 2007) The host's posture, attitude, actions, responses, and tone must communicate to the guest their special importance as a unique human being who is recognized and appreciated and whose stories are worth telling and hearing." (Anderson, udleverede kopi fra Family Process 2012, s. 8)

Jeg bliver meget opmærksom på, at jeg gerne ville være en god vært og gæst i deres liv. Jeg når også at tænke om jeg kan leve op til deres forventninger, trods det at jeg slet ikke kender deres forventninger. Jeg tænker, at det jeg kan gøre er, at lytte koncentreret til hver af deres historie og med god øjenkontakt og nysgerrighed/undren over det de udtrykker,

således at de føler sig set og hørt. At deres historier bliver hørt. Bare det lykkedes!

Jeg spørger om, hvad der fylder for dem lige nu og, om der er en der har lyst til at starte med at fortælle. Jeg har efterfølgende tænkt, om jeg skulle have startet lidt anderledes og spurgt mere ind til Thomas om, hvordan det er for ham at være her i dag. Hvorfor gør jeg så ikke det? Er det overvejelser om at "frede" ham lidt, og ikke starte med at være for direkte med et spørgsmål til ham? At han ikke skal blive centrum fra start, da han virker lidt beklemt. Mærker jeg måske lidt ubehag og er det den følelse jeg agerer på? Jeg husker fra seminaret i oktober 2015, hvor psykolog Lars J. Sørensen talte om spejlneuroner og hvordan spejlneuronerens reaktion er en nøjagtig efterligning af, hvad iagttageren selv ville gøre. Jeg bliver optaget af, om dette ubehag jeg mærker, opstår ved at jeg iagttagere Thomas og han med sit kropssprog udviser ubehag.

Jeg har øjenkontakt med Thomas som siger, at det er lidt svært, hvad han skal sige. Stedfaderen vil dog gerne fortælle om deres oplevelser og fortæller at Thomas for et år siden flyttede fra en storby hertil, at han også havde det dårligt dengang og boede hos dem i en periode. At de hjalp ham med at blive etableret i en lejlighed og syntes han fik det bedre og blev mere social. Nu kan de godt se at han trækker sig fra dem. Stedfaderen siger, at der er nogen der må hjælpe ham med at få det bedre. De kan ikke få Thomas i tale om, hvad der er galt og giver udtryk for frustration herover.

Jeg mærker tydeligt en frustration hos stedfaderen, og samtidig en uro i mig om hans forventninger til mig. Er der i stedfaderens stemme også en bebrejdelse eller irritation? Er det hans beretning med, at vi har gjort noget det hjalp ikke – nu er det jeres tur. Eller mere en søgen om, hvordan de kan støtte deres søn. Jeg mærker, at jeg nu begynder at lave nogle konklusioner og må forsøge at stoppe disse tanker for i stedet at være "tilstede". Samtidig undrer jeg mig over, hvad Thomas mon tænker?

Thomas siger, at han selv om forældrene troede han fik det bedre socialt og med ny lejlighed, ikke havde det bedre indeni. Han fortæller at han er så vant til at have det dårligt og har haft det længe.

Der bliver stille i rummet og jeg bliver også lidt stille. Faktisk tænker jeg, at der er brug, for lidt eftertænsomhed. Tanken om at Thomas i længere tid har gået rundt alene og haft det så dårligt berører mig noget.

Finn Thorbjørn Hansen siger,

"De fleste kender den oplevelse, det er at være slået med tavshed. Det sker, når vi oplever noget, som kommer bag på os, noget overraskende, eller når vi pludselig mærker en berøthed, at her er noget, der virkelig har betydning."

(Finn Thorbjørn Hansen, 2008, s. 15).

Selvom jeg har opmærksomhed på at der er noget ubehag i stillheden efter det sagte, så mærkes også et nærvær. Vi lytter sammen.

Jeg kommer til at tænke på mine egne piger. Hvad hvis de går med tunge tanker, uden jeg er indviet i dem og hvilke tanker ligger bag, hvis de ikke udtrykker dem?

Jeg gentager Thomas's ord og spørger om han kan sige lidt mere om det? Men Thomas kan ikke sige mere. Jeg mærker instinktivt at Thomas har brug for en pause. At han har fået sagt noget, der er betydningsfuldt for ham at få sagt højt. Han sidder ikke sammenbøjet mere, har mere øjenkontakt og virker mere lettet.

Forældrene kommenterer ikke det sagte og jeg bliver optaget af, om de føler sig overvældet eller overrasket. Jeg sidder selv med en følelse af undren over, hvorfor han ikke har fortalt dem om hans situation, men har en lille viden fra vores samtaler inden netværkssamtalen, hvor han netop har fortalt mig, at han ikke vil skuffe dem. Jeg har lyst til at få det frem i samtalen, men vælger, at hvis det skal frem, må det komme fra Thomas selv. Jeg tænker, at jeg ikke skal bringe noget ind i samtalen som ikke er sagt, men forsøge at følge bevægelsen i samtalen. Det er svært.

Under refleksionen giver min kollega udtryk for, at hun hører en ung mand som er vant til at have det dårligt og gå med det selv. At hun hører hvordan forældrene på et tidspunkt tror, han har det godt. At de giver udtryk for ikke at vide, hvad de skal gøre nu, men har ønske om, at han får det bedre. Hun giver udtryk for at blive nysgerrig på, hvad der gør at Thomas ikke fortæller dem, hvordan han har det. Jeg mærker at min kollega får sat ord på noget, jeg også undrer mig over. Jeg tænker på det jeg har læst i Tom Andersens bog (2014, s. 39), om hvilke af vores bidrag til samtalen hjælper mest! At det bliver fundamentalt at bidrage med spørgsmål, som dem, vi taler med, ikke plejer at stille sig selv. Jeg tænker, der kan være mange forskellige svar på min kollega's undren og spørgsmål, som jeg håber vil føre til nye spørgsmål og undren.

Thomas's mor siger noget for første gang under samtalen. Hun er bekymret for hvordan skilsmissen fra hans biologiske far som var ludoman, har påvirket Thomas. Hun er bange for om Thomas også spiller og derfor ikke har betalt husleje. At der har været nogle løgne omkring hans

økonomi. Hun siger også at hun er ked af, at han ikke taler med dem om, hvordan han har det.

Jeg bliver meget opmærksom på hendes søgen for at finde forklaringer. Har hun skyldfølelse over hans situation grundet hendes skilsmisse? Måske begge forældre føler skyld? Vil jeg selv føle skyld? Som mor kan jeg godt genkende den følelse af skyld, hvis der opstår problemer i mine pigers relationer. Hvad har jeg sagt og gjort tidligere i deres liv og hvordan har jeg præget dem? Jeg bemærker også min uro ved ordet "løgne", hvad ligger der i det ord? Er det en følelse af ikke at kunne stole på ham eller føler hun sig bedraget? Er det yderligere en grund til, hvorfor Thomas ikke fortæller dem noget – fordi han ikke vil have at forældrene skal føle skyld? Jeg mærker ubehaget, men bliver også opmærksom på, at jeg selv igen søger forklaringer. At jeg hele tiden skal være opmærksom på at udforske det sagte, og ikke lave mine egne hypoteser.

Under næste refleksionsrunde tales netop om det at søge forklaringer, herunder moderens tanker om Thomas's påvirkning efter skilsmissen og det at hans far er ludoman. At måske er forklaringerne ikke så enkle? Min kollega giver udtryk for tanker om familiens fremtidige måde at kunne tale sammen på.

Thomas siger, at han ikke føler at skilsmissen har påvirket ham så meget, han tænker ikke på det. Ej heller at hans far var ludoman.

Jeg mærker tydeligt en lettelse i stemningen i rummet. Jeg tænker, at der er blevet sagt noget som tidligere har været usagt. At de alle vil hinanden godt, men famler lidt i forhold til at finde hinanden og få talt sammen. Dog tænker jeg, at de ikke italesætter deres fremtidige måde at tale og kommunikere sammen på. Måske er de ikke kommet dertil endnu?

Afslutning og evaluering netværksmødet

Forældrene fortæller at de synes det har været givtigt og føler de har fået flere informationer og indtryk af deres søn. Moderen bliver lidt bevæget og får tårer i øjnene, men siger at det har lettet på hendes bekymringer. Thomas siger ikke rigtigt noget, men ved individuel samtale senere siger han. "Jeg ved ikke lige hvad jeg skal sige til det med, hvordan det var at have netværksmøde, men mine forældre har stort behov for netværksmøder." Herefter siger han "jo - jeg kan bedre fortælle dem, hvad jeg føler, det har jeg svært ved når jeg er alene med dem."

Jeg husker, at Jaakko Seikkula refererer i sin bog *Åben dialog og netværksarbejde*, 2008, s. 36+37, at alle har mere end en stemme alt efter, hvem vi taler med og i hvilken kontekst. Jeg tænker om Thomas ved

netværksmødet netop har fået mulighed for at bruge sin stemme til at få kommunikeret med sine forældre.

Efter refleksioner

Der kom ingen løsning på det at Thomas i dagligdagen ikke fortæller sine forældre, når han har det dårligt. Han fik fortalt, hvordan han egentlig har det og forældrene og jeg samt min kollega lyttede opmærksomt og blev bevæget. Vi fik også sat ord på at det bevægede os.

På sammen måde er der endnu ingen løsning på at min mand er blevet fyret og det ubehag og de bekymringer det medfører, men vi fik sat ord oplevelse af meddelelsen "mavepusteren".

Jaakko Seikkula skriver,

"På mødet behøver man slet ikke træffe nye beslutninger der tager over hvor de gamle slap. Opgaven bliver at tåle den uløste situation. Den oplevelse man har haft sammen, giver nye muligheder og der kan opstå et nyt sprog i stedet for problemsproget."

endvidere

"Måske har vi alligevel her på mødet oplevet noget sammen som ikke tidligere havde været muligt? Håbet består i at man har været sammen om situationen og erkendt hvor vanskelig og håbløs den er." (Jaakko Seikkula, 2008, side 141).

Jeg tænker nu ikke, at Thomas's situation er håbløs, men tænker at det berører mig og jeg kunne se også hans forældre, at høre ham fortælle om sin situation. Jeg oplevede at det var vigtigt for Thomas, at det blev sagt i et fælles rum.

Jeg havde en stor lyst til at afslutte mødet med løsning/forslag til familiens fremtidige kommunikation. Jeg tænker over denne trang til at skulle løse og finde svar, som åbenbart til stadighed opstår i min indre dialog. At jeg nok er "opdraget" til at gå fra møder med en handleplan og mærker stadig en vis mislykkethed, når der ikke er en sådan. Jeg tænker, at dette er noget jeg må give særlig opmærksomhed. Jeg puttede heldigvis mine gode råd i "lommen" og tilbød i stedet et nyt netværksmøde.

Litteraturliste

Andersen, T. (2014): *Reflekterende processer - samtaler og samtaler om samtalerne*.

Dansk Psykologi Forlag A/S.

Anderson, H. (2003): *Samtale, Sprog og Terapi - Et postmoderne perspektiv*. Hans Reitzels forlag.

Anderson, H. (2015): *Collaborative Relationships and Dialogic Conversations Ideas for a Relationally Responsive*. Kopier fra seminar oktober 2015.

Hansen, F.T. (2008): *At stå i det åbne - Dannelse gennem filosofisk undren og nærvær*. Hans Reitzels Forlag.

Seikkula, J. (2008). *Åben dialog og netværksarbejde*. Hans Reitzels Forlag.

Seikkula J. og Arnkil, T.E. (2014): *Åben Dialog i relationel praksis - Respekt for anderledeshed i øjeblikket*. Akademisk Forlag.

Sørensen, L. (2015): Power point fra seminar oktober 2015, Brandbjerg Højskole.

Om Åben Dialog

Den 2 årige uddannelse i Åben Dialog, relations- og netværksarbejde er for mennesker, der arbejder med mennesker. I Åben Dialog arbejder vi med forståelsen af, at forandringer og (op)løsninger findes i den sociale kontekst fremfor hos det enkelte menneske.

I Åben Dialog er vi optaget af, hvordan vi i mødet og dialogen med borgeren og dennes - private og professionelle - netværk, kan samskabe fælles forståelser og muligheder i livet. Opmærksomheden retter sig mod, hvordan vi som professionelle inviterer til dialog og refleksion mellem de forskellige stemmer og perspektiver, der er i spil. Vi arbejder med hvordan vi i dialogen og refleksionen understøtter, at de involverede samskaber fælles forståelse og sprog for det, der er svært, (gen-)finde ressourcer i netværket - og finder nye veje sammen.

Uddannelse i Åben Dialog, relations- og netværksarbejde er landsdækkende, men organisatorisk forankret i Udviklingsenheden, Socialforvaltningen, Aarhus Kommune.

ÅBEN dialog

ÅBEN dialog

SOCIALFORVALTNINGEN
Århus Kommune

